

**SDRUŽENÍ KNIHOVEN
ČESKÉ REPUBLIKY
V ROCE 2010**

ROČENKA

ROK 2011

ISBN 978-80-86249-60-5

OBSAH

PRVNÍ ČÁST

KOLOKVIUM ČESKÝCH, MORAVSKÝCH A SLOVENSKÝCH BIBLIOGRAFŮ 2010

ÚVOD	5
<i>Jiřina Kádnerová, Kladno</i>	
POETA LAUREATUS IOANNES BOCATIUS	7
<i>Klára Kernerová, Košice</i>	
PETER FRADELIUS (CCA 1581 – 7. 1. 1621)	12
<i>Anna Kucianová, Martin</i>	
KNÍŽATA, SVĚTCI A VRAZI OSOBY A OSOBNOSTI V KRAMÁŘSKÝCH TISCÍCH KNIHOVNY NÁRODNÍHO MUZEA	19
<i>Iva Bydžovská, Praha</i>	
STŘEDNÍ ČECHY SPATŘENÉ: POZNÁMKY K MÁCHOVSKÉ LITERATUŘE A BIBLIOGRAFI	26
<i>Jiří Mika, Kladno</i>	
BIBLIOGRAFIE BAŤOVSKÉ LITERATURY A JEJÍ ONLINE PREZENTACE	32
<i>Jan Kaňka – Zdeněk Pokluda, Zlín</i>	
PRÍSPEVOK K ŽIVOTU A DIELU ANTONA AUGUSTÍNA BANÍKA	36
<i>Augustín Maňovčík, Martin</i>	
JAN KOUTNÝ A JAN BEZROUK V ŠPORTOVOM DIANÍ ZVOLENA	39
<i>Elena Matisková, Zvolen</i>	
PERSONÁLNE BIBLIOGRAFIE RUSÍNSKYCH A UKRAJINSKÝCH MALIAROV SLOVENSKA, VYDANÉ V ŠTÁTNEJ VEDECKEJ KNIŽNICI V PREŠOVE	43
<i>Zuzana Džupinková, Prešov</i>	
JAROMÍR NOHAVICA : KOMENTOVANÁ DISKOGRFIE A BIBLIOGRAFIE	50
<i>Alena Hrazdilová, Ostrava</i>	
OBRAZ HISTORICKÝCH I SOUČASNÝCH REGIONŮ V ČESKÝCH, MORAVSKÝCH A SLEZSKÝCH PERIODIKÁCH SE ZAMĚŘENÍM NA REGIONÁLNÍ DĚJINY A VLASTIVĚDU	55
<i>Václava Horčáková, Praha</i>	
HISTORIE NĚKOLIKA STŘEDOČESKÝCH MĚST OČIMA BIBLIOGRAFA	62
<i>Jiřina Kádnerová, Kladno</i>	
REGIONÁLNÍ MONOGRAFIE KRÁLOVÉHRADECKA	71
<i>Ivana Novotná, Hradec Králové</i>	
PREZENTACE KNIHY VŠEDNÍ ŽIVOT PARDUBÁKA ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY 1939–1945	74
<i>Martina Zlatohlávková, Pardubice</i>	
MONOGRAFIE JIHOČESKÝCH MĚST A OBCÍ 1995–2010 PREZENTACE VÝBĚROVÉ BIBLIOGRAFIE	77
<i>Libuše Straková, České Budějovice</i>	
RETROSPEKTIVNÍ REGIONÁLNÍ BIBLIOGRAFIE	78
<i>Jaromír Kubíček, Brno</i>	
BIBLIOGRAFICKÁ ČINNOSTĚ V KNIŽNICI JURAJA FÁNDLYHO V TRNAVE	82
<i>Zuzana Mesárošová, Trnava</i>	
HISTORIE A SOUČASNOST ZPRACOVÁNÍ KALENDÁŘÍ V SEVEROČESKÉ VEDECKÉ KNIHOVNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM A POUTNÍK KAREL HYNEK MÁCHA	85
<i>Jitka Hainzová, Ústí nad Labem</i>	
KARTOTÉKA REGIONÁLNÝCH OSOBNOSTÍ V GALANTSKEJ KNIŽNICI	90
<i>Juďita Kontárová, Galanta</i>	

BUDOVANIE REGIONÁLNEJ DATABÁZY OSOBNOSTÍ V LIPTOVSKÉJ KNIŽNICI GAŠPARA FEJÉRPATAKY-BELOPOTOCKÉHO V LIPTOVSKOM MIKULÁŠI	92
<i>Ivanka Salajová, Liptovský Mikuláš</i>	
BUDOVANIE REGIONÁLNEJ DATABÁZY - DATABÁZA OSOBNOSTÍ A UDALOSTÍ V KRAJSKEJ KNIŽNICI KAROLA KMEŤKA V NITRE	97
<i>Viola Bieliková, Nitra</i>	
PERSONÁLIE V ZRKADLE BANSKOBYSSTRICKÝCH KULTÚRNYCH INŠTITÚCIÍ	100
<i>Soňa Švoáčová, Banská Bystrica</i>	
PRÍNOS KOŠÍC DO LITERATÚRY PRE DETI A MLÁDEŽ	104
<i>Tatiana Klimková, Košice</i>	
PREHLAD SPRACOVANIA HUNGARIK V ŽITNOOSTROVNEJ KNIŽNICI V DUNAJSKEJ STREDE	108
<i>Marta Vargová, Dunajská Streda</i>	
ČESKÍ A MORAVSKÍ DIVADELNÍCI V ŠTÁTOM DIVADLE V KOŠICIACH OD 20. ROKOV 20. STOROČIA	110
<i>Valéria Farah, Košice</i>	
PERSONÁLIE VO VÝROČNÝCH SPRÁVACH ŠKÔL 1918/19-1952/53	116
<i>Bronislava Svobodová, Bratislava</i>	

DRUHÁ ČASŤ

ZPRÁVY O ČINNOSTI SDRUŽENÍ KNIHOVEN

ZPRÁVA O ČINNOSTI SDRUŽENÍ KNIHOVEN ČR ZA ROK 2010	121
<i>Lea Prchalová</i>	
SEKCE PRO AKVIZICI	125
<i>Aleš Brožek</i>	
SEKCE PRO BIBLIOGRAFIU	127
<i>Jiřina Kádnerová</i>	
SEKCE PRO INFORMAČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ UŽIVATELŮ	130
<i>Eva Svobodová</i>	
SEKCE PRO INFORMAČNÍ TECHNOLOGIE	131
<i>Tomáš Gec</i>	
SEKCE PRO HISTORICKÉ FONDY	133
<i>Jitka Holásková, Rostislav Krušínský</i>	
SEKCE PRO REGIONÁLNÍ FUNKCE	134
<i>Lea Prchalová</i>	

PRVNÍ ČÁST

KOLOKVIUM ČESKÝCH, MORAVSKÝCH A SLOVENSKÝCH BIBLIOGRAFŮ 2010

Trnava, 3.-5. 10. 2010

ÚVOD

Jiřina Kádnerová, Kladno

Čeští, moravští a slovenští bibliografové se sešli již po třinácté na stejnojmenném kolokviu, tentokrát v Trnavě ve dnech 3.-5. října 2010.

Tato kolokvia navazují plynule na porady bibliografů, které se pořádaly a pořádají pravidelně již od roku 1967, tj. od 1. (a jediné) čsl. Bibliografické konference pořádané v Olomouci v roce 1967.

Termínem konání byl zvolen tradičně začátek října, kolokvia se uskutečňují jako jedna z akcí měsíce česko-slovenské vzájemnosti.

Pořadatelem 13. kolokvia byla Slovenská národní knihovna – Národní bibliografický ústav Martin ve spolupráci se Spolkem slovenských knihovníků – bibliografů, Trnavským samosprávným krajem a Knihovnou Juraja Fándlyho v Trnavě.

Zájem byl tradičně velký (celkem 55 účastníků). Pořadatelé byli na závěr nuceni konstatovat, že není vyloučeno, že bude nutno omezit nejen délku příspěvků, ale i počet přednesených příspěvků proto, aby se předešlo tradiční časové tísní.

Celkem odeznělo 23 příspěvků v pěti tematických okruzích : Významné osobnosti v regionech v kontextu bibliografického zpracování (nejčastější téma); Regionální články z periodického tisku, regionální monografie měst a obcí; Zpracování kalendářů regionálních osobností; Zpracování hungarik, případně publikací jiných menšin; Bibliografie věnované česko-slovenským vztahům v rámci jednotlivých měst a obcí a významným osobnostem.

Jednání bylo pořadatelem připraveno velmi pečlivě, o společenskou část se postarala především hostitelská knihovna. Poznávací část setkání měla na programu v neděli po příjezdu prohlídku nedalekého hradu Červený Kameň (národní kulturní památka) a v pondělní podvečer důkladnou exkurzi po historických památkách města Trnavy a před společným společenským večerem v závěru návštěvy knihovny.

Autoři svoje příspěvky v elektronické podobě poskytli pro tento sborník i pro zveřejnění na webových stránkách Slovenské národní knihovny – <http://www.snk.sk>.

POETA LAUREATUS IOANNES BOCATIUS

Klára Kernerová, Košice

Na prelome 16. a 17. storočia žil v Košiciach známy literát, pedagóg, historik, diplomat a richtár Ján Bocatius. Narodil sa 25. decembra 1569 v obci Vetschau na území Lužického Srbska. Pôvodným menom sa volal Ján Bock. Neskôr prijal polatinčené meno Bocatius, ako to bolo u renesančných vzdelancov zvykom. Pochádzal z patricijskej rodiny. Jeho otec bol obchodník, člen mestského senátu a niekoľko rokov zastával aj úrad richtára. Bocatius získal základné vzdelanie v Sasku, študoval v Drážďanoch a neskôr vo Wittenbergu. Koncom 16. storočia ho osud zavial do Horného Uhorska, aby práve tu vstúpil do našich dejín. Istý čas pobudol v Banskej Štiavnici a Kremnici a zastavil sa aj vo viacerých mestách na Spiši. Chýr o jeho vzdelaní, znalosti práva a cudzích jazykov sa čoskoro rozšíril po celom hornom Uhorsku. Pre jeho dobrú povesť ho prešovský magistrát pozval v roku 1593 do Prešova, kde sa stal rektorom tamjšej Evanjelickej mestskej školy. Popri pedagogickej činnosti sa venoval písaniu poézie. Panovník Rudolf II. mu udelil titul „Poeta laureatus ceasareus“ a v roku 1598 ho povýšil do šľachtického stavu. Jána Bocatia nazývali aj hviezdou básnikov. Takto ho tituloval nemecký básnik Frideric Taubmann.

Do Košíc prišiel v roku 1599 na pozvanie mestskej rady, aby viedol mestskú školu. Dobový pisár ho zaevidoval ako nemeckého mešťana. Obyvatelia Košíc si ho obľúbili. Najprv ho zvolili za radcu a v rokoch 1603–1604 za richtára mesta. V týchto rokoch sa mesto dostalo do víru prvého protihabsburského povstania a Ján Bocatius musel na cisárov príkaz 6. januára 1604 odovzdať Dóm sv. Alžbety – sídlo kapituly – cisárskemu dôstojníkovi Jánovi Jakubovi Barbianovi di Belgioso. Po vypuknutí Bocskayovho povstania mesto podporilo povstalcov a 11. novembra 1604 Bocatius privítal v Košiciach samotného Štefana Bocskaya. Bocatius zohral významnú diplomatickú úlohu v službách vodcov protihabsburských povstaní. V roku 1606 bol na ceste do Nemecka zatknutý ako podozrivá osoba a vydaný cisárovi Rudolfovi II. Ten ho odsúdil na doživotné väzenie. Päť rokov bol väznený na Hradčanoch v Bielej veži. Odtiaľ sa mu podarilo – aj za pomoci manželky Alžbety, ktorá mu do cely prepašovala pilník – utiecť. Po návrate do Košíc mu mesto opäť ponúklo úrad richtára. Bocatius však ponuku neprijal a vrátil sa k pedagogickej činnosti.

V roku 1618 sa stal tajným radcom, historikom a pravdepodobne aj knihovníkom Gabriela Bethlena. Žil v sedmohradskom Gyulafehérváre (dnešná Alba Iulia v Rumunsku). Vo funkcii diplomata navštívil mnoho panovníckych dvorov a na jednej z ciest – 31. októbra 1621 v Uhorskom Brode – zomrel.

Spoločenské pomery na konci 16. storočia ovplyvnili aj pedagogickú dráhu Jána Bocatia. Už počas pôsobenia v Prešove ho považovali za najlepšieho

učiteľa v hornom Uhorsku, čo na štúdium k nemu priviedlo veľký počet študentov. Zrejme to bolo spôsobené aj tým, že sa zaujímal o praktické potreby žiakov a upúšťal od zastaraných vyučovacích praktík. Jeho pedagogické názory boli ovplyvnené humanizmom a v jeho pedagogickom myslení našiel odraz aj racionalizmus, ako jeden z hlavných znakov renesancie. Jeho názory na výchovu a vyučovanie možno spoznať najmä prostredníctvom básnickej tvorby. V jednej zo svojich básní napr. opisuje minerálny prameň pri Prešove, ktorému pripisuje liečivú silu. Inšpiráciu mu poskytol aj zostup do soľných baní. Námety pre poéziu a vyučovanie čerpal aj z mnohých ciest po Uhorsku. Navštívil napríklad Trnavu, kúpele v Trenčianskych Tepliciach a Kremnicu, kde si dal zhotoviť portrét. Náznými prvkami vniesol do vyučovania nové možnosti chápania učiva. Pedagogický proces obohacoval i školskými výletmi. Bol prvý rektor prešovskej mestskej školy, ktorý podnikol so svojimi žiakmi školský výlet do Vysokých Tatier. Ján Bocatius síce nezanechal ucelené pedagogické dielo, ale tým, že vnášal nové, moderné prvky a metódy do vyučovania, významným spôsobom sa zapísal do dejín prešovského a košického školstva. Bol priekopníkom pokrokových názorov v pedagogike, mal bohaté kontakty s vtedajšími slovenskými, nemeckými i českými básnikmi a vzdelancami.

Ján Bocatius patril k najproduktívnejším humanistickým básnikom u nás, ale jeho tvorbu bohužiaľ nepoznáme v úplnosti. Mnohé Bocatiové diela sa zachovali iba vo fragmentoch, niektoré sa nezachovali vôbec. Väčšina jeho prác bola napísaná po latinsky. Samostatne vydal 27 vytlačených diel, časť jeho tvorby však zostala iba v rukopise. Bocatius je autor množstva básní, epigramov, gratulácii, ktoré vyšli ako súčasť iných diel. Väčšina jeho básní a tlačí bola dedikovaná. Venoval ich priateľom, mecenášom, vydavateľom... Ucelený obraz o charaktere jeho básnickej tvorby poskytuje najvýznamnejšia latinská zbierka básní *Hungaridos libri poematum V.* (Bardejov 1599), ktorá patrí k prvým súborným dielam v Uhorsku vôbec. Sú tu najhojnejšie zastúpené: básne s vojenskou tematikou, enkomiá – príležitostné oslavné básne, epithalamiá – gratulačné básne k sobášu, epicediá – kondolenčné básne a epitafy – smútočné, fingované náhrobné nápisy. Veľký priestor zaberajú epigramy, v tretej knihe sa nachádza i ľúbostná poézia, čo je istá kuriozita v humanistickej tvorbe na Slovensku. Zbierka obsahuje i zopár pozoruhodných anekdot, príležitostné rozlúčkové básne, gratulačné básne rôzneho druhu a pod. Básnická tvorba J. Bocatia je poznačená autorovou širokou kultúrnou rozhladenosťou a veľmi dobrou znalosťou antickej, kresťanskej i súdobej humanistickej literatúry. V mnohých básňach umelecky komentoval i tureckú inváziu. Niektoré jeho diela sa nenachádzajú na Slovensku, mnohé ďalšie si literárna história doteraz nevšimla.

Ján Bocatius vydal aj práce náboženského či filozofického zamerania. Napísal napr. pojednanie nazvané *Hornus cometa 1618*, ktoré bolo vytlačené v Košiciach. Zareagoval ním na nevšedný úkaz – náhle objavenie kométy na nočnej oblohe v roku 1618. Táto udalosť zaujala nielen vtedajších astronómov,

matematikov a vzdelancov, ale aj prostý ľud. Text je napísaný v maďarskom, latinskom a nemeckom jazyku. Ján Bocatius nebol astronóm ani matematik, preto sa v tomto diele nenachádza odborný popis polohy kométy na oblohe. Vystrihal ľudí v duchu svojej doby pred nešťastiami, ktoré kométy prinášajú a vyzýval ich k pokániu.

Projekt Poeta laureatus Ioannes Bocatius

Verejná knižnica Jána Bocatia v Košiciach nesie v názve meno tejto osobnosti od roku 1991. Napriek tomu si verejnosť často zamieňa meno Jána Bocatia s renesančným talianskym básnikom Giacomom Bocaciom. S cieľom priblížiť život a literárne dielo tejto významnej humanistickej osobnosti širšej verejnosti zorganizovala Verejná knižnica Jána Bocatia v spolupráci s mestom Košice a s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR v dňoch 29.–30. septembra 2009 dvojdnové podujatie Poeta laureatus Ioannes Bocatius. Viaceré aktivity (konferencia, výstava, dramatizácia) ho odborníkom i laikom predstavili ako človeka, ktorý bol na prelome 16. a 17. storočia prínosom pre kultúrny a spoločenský život Košíc i širšieho regiónu, ako osobnosť, ktorá bez ohľadu na osobné riziká obhajovala svoje presvedčenie a uskutočňovala zverené poslanie, ako ovenčeného básnika, ktorý zažil, ako to už u verejne známych osobností býva, vzostupy i pád.

Rok 2009 sme nezvolili náhodne. Keď študujeme biografiu Jána Bocatia zistíme, že deviatky mali v jeho živote významné miesto. Už v roku jeho narodenia figuruje deviatka. Za významný medzník v jeho živote možno považovať rok 1599, keď v tlačiarňi Jakuba Klosa v Bardejove vyšlo jeho najrozsiahlšie a najznámejšie dielo *Hungaridos libri poematum quinque* (Päť kníh uhorských básní). V tom istom roku prišiel z Prešova do Košíc, čo malo pre jeho ďalší život osudový význam. Týmto projektom sme si teda pripomenuli 440 rokov od jeho narodenia a 410 rokov od vydania jeho najznámejšieho diela a príchodu do Košíc a zároveň i 85. výročie vzniku Verejnej knižnice Jána Bocatia v Košiciach (1924).

Dvojdnové podujatie Poeta laureatus Ioannes Bocatius sa začalo spomienkou, pri ktorej primátor mesta a účastníci konferencie položili kyticu k pamätnej tabuli Jána Bocatia, ktorá sa nachádza na Hlavnej ulici v historickom centre Košíc.

Výstava Ján Bocatius v dobových dokumentoch bola pripravená v spolupráci s Archívom mesta Košice a Východoslovenským múzeom v Košiciach. Návštevníci mohli vidieť Bocatiovu korešpondenciu, mestské knihy s dôležitými údajmi o jeho pôsobení vo funkcii košického richtára, kópiu armálesu, ktorým ho cisár Rudolf II. povýšil v roku 1598 do šľachtického stavu a ovenčil titulom Poeta laureatus ceasareus, originál tohto armálesu vlastní Štátny archív v Levoči. Po prvýkrát mohli Košičania vidieť okrem kópii aj dve originálne diela z fondov Slovenskej národnej knižnice v Martine – dva konvolúty, v ktorých sa nachádzajú aj Bocatiové diela – *Hvngaridos Libri*

Poematvm V. (1599), *Mvsae Parentales Spectabilis* (1598) a *Elegiae Dvae* (1595). Na výstave bolo prezentované (v podobe kópie) jedno z najpozoruhodnejších diel Jána Bocatia **Olympias Carceraria** (*Uväznený Olympias*), v ktorom opisuje päťročné väznenie v Bielej veži na hrade v Prahe, ako i okolnosti zatknutia a úteku z väzenia. Zachoval sa len jediný prepis tohto Bocatievho rukopisu, ktorý je uložený vo Verejnej a Univerzitnej knižnici v Ženeve.

Ťažiskovým podujatím projektu bola **populárno-vedecká konferencia Poeta laureatus Ioannes Bocatius**. Jej cieľom bolo predovšetkým zmapovať dostupné poznatky o Bocatievom pôsobení v Prešove a v Košiciach a predstaviť jeho literárnu tvorbu. Konferencia, na ktorej odzneli príspevky renomovaných prednášateľov (Kónya, Keruľová, Žibritová, Komorová, Petraško, Škovierová a ďalší), priblížila účastníkom politické pomery v Uhorsku na prelome 16. a 17. storočia, pedagogické pôsobenie Jána Bocatia v Prešove a Košiciach, jeho domov Lužické Srbsko, dielo Päť kníh uhorských básní, vydávanie jeho diel východoslovenskými tlačiarňami, popis tlači, ktoré sa nachádzajú vo fondoch Slovenskej národnej knižnice, ale aj nedochované tlače v češtine, formálny i obsahový popis rukopisného diela *Olympias carceraria* i spomienky na najvýznamnejšieho bocatiológa, maďarského historika, Ferencu Csonku. Výstupom z konferencie je zborník Poeta laureatus Ioannes Bocatius, ktorý okrem príspevkov prináša i dokumentačný a fotografický materiál z jednotlivých aktivít projektu.

Zo života Jána Bocatia – dramatizované ukážky príbehov v podaní členov spoločnosti historického šermu Via Cassa sa uskutočnili na Hlavnej ulici. Boli určené širšej verejnosti a znázorňovali príchod Jána Bocatia do Košíc, urovanie sporu protestantov a katolíkov o Dóm svätej Alžbety i odchod s Bethlenovým vojskom. Z balkóna Historickej radnice mesta Košice odznela po prvýkrát Bocatieva báseň venovaná Košiciam v slovenskom preklade profesorky Marty Keruľovej. Dramaturgia predstavenia bola zvolená tak, aby hraným ukážkam porozumeli aj náhodní účastníci, ktorí sa s príbehom Jána Bocatia stretli po prvý raz.

Projekt Poeta laureatus Ioannes Bocatius bol súčasť podujatí organizovaných v rámci Dní európskeho kultúrneho dedičstva a príspevok knižnice do programu podujatí Košice – Európske hlavné mesto kultúry 2013. Tešil sa veľkej pozornosti verejnosti i médií, printové i elektronické média prinášali informácie a obrazový materiál z jednotlivých aktivít projektu. Tvorcov Regionálneho štúdia Slovenskej televízie v Košiciach podnietil pripraviť krátky televízny dokument o Jánovi Bocatievi, ktorý bol odvysielaný začiatkom roka 2010. Celkový prínos projektu možno zhodnotiť z viacerých aspektov:

- ↳ Zmapovanie dostupných informácií o živote a literárnej tvorivosti Jána Bocatia v historickom kontexte horného Uhorska – **prínos pre regionálne a literárne dejiny**.
- ↳ **Skompletizovanie diel Jána Bocatia vo fonde knižnice** – získanie kópií diel v digitálnej podobe z knižníc na Slovensku i zahraničí (zo

Slovenskej národnej knižnice v Martine, Univerzitetnej knižnice v Bratislave, Ústrednej knižnice SAV a Verejnej a Univerzitetnej knižnice v Ženeve). Žiaľ, priamo v Košiciach sa nedochovala žiadna tlač od Jána Bocatia.

- ↳ **Prehĺbenie resp. nadviazanie spolupráce s inými partnermi** – archívy v Levoči a Trnave, EHMK n. o., Východoslovenské múzeum v Košiciach, Archív mesta Košice, Stredná odborná škola Jána Bocatia v Košiciach.
- ↳ **Popularizácia historickej osobnosti** Košíc pre širokú verejnosť. Potvrdilo sa, že životný príbeh Jána Bocatia významne ovplyvnil dejiny mesta, a Košičania sa mohli zaujímavým spôsobom zoznámiť s týmto príbehom.
- ↳ **Podnet k ďalšiemu bádaniu o podrobnostiach života a tvorby Jána Bocatia pre archivárov, historikov, príp. knihovníkov**, pretože projekt odkryl mnohvrstevnú osobnosť, vzdelaného pedagóga, politika, literáta, historika (údajne i knihovníka), presahujúcu regionálny rozmer.
- ↳ Projekt prispel aj k **popularizácii Verejnej knižnice Jána Bocatia** a jej služieb, na podujatie zareagovali elektronické i printové médiá, ktoré niekoľkokrát prezentovali informácie o aktivitách projektu v spojení s knižnicou.

Ioannes Bocatius nebol vodca, ani panovník, napriek tomu si história vybrala práve jeho, aby vo svojej dobe, v súvislostiach, ktorým sa snažíme porozumieť, prijal zodpovednosť, urobil rozhodnutia a vykonal skutky, ktoré mali vplyv na životy ostatných. Realizácia projektu Poeta Laureatus Ioannes Bocatius odkryla túto humanistickú osobnosť a literáta z viacerých strán, podala svedectvo o tomto vzdelanom a zrejme aj charizmatickom človeku a ukázala, že mu treba prinavrátiť dôstojné miesto v dejinách Košíc. Teší nás, že k tomuto ušľachtilému poslaniu prispieva i Verejná knižnica Jána Bocatia.

PETER FRADELIUS (CCA 1581 – 7. 1. 1621)

Anna Kucianová, Martin

Všeobecný úpadok hospodárskych a spoločenských pomerov v Európe na prelome 16. a 17. storočia spôsobil hospodárske a kultúrne zaostávanie Slovenska. Slovenský kultúrny život sa rozvíjal iba v obmedzenom rozsahu, nepriaznivo naň vplývali vojenské pomery, politické zápasy i mocenské spory medzi feudálnymi katolíckej a protestantskej orientácie, spojené navyše s náboženským prenasledovaním. Celý slovenský život niesol na sebe pečať týchto udalostí a pomerov, bol málo rozvinutý a vo veľkej miere roztrieštený do rôznych spoločenských, konfesijných a stavovských táborov. Rušné politické udalosti predsa vyvolávali určité aktivity aj v oblasti kultúry. V dôsledku tureckej okupácie značnej časti Uhorska, tým, že sa uhorský život presúval na neobsadené územia Slovenska, stúpala prirodzený význam slovenského etnika v kultúrnom živote štátu. Vysoká šľachta prevažne maďarského pôvodu sa utiekala pred tureckým nebezpečenstvom na Slovensko. To sa stalo centrom uhorského štátu na poldruha storočia, ale pritom nestratilo svojrázny etnický charakter, ktorý ho vyčleňoval z Uhorska.

Kultúrnemu rozvoju Slovenska pomáhali v tomto období aj predtým jestvujúce styky medzi Slovákmi a Čechmi. Od roku 1490 boli spojené jediným panovníkom a od roku 1526 sa stali obe súčasťou mnohonárodnej habsburskej monarchie. Kultúrny život Slovenska dostával podporu zo strany vyspelejšej a rozvinutejšej českej literatúry, ale aj slovenský fenomén zasiahol do kultúrneho života českých krajín. Boli to predovšetkým viaceré významné osobnosti pochádzajúce zo Slovenska, ktoré pôsobili a vplývali na vývoj v českých krajinách. Patrili k nim aj mnohí významní profesori, okrem už spomínaných Jána Jessenia, Vavrinca Benedikta z Nedožier, aj rodák z Banskej Štiavnice Peter Fradelius, prímením Schemnicenus, ktorý sa zaraďuje medzi významných slovenských humanistov, ale predovšetkým aj básnikov. Pochádzal zo starej nemeckej patricijskej rodiny v Banskej Štiavnici, kde sa narodil pravdepodobne začiatkom roka 1581. Žiaľ o jeho ranom detstve sa nezachovali žiadne písomné materiály. Syna poslali študovať najprv do Štajerského Hradca (Gratzu), neskôr do Prahy a dcéru vydali za Daniela Melcera, ktorý bol od roku 1586 sekretárom na cisárskom dvore vo Frankfurte nad Mohanom, a švagrovia udržiavali dobré rodinné vzťahy, o čom svedčí list z 28. júna 1612. Rovnako však nie je vylúčené, že Peter Fradelius bol sirotou.

Peter Fradelius asi absolvoval chýrne štiavnické lýceum, kvôli vojnovým nepokojom odchádza v študovať na evanjelické stavovské gymnázium v Gratzu za tamojšieho pôsobenia Jána Keplera. Na prelome rokov 1598 a 1599, kvôli zrušeniu protestantského školstva v rakúskych krajinách, odchádza na Karlovu univerzitu do Prahy. Od roku 1605 učil na vzornej škole pri univerzite v Prahe. V roku 1607 dosiahol hodnosť bakalára a v roku 1608 hodnosť

magistra. Zároveň bol v rokoch 1607–1609 rektorom mestskej školy v Nymburku. V roku 1610 ho vymenovali za profesora logiky, rétoriky a poetiky na pražskej univerzite a zároveň za prepošta kolégia Karola IV. Z túžby po poznávaní cudzích krajín a ďalšom štúdiu prijal v roku 1611 miesto vychovávateľa a odchádza ako vychovávateľ syna V. Vratislava z Mitrovíc na zahraničné univerzity. V rokoch 1611–1616 navštevoval viacero škôl a zoznámil sa s významnými osobnosťami na univerzitách v Altdorfe, Štrasburgu, Zürichu, Bazileji, Ženeve, v roku 1612 v Norimbergu, v roku 1613 v Angers, v roku 1614 v Paríži, Leidene, v roku 1616 v Anglicku, Haagu a Falcku. V roku 1617 sa vracia späť ako profesor na univerzitu v Prahe. Zároveň ho zvolili za prepošta kolégia Všetkých svätých alebo Andělské koleje, od roku 1618 pôsobil ako dekan a tiež prepošt, od roku 1620 ako prorektor univerzity v Prahe. Jeho konfesijná, a tým aj pravdepodobne politická príslušnosť, ho vtiahla do vtedajších politických zápasov. Ako zástanca českých stavov sa postavil v predbielohorskom období na stranu Jána Jessenia a šiel naproti uhorskej pomoci proti cisárskemu katolíckemu habsburskému vojsku. Dozvediac sa pre nich nešťastný výsledok Bitky na Bielej hore 8. novembra 1620, odišiel dobrovoľne do vyhnanstva do Vratislavy, kde umiera 7. januára 1621 vo veku asi 40 rokov, zrejme opustený a v chudobe, pretože pohreb mu vystrojili na verejné útraty.

Z hľadiska historického výskumu je mimoriadne zaujímavé Fradeliovo pôsobenie na pôde Karlovej univerzity v čase, keď tu bolo markantné zastúpenie Slovákov – Vavrincina Benedikta z Nedožier, Jána Jessenia, ale aj Daniela Basilia z Nemeckej resp. Partizánskej Ľupče. Všetci sa jednoznačne postavili na stranu československého živlu pri riešení tzv. národnostných problémov univerzity. Významné bolo aj pôsobenie Petra Fradelia ako sprostredkovateľa rozličných vzťahov, či už sa týkali konfesijných alebo politických spojitostí. Fradelius sa hlásil k protestantizmu a udržiaval kontakty aj s prihladenými na svoju nemeckú národnosť.

Peter Fradelius bol mimoriadne literárne činný. Jeho významné literárne dielo však nie je doteraz kompletne podchytené a spísané, čiastočne sa tak stalo v Rukoväti humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. Jeho 19 samostatných zbierok básní a traktátov, ako aj príspevky do 86 zborníkov alebo publikácií iných autorov mu právom zabezpečujú osobitné miesto medzi humanistami pôsobiacimi mimo nášho územia. Významná je aj jeho korešpondencia, ktorá sa zachovala v rozličných stredoeurópskych knižniciach a archívoch, ale aj v publikovanej forme od samotného Fradelia a v odpise z neskorších období.

V roku 1608 bol Fradelius rektorom trojtriednej mestskej školy v Nymburku, kde na sklonku tohto roka vydal 12 stranový zborníček básní, venovaný Ondrejovi Thobaeovi, ktorý bol rektorom tejto školy v rokoch 1603–1604. Fradeliova literárna prvotina vyšla pod názvom *Gerusion genethiakon*. V roku 1611 odchádza ako vychovávateľ do zahraničia a v Altdorfe vznikla druhá Fradeliova literárna práca, báseň ospevujúca cenu botaniky, nazvaná *In laudem*

Botanices. Túto báseň alebo ešte nejakú inú poslal v júni roka 1612 podľa bežného zvyku cisárovi Matyášovi, najvyššiemu hofmeistrovi kniežaťu Fürstenbergovi a českému najvyššiemu kancelárovi Lobkovicovi. Lobkovic veľmi rád diskutoval o básňach so svojim dvorským úradníkom Danielom Meltzerom, ktorý bol Fradeliovým švagrom a sprostredkoval mu v júni 1612 aj audienciu u cisára, pri ktorej mu Fradelius odovzdal básne osobne, a zasadzoval sa za neho aj vo Viedni.

Významným bol aj Fradeliov vzťah k rodnému kraju. Ako väčšina humanistov v stredoeurópskych podmienkach sa hlásil ku svojmu rodnému mestu a krajine. Vo svojich dielach sa dôsledne podpisoval titulom, ale aj prírmením Schemnicensis alebo Schemnicenus. V spojitosti so Slovenskom je dôležitá jednolistová gratulácia k narodeninám, ktorú poslal Fradelius v roku 1612 svojmu mecénovi Udalricovi Ritterovi z Banskej Štiavnice spolu s vlastnoručne pripísanými ďalšími veršami. Najzaujímavejšia je báseň venovaná rodnému mestu *Ad patriam charissimam in illud Lex urbis anima*. Báseň sa nachádza vo Fradeliovej zbierke veršov *Kakokalon h.e. felleorum et melleorum descriptio* (*Kakokalon, t.j. opísanie trpkého a lahodného*), ktorú vydal v roku 1618 pri príležitosti zasadnutia Uhorského snemu v Prešporku. Zbierka obsahuje 24 elegických distich napísaných pre uhorskú šľachtu a 8 distich pre teológov. Dôsledne tu rezonuje jeho právne myslenie, východisko z neistých pomerov vidí v dodržiavaní zákonnosti.

Pred odchodom do západnej Európy sa Fradelius vrátil so svojimi zverencami do Prahy, kde vydal v roku 1613 osemstranovú skladbu *O šťastném návratu Václava Vilema z Roupova*. V. V. z Roupova bol tiež študentom v Altdorfe, kde sa poznali s Fradeliom. K tejto skladbe pripojil svoj pozdrav aj Jan Campanus Vodňanský, ktorý dosvedčuje, že boli priateľmi, aj keď Fradelius odišiel z univerzity. V decembri roka 1613 bol už Fradelius so svojimi zverencami v Bazileji, kde odovzdal odporúčajúce listy poprednému kalvínskemu učencovi Jánovi Jakubovi Grynaeovi, ktorý dal Fradeliovi výmenou rady v duchu Erasma Rotterdamského, ktorý pôsobil tiež v Bazileji, a Fradelius ich vydal o 5 rokov neskôr v zborníku *Musa Pulla*. Na jar roka 1614 bol už Fradelius vo Francúzsku, kde v marci v Saumure odovzdal list Václava Budovca politickému predákovi hugenotov – Filipovi du Plessis-Mornay, s ktorým sa zbližil viac ako s Grynaeom v Bazileji. Tento vodca francúzskych hugenotov bezvýhradne dôveroval Fradeliovi a jeho prostredníctvom si odovzdávali korešpondenciu s barónom Václavom Budovcom a zachovalo sa 5 listov. Zápisky vo Fradeliovom pamätníku ukazujú, že tu mal ozaj veľa priateľov. Dostával množstvo gratulácií a poďakovaní.

V roku 1616 sa vybral so svojimi zverencami do Anglicka, o čom svedčí vydanie jeho ďalšej nevelkej veršovanej skladby, určenej panovníkovi Jakubovi I. pod názvom *Proshponensis ad serenissimum et celebratissimum regem Jacobum I*. Skladba bola vydaná v Londýne a Fradelius ju podľa svojho zvyku poslal s vlastnoručným listom. Fradeliove osudy v Anglicku a Holandsku

osvetľujú predovšetkým listy jeho mnohých priateľov, z ktorých sa možno dozvedieť, že bol chorý, preležal 18 týždňov a zotavil sa vďaka starostlivosti princa Mórica Oranžského. Z tohto obdobia sa zachovali viaceré listy.

V roku 1617 sa vrátil Fradelius do Prahy, kde bol poverený mnohými závažnými úlohami. Od roka 1618 sa stáva prorektorom rektora Jána Jessenia, ktorý mal tiež množstvo aktivít, takže sa Fradelius staral o jeho prednášky a riešil mnohé problémy, ktoré vznikali v tomto problematickom období. Keď bol Jessenius v Bratislave zatknutý a odvezený do Viedne, staral sa Fradelius o jeho oslobodenie, jeho prednášky a aj o jeho malú dcérku. Našiel si však popri tom aj čas na literárnu a vydateľskú činnosť. Koncom roka 1618 vydal zborníček básní *Musa Pulla* (*Čierna múza*), venovaný úteche humanistu Juraja Rema, priateľa z Altdorfu, ktorému zomrela manželka. Utešujúce verše napísal nielen Fradelius, ale aj Jessenius, Campanus, Troilus, Žabonius, Jiřík Šultys z Felsdorfu, Jiřík Moller, Václav Klement Žebrácký, Jan Bastner, Jakub Wczelinus z Lstiboře, boli to väčšinou literárne činní členovia univerzity a ľudia z jej okolia. Okrem týchto básní vydal Fradelius v zborníku aj najdôležitejšie listy vlastnej korešpondencie, ktorá je základom celej jeho biografie. Začiatkom roka 1619 vyšla Fradeliova skladba *Threnodia* venovaná priateľovi Removi.

V januári 1620 vydal Fradelius staršiu skladbu *Bonus Iudex o Dobrom sudcovi*, ktorú zložil Tomáš Mitis (Tichý) z Limuz. Podľa svojho zvyku pripojil k vydaniu vlastnú veršovanú charakteristiku dobrého sudcu, zloženú francúzsky a nemecky. Celé vydanie bolo nákladne upravené, medzi ilustráciami boli uvedené znaky pražských miest a českého štátu, ktoré boli doplnené aj latinskými veršami o sláve a význame častí Prahy, vyjadruje lásku k nej, kde našiel svoj domov, a dúfa, že tam nájde aj svoj hrob. Na záver jeho francúzsky priateľ Vanet zdôraznil, že Fradeliove cnosti vzbudzujú uznanie Čechov, je ozdobou pražskej akadémie a získal si priazeň a srdcia Francúzov. Dielo T. M. Tichého z Limuzy prezentuje Fradelius na vlastné náklady v ťažkých časoch, keď odchádza Ferdinand a prichádza Fridrich. Snaží sa zabávať čitateľov veršami, ktorými zabával počas namáhavého cestovania po cudzine šiestich panovníkov a viaceré kniežatá.

Hoci sa Fradelius nezaoberal právom a právnu vedou, treba pripomenúť, že sa zdržoval v rokoch 1611–1612 v altdorfskej akadémii, ktorú financovalo mesto Norimberg a prevládalo tam učenie o štáte podľa Jána Bodina. Zároveň navštívil viacero univerzít v Štrasburgu, Heidelbergu, Saumure, Angeri, Paríži, Bazileji a pokračoval v Anglicku a Holandsku. Fradelius v tom čase viedol na univerzite prednášky z politickej histórie. Mnohé jeho práce a príležitostné skladby nesú silnú pečať Bodinovho vplyvu právneho myslenia, kde sa význam zákona považuje za jeden z najdôležitejších vplyvov v správnom fungovaní štátu. Traktát o dobrom sudcovi bol vyjadrením ideálnych vlastností sudcu, ktorý by mal byť, a nielen v tom období, najvyššou autoritou právneho štátu.

Ďalšou veľmi pekne vyzdobenou tlačou je okrem *Bonus iudex* aj *Fridericus, comes palatinus*, obsahujú medirytinové portréty sudcu a Fridricha Falckého podpísané rytcom Petrom Rollosom z Frankfurtu nad Odrou. Uvedené tlače obsahujú množstvo krásnych typografických ozdôb – vlasy, vinety, viacriadkové ornamentálne iniciály a rozličné mestské erby. Fradeliove jednotlivé tlače majú aj rozličné typy písma, aby sa jednotlivé príspevky rozličných autorov aj vizuálne typograficky odlišili.

Otvorenejšiu politickú formu mal básnický zborník, ktorého redaktorom bol Fradelius, s názvom *Gratulationes & vota ab Academia Pragensi scripta*. Obsahoval básnické poďakovania, že sa kráľ Fridrich vrátil zdravý z cesty na Moravu a do Sliezska. Verše známeho autorského kolektívu boli venované aj kráľovi a kráľovnej Alžbete Stuartovej pri príležitosti narodenia princa Ruperta, neskôr významného veliteľa anglických royalistických armád. V roku 1620 bol prijatý snemom princ Fridrich Juraj za nástupcu českého trónu, venoval mu pohotový Fradelius svoje dielo *Chvála slávika (Laus Lusciniae ex elegantiarum poetarum flosculis)*, je to výber z diel rôznych autorov o slávikovi a jeho vlastnostiach. Hlavnú rolu tu hrali predovšetkým texty bolonského prírodovedca Ulissa Aldrovandiho, ale popri ňom aj texty predstaviteľov protestantského humanizmu. Podobného rázu je aj Fradeliova *Chvála kohúta (Galli Gallinacei Enconium)* opäť založená na predlohe Ulissa Aldrovandiho a príp. ďalších dielach. Práve táto práca sa neprávom podľa niektorých zdrojov zaraďovala medzi rozpravy o hydine. Veľa pozornosti venuje bojovnosti kohútov, spomína mnohé kohútie zápasy. V tomto diele uverejnil aj hymnus od Prudencia, ktorý sa na úsvite za prvého spevu kohúta spieva v rehoľných chrámoch. Na záver uverejnil aj menšie práce iných autorov, v ktorých ospevujú kohútov. Aldrovandiho vplyv je viditeľný práve v *Chvále botaniky (In laudem botanices seu rei herbariae carmen heroicum)*, Aldrovandi mal totiž preslávnený herbár a v posledných svojich prácach ho Fradelius často citoval.

Koncom augusta 1620 vychádza posledné tlačené dielo spojené s Fradeliovým menom a jeho prácou. Bol to *Utešujúci list (Epistola Consolatoria)*, ktorý poslal norimberský Remus Petrovi Fradeliovi s poďakovaním za posledné zaslané práce. V tomto období spočívali na jeho bedrách osudy univerzity a musel riešiť mnoho vzniknutých problémov, hlavne udržiavať v pokoji rozhádaných kolegov, ale aj neposlušných žiakov pražských mestských škôl. Na zasadaní, ktoré sa konalo v predvečer bielohorskej bitky, 7. novembra 1620, už Fradelius nebol prítomný. Postupne zomierali jednotliví členovia majstrovského kolégia a do desať rokov po konci samostatnej Karlovej univerzity nebol z nich nažive ani jeden člen.

Zaujímavým a podnetným zdrojom informácií je aj zachovaná korešpondencia Petra Fradelia, ktorá dokumentuje jeho pestrú životnú cestu, jeho medzinárodné kontakty, väzby a priateľstvá, ktoré boli významné a typické predovšetkým pre obdobie humanizmu. Korešpondenciu Petra Fradelia možno posudzovať z viacerých hľadísk, či už podľa toho, s kým si písal a v akom

boli vzťahu, akým námetom alebo témam sa v listoch venoval – priateľstvo, politika, kultúra, náboženstvo a ďalšie alebo z akého mesta a krajiny a kam boli adresované. Mnohé listy poukazujú na málo známu Fradeliovu úlohu na konfesijnom poli. Kvôli vojnovým udalostiam musel opustiť Banskú Štiavnicu a našiel neskôr útočisko v Prahe, kde sa zoznámil s významnými vodcami protestantskej šľachty, a čoskoro sa stal dôležitým sprostredkovateľom listov a zásielok medzi významnými strediskami protestantov v mnohých európskych krajinách. Bol nielen príjemným a vzdelaným spoločníkom, ale aj priamym spolupracovníkom a neoficiálnym diplomatickým konateľom pri príprave tzv. Únie protestantských kniežat v zahraničí, keď sa ich nádeje obracali k anglickému kráľovi Jakubovi I. Anglický dvor bol pre nich zaujímavý, lebo na dvore Jakubovej príbuznej kráľovnej Alžbety vládol slobodnejší duch a šľachtici sem radšej posielali svoje deti na výchovu, ako na habsburský katolícky dvor. Na túto tradíciu nadviazal syn škótskej kráľovnej Márie Stuartovej katolícky kráľ Jakub. Saské knieža Fridrich Falcký si zobral jeho dcéru za ženu, a práve v tomto prepojení možno vidieť i pozadie nádeji českých stavov, keď Fridricha Falckého v októbri 1619 zvolili za tzv. „zimného kráľa“ ako protikráľa Ferdinandovi II. Habsburskému. Nasledovala Ferdinandova reakcia a bitka na Bielej Hore 8. novembra 1620. Pre Fradelia boli tieto udalosti absolútne neprijateľné vzhľadom na jeho kultúrno-spoločenské, ale aj politické styky a pôsobenie na domácej a zahraničnej pôde, ostáva a umiera v zahraničí v mladom veku.

Vydania Fradeliových rozsiahlejších traktátov, zbierok a rôznych i kratších jednolistových tlačí sú typograficky veľmi kvalitne vydané tlače, samozrejme boli závislé aj od finančných možností mecéna. Na základe korešpondencie, dedíkačných listov a veršov v jeho tlačiach možno ako mecénov identifikovať skutočne špičky európskeho vedeckého, ale aj kultúrneho a politického sveta. Fradelius publikoval nielen v pražských tlačiarňach, a to v univerzitnej tlačiarni u Pavla Sessia, aj u Daniela Sedesana, Jána Stříbrného a Jonatana Bohutského, ale aj v Norimbergu u Abraháma Wagenmanna, v Altdorfe u Konráda Agricola, v Augsburgu u Jána Praetoria, v Štrasburgu u Jodoca Martina alebo Antonia Bertrama, v Amsterdame v oficíne Ravestiniána a v ďalších mestách, ako sú Angers, Paríž a Londýn.

Z jazykového hľadiska sú Fradeliove tlače písané skoro všetky v latinčine, niekedy sa objavujú hlavne v prírodovedných materiáloch aj grécke termíny. Jednu jednolistovú báseň napísal vo francúzštine, aj satirické štvorveršie na titulnej strane v Bonus Iudex je vo francúzštine, nemčine a paralelne, vo vlastnej interpretácii, preložené aj do latinčiny. Prekvapivo popri cudzojazyčnej, zväčša latinskej tvorbe písal predsa aj po česky, a to jediné dielo *Píseň o božském nadělení Kaňkovým zlatým na Horách zlatých Kninských všem pánům kverkům ... ku potěšení složená*. Pieseň vyšla ako jednolistová tlač so siedmimi strofami bez udania miesta a času, asi niekedy medzi rokmi 1610–1620 na oslavu banského podnikania a baníkov.

Uvedené Fradeliove diela dokazujú jeho výnimočnosť, ale aj neposednosť jeho povahy. Dokázal v mnohom pomôcť predovšetkým pražskej univerzite a výrazne upozornil na jej pozíciu a úspechy aj svojimi kontaktmi v zahraničí, keďže medzi jeho známymi a priateľov patrili významní profesori zahraničných univerzít, ale aj významné a známe osobnosti šľachtických a kráľovských dvorov, ktorým venoval viaceré svoje básne a mnohým ich aj osobne predniesol. Ide o mimoriadne významný honor a dosť ojedinelý, preto bol veľmi vysoko cenený a možno sa stotožniť s Jacquesom Bruneauom, ktorý tiež napísal na Fradelia oslavnú báseň, že Fradelius bol považovaný a prijímaný ako „gentil homme“ čiže ako človek ušľachtilý a akceptovaný aj na najvyššej kráľovskej úrovni.

KRNÍŽATA, SVĚTCI A VRAZI OSOBY A OSOBNOSTI V KRAMÁŘSKÝCH TISCÍCH KNIHOVNY NÁRODNÍHO MUZEA

Iva Bydžovská, Praha

Svatý Václav

Kramářské tisky se jako nízkonákladový druh literatury, zaměřený především na lidové vrstvy, dají využít jako doplňující pramen pro mnoho oblastí života společnosti. Najdeme mezi nimi lyrické písně, balady, krátké povídky příbuzné knížkám lidového čtení, reflexi společenských vztahů i dobových událostí. Na jejich stránkách najdeme také jména důležitých osob i lidí, o jejichž existenci bychom se v historických publikacích těžko dočetli. Samozřejmě nechybí ani pachatelé závažných trestných činů. Některá z jejich jmen tím či oním způsobem žijí dodnes. Čestné místo mezi nimi v souladu s převládající katolickou vírou obyvatelstva českých zemí v době, ze které se nám zachovalo nejvíce tisků (18. a 19. století), patří světcům. Jsou velebeni, prošeni o pomoc v těžkém životním postavení, popisují se pouti. Nezřídka je zveršována jejich legenda nebo její část. Nejoblíbenějším světcem, co se týče četnosti a rozmanitosti písní, je bezpochyby Jan Nepomucký, v jehož sféře působnosti byla ochrana dobrého jména před pomlouvačnými jazyky a hlavně ochrana sirotků a vdov. Byl také zemským patronem.

Na rozdíl od Jana Nepomuckého, který byl „rekatolizačním světcem“ a pozdější orientaci českého národního hnutí na husitskou tradici se nehodil, si svatého Václava, nejdůležitějšího českého zemského patrona, považovali prakticky všichni, kdo se nějakým způsobem hlásili k tradici českého království. Svatováclavské tisky nejsou zdaleka tak početné, jako Nepomucenské, přesto jich najdeme desítky.

Podrobnosti o Václavově životě známe v podstatě pouze z legend.¹ Václav se zřejmě narodil v prvním desetiletí 10. století (uvádí se rok 907) a v současnosti nejvíce přijímaný rok jeho smrti je 935.² Z hlediska historického bádání o Václavově životě panuje mnoho nejasností, které se patrně nikdy nepodaří vyřešit. Legendy ale představují knížete jako horlivého křesťana, spíše mnicha než panovníka, jehož provázejí znamení Boží milosti, člověka bořícího žaláře a šibenice a putujícího v zimě bosky po hradech a kostelích svého panství, milosrdného k chudým, vykupujícího lidi z otroctví... Některé aspekty jeho svatosti se v čase proměňovaly, jak je autoři, zpracovávající legendu,

¹ Viz např. *Nejstarší legendy přemyslovských Čech*. Ed. O. Králik. Praha, Vyšehrad, 1969.

² Český antropolog Emanuel Vlček zastával na základě výzkumu kosterních pozůstatků z hrobů u sv. Víta a sv. Jiří na Pražském hradě názor, že Václavovi bylo v době zavraždění mezi 42–45 lety, což se s přijímanou konstrukcí dějin 10. století neshoduje. Z hlediska historika s ním polemizoval především Dušan Třeštík.

přizpůsobovali dobovému pohledu a chápání, základ ale zůstává stejný. Za pozornost stojí i fakt, že kult svatého Václava začal podporovat už jeho bratr Boleslav, který podle legend zosnoval Václavovu vraždu.

Pouť po osobnostech a osobách v kramářských tiscích můžeme tedy hájit osobností pro Čechy navýsost důležitou. Myslbekova slavná socha svatého Václava ostatně stojí jen kousek od budovy Národního muzea na Václavském náměstí... Z konce sedmnáctého století pochází *Píseň historická o Svatém Václavu knížeti českém a mučedníku Božím*.³ Vybírám pouze dvě ukázky z veršované verze svatováclavské legendy, celý tisk má totiž 32 stran (většina dalších tisků kramářských písní ze 17.–18. století má 8, případně 16 stran). Samotná píseň má 144 slok, následuje *Píseň o přenesení Svatého Václava z staré Boleslavě na Hrad Pražský* a *Píseň k Svatému Václavu, Dědici České země, Jiná píseň k svatému Václavu* (Svatováclavský chorál) a nakonec prozaická *Modlitba k Svatému Václavu*. První ukázka pojednává o poctách, kterých se svatému Václavu na základě znamení dostalo na císařském dvoře (jednalo by se o krále svatě říše římské Jindřicha Ptáčníka):

*Potom chtěl Pán Bůh nebeský,
Svatý Václav kníže český,
k císařovu dvoru pozván,
neb byl za moudrého poznán.*

...

*Trefilo se jednoho dne,
že kníže z příčiny hodné,
do rady přijíti prodílil
neb se dlouho Bohu modlil.*

*Ano předešlou noc celou,
nehověje svému tělu,
po kostelích chodil všudy,
a tak se pomeškal tudy.*

*Císař za to měl i jiní,
že on to z hrdosti činí,
protož o tom všem rozkázal,
pod nemilostí přikázal,*

*Aby žádný nevyostával,
a žádné cti mu nedával,
ni poctivosti znamení,
že on toho hoden není.*

³ *Píseň historická o Svatém Václavu knížeti českém a mučedníku Božím*. Jan Josef Klylián, Olomouc, konec 17. století. Signatura KNM KP M 165/1.

*V tom on šel dvěře otevřev,
Císař pak ho jíti uzřev,
i hned vstal z své Stolice,
poklonil se před ním nízce.*

*Na svém místě ho posadil,
sám níže sed, s ním se radil,
až do nešporní hodiny,
měv k němu zření nad jiný.*

*Když se zas ráno sešli
a knížata v radu vešli,
kníže české opět prodlil,
a Pánu Bohu se modlil.*

*I hned se císaře ptali,
na to pilně tázali,
coby on tím včera mínil,
když jim záповěď učinil.*

*Těžkou o českým knížeti,
jak se ho mají štítiti,
a sám že jest mu velikou,
učinil poctivost všelikou.*

*Odpověďěl, neb jsem viděl,
čehož z vás žádný neviděl,
měl kříž zlatý na svém čele,
a vedli ho dva andělé.*

*A když on stál mezi nimi,
zdvihše prsty hrozili mi,
nesměl jsem jináč činiti,
ale musil jsem ho ctíti.*

Druhá ukázka vypovídá o Václavově mučednické smrti na Staré Boleslavi:

*Tu se rozžehnav s kněžími,
přede dveřmi kostelními,
klečel na nahých kolenou,
srdcem, myslí poníženou.*

*Modlil se vždy Pánu Bohu,
potom s uctivostí mnohou,
přijal též Svátost velebnou,
k spasení svému potřebnou.*

*Opět poklek u dveří zas,
bratr jeho rovně v ten čas,
Boleslav nemilostivý,
jako teď katan zuřivý,*

*Naňho tu ze tmy vystoupil,
dobyv meč k němu přistoupil,
udělal naň tuhou ránu,
až ucho padlo na stranu.*

*A sám pak po té ráně pad,
a meč mu hned z ruky vypad,
tak že v této vůli neřádne,
bylby neměl moci žádně.*

*Ale svatý Václav milý,
hotov jsa již k svému cíli,
vzav tu bratra svého ten meč,
podal mu ho, [řka] tuto řeč:*

*Vůle tvá budiž v rukou tvých,
moh to pomyslit, že je hřích,
nevinnou krev vylévati,
a bratra zamordovati.*

*On se tím nic neobměkčil,
ale ten meč v hřbet mu vstrčil,
ponuk k tomu Štyrsy, Hněvsy,
že ti jako teď jiní psi,*

*Nemilostivě ho bili,
až ho do smrti zabili,
a duši z těla vyhnali,
k Pánu Bohu ji poslali.*

Další zajímavost, týkající se osobnosti svatého Václava, je mnohem mladší než právě citovaná barokní píseň. Byla vydána v roce 1929 u příležitosti velkých oslav tisíciletého svatováclavského výročí.⁴

Jedná se o překlad v anglicky mluvících zemích dodnes velmi populární vánoční koledy Good King Wenceslas. Autorem textu je anglikánský duchovní John Mason Neale, nápěv pochází ze Skandinávie z kancionálu *Piae Cantiones ecclesiasticae et scholasticae veterum episcoporum*, vydaného v roce

⁴ Tradiční historiografie kladla Václavovo zavraždění do roku 929.

1582 (píseň *Tempus Adest Floridum* pochází ze 13. století a původní text se váže k jarnímu období, nikoli k době Vánoc). Nápěv upravil Thomas Helmore.

Koleda *Good King Wenceslas* byla vydána kolem roku 1853. Proč si John Mason Neale vybral ke zpracování právě obraz ze svatováclavské legendy, je otázka. Příběh o knížeti Václavu a pážeti Podivenovi, kteří nesou večer na den svatého Štěpána otep dříví a jídlo chudému najdeme v latinské Legendě o svatém Václavovi, na jejímž vzniku se podílel Karel IV. Koleda zaujala na přelomu 19. a 20. století mimo jiné historika Josefa Kalouska (1838–1915). Kládl ji nejprve do souvislosti s Annou, dcerou Karla IV., která se provdala za anglického krále Richarda II. Po zjištění podstatně mladšího autorství písně ji klade do souvislosti s drobným veršovaným spiskem českého autora Václava Aloise Svobody-Navarovského Svatý Václav a Podivín (v češtině, němčině a latině).

Jak se látka ze svatováclavské legendy stala námětem populární anglické koledy, ale zřejmě s jistotou nebudeme vědět nikdy. Následující text písně v překladu V. Zeithammera⁵ podnikl nejméně jednu, ale možná i dvě cesty přes kanál *La Manche*⁶:

Píseň o dobrém knížeti Václavu.⁷
„The Good King Wenceslas.“
(Stará anglická legenda.)

*Oknem hleděl Václav král
o Štěpána svátku,
vysoko kde sníh zavál
úvoz, pole, chatku.*

*Luny polil jasný třpyt
mrazem ztuhlé nívy,
starci svítil její svit,
jenž tu sbíral dříví.*

2.

*„Panoši můj, pohleď tam,
řekni svému pánu,*

⁵ Křička, Jaroslav. *Píseň o dobrém knížeti Václavu*. Zpěv. Přeložil V. Zeithammer. Praha 1929, Hudební Matice Umělecké Besedy. Ryla a tiskla Průmyslová tiskárna Praha.

⁶ Křička, Jaroslav. *Píseň o dobrém knížeti Václavu*. Zpěv. Přeložil V. Zeithammer. Praha 1929, Hudební Matice Umělecké Besedy. Ryla a tiskla Průmyslová tiskárna Praha. Sign. KNM R. Hlava Kuplety 1086.

⁷ Svatého Václava v anglické písni titulují jako krále. Dle tradice proto, že císař svatě říše římské Ota I. posmrtně udělil Václavovi královskou hodnost. Svatý Václav bývá ale občas zaměňován s králem Václavem I., což je druhé vysvětlení přiznaného královského důstojenství.

*kdo je onen venkovan,
v kterou bydlí stranu?“*

*„Anežky kde svatý zdroj
míli odtud v stání
starých lesů tmavá chvoj
chatu jeho chrání.“*

3.

*„Dříví, maso, víno sem,
pospěš se mnou, hochu.
Posilniž se v domě mém,
zimou zkrěhlý kmochu.“*

*Panoše a dobrý král⁸
vydali se k stráni,
mrazivý kde vítr vál
zasněženou plání.*

4.

*Potemněla jasná noc,
prudčej' vítr vane,
srdce divná jala moc.
„Noha vázne, pane.“*

*„V stopy mé vstup, bude snáz,
ubohý můj hochu,
neožehne nohu mráz,
zahřeješ se trochu.“*

5.

*V stopách kráčel světcových,
ejhle! div divoucí:
žhavý tam byl chladný sníh
jako sluncem žhoucí.*

*Křesťanský ty muži, věz,
statků máš-li dosti,
čiň jak dobrý Václav, „kněz“
žehnáf Bůh štědrosti.*

V kramářských tiscích i drobných písňových tiscích ze 20. století lze najít postavy skutečně různorodé a těžko jim můžeme dát nějakého společného

⁸ Rukopisně vepsaná varianta: *Panoš a ten dobrý král* svědčí o tom, že se z tisku skutečně zpívalo.

jmenovatele. Objevují se tu vedle sebe osobnosti české i světové, skutečně světci, knížata, prezidentí, vojevůdci, lupiči a vrazi. Jsou vážné, drastické, humorné i uštěpačné a datum jejich vzniku se pohybuje v rozmezí více než dvou staletí. U některých textů, zvláště náboženských, bychom zjistili, že se v průběhu doby vydávaly znovu a měnily se poměrně málo, jiné jsou čistě časové. Všechny mohou říci něco o lidech, o kterých vypovídají, mnohem víc nám ale prozrazují o těch, kteří je psali, četli a zpívali.

Digitální obrazy všech citovaných tisků budou do konce roku 2011 zpřístupněny v chystané digitální knihovně kramářských tisků Špalíček⁹, která je vytvářena v rámci grantového projektu Ministerstva kultury České republiky *Otevřené badatelské prostředí pro kramářské tisky*.

Poznámka k transkripci textů: Texty písní jsou převedeny do současného pravopisu tam, kde jde o znaky grafické povahy (w jsem nahrazovala v apod.) nebo konzistentní změnu pravopisu. Chtěla jsem ale zachovat charakter tisků, proto jsem zachovala zjevné odchylky i pravopisné chyby, obsažené v původním textu.

Poznámka redakce: Podobně pečlivě komentované a doplněné ukázkami zpracovala autorka kapitoly Český národní strom, Maxmilián Wolf a zkáza balónu Kysibelka, Adolphe Célestin Pégoud, Otec vlasti, Maršál Radecký, „Grázl“, Co se v Praze zpívá?, „Starej lootr mexickéj“, Hanebné zavraždění mexikánského písaře. Rozsah práce nám neumožňuje tyto části publikovat, v plném znění je ovšem najdete v oddíle publikační činnosti na webu Slovenské národní knihovny.

⁹ Více o chystaném projektu lze nalézt v článku: Bydžovská, Iva. Špalíček – projekt digitální knihovny kramářských tisků KNM. *Knihovna plus* [online]. 2010, č. 2 [cit. 2010-10-22]. Dostupný z WWW:

<<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus102/bydzov.htm>>. ISSN 1801-5948.

STŘEDNÍ ČECHY SPATŘENÉ: POZNÁMKY K MÁCHOVSKÉ LITERATUŘE A BIBLIOGRAFII

Jiří Mika, Kladno

Už ze školních učebnic víme, že ústředním tématem romantismu byla příroda. Romantický básník toužil uniknout z pout, která mu nasazovala civilizace, a jeho cílem byla volná krajina. S únikem do přírody souvisí další charakteristický projev romantismu – cesta. Cesta na vzdálená místa, na místa spojená s tajemstvím, s historií, s kolébkou lidské kultury nebo s dobrodružstvím. Poutník Chateaubriand se vydal do Jeruzaléma a do Ameriky. Victor Hugo cestoval po Rýně, po řece, která byla symbolem evropských dějin a kultury. Karel Hynek Mácha zamířil na nejvyšší vrchol Čech Sněžku a do Itálie.

Význam přírody pro romantika, poutníka, byl ovšem složitější, než jak to předkládají učebnice. Nešlo jen o přírodu, která osvobozuje, o místo, které toužíme navštívit nebo které je inspirací pro umělecké dílo. Romantičtí básníci vztahovali k přírodě svou osobnost, své city, lidskou existenci. Často poměřovali pomíjivost lidského života s věčným koloběhem přírody. „Pozdravujte zemi,“ říká v Máchově Máji vězeň odsouzený na smrt. „Kolébku mou i hrob můj.“

Bez lidské existence je příroda jenom pustinou. Známe celou škálu romantických krajín podle poměru přírody a subjektu, od fyzické krajiny až po krajinu duše. Toto členění používáme více či méně vědomě dodnes. Geolog a spisovatel Václav Cílek nazval jednu ze svých nedávno vydaných knih *Krajiny vnitřní a vnější*. Neodvolává se přitom přímo na Máchu, ale na anglického básníka Gerarda Manleye Hopkinse, představitele viktoriánského novoromantismu.

Pro Máchovu reflexi krajiny bychom mohli použít jiný termín ze současnosti, a to kulturní krajina. Jeho „hrady spatřené“, ať už vyjádřené kresbou nebo básnickým slovem, spojují krajinu s historií, s časem, s kulturou...ⁱⁱ

Karel Hynek Mácha se narodil a většinu života pobýval v Praze. Přesto jeho cesty a krajiny z jeho zápisníků, kreseb a literárního ztvárnění způsobily, že si Máchu přisvojují na nejrůznějších místech Čech. Důvod je možná i jiný. Někteří máchovští badatelé a životopisci zdůrazňují básníkův vztah ke krajině také proto, aby se spolu s ním mohli vydat na cestu do míst, která jsou jim samotným blízká. Díky Máchovi mají příležitost i oni reflektovat „svou“ krajinu jako kulturní a romantickou.

Jako bibliografově, kterým je blízký Středočeský kraj, jsme se vydali po stopách některých autorů, kteří se zabývali Máchou a středními Čechami. Není to přímo „Máchův kraj“ (toto pojmenování se vžilo pro oblast položenou severněji), nezapomínejme však, že Mácha jako Pražan se nemohl na svých pěších cestách či výletech středočeské krajině vyhnout.

Jan Čáka má podobně jako Mácha výtvarný i literární talent. Je autorem řady knih, jejichž žánr bychom mohli označit za místopisnou nebo regionální literaturu faktu. Úvodní slova jeho publikace *Poutník Mácha*ⁱⁱⁱ nezaprout romantického vypravěče a milovníka nejenom středočeské krajiny: „Prameny a potůčky běží v rychlém spádu, a sotva se jen trochu rozrostou, již se zařezávají do hlubokých roklí. Míří k blízké Vltavě, která tu bizarním kaňonem proráží žulový masiv...“ Kniha, vydaná poprvé v roce 1975 a určená především mládeži, sleduje všechny známé cesty Karla Hynka Máchy, včetně těch nejdelších, jimiž byly krkonošská pouť a cesta do Itálie. Úvodní kapitola se však týká městečka Krásná Hora nad Vltavou, odkud podle nejstaršího dokumentu o Máchových předcích z roku 1564 pocházel básníkův rod. Krásná Hora se nachází na Příbramsku, v místech Čákova dlouholetého působení, proto ji nemohl ve své knize pominout, i když Mácha tam pravděpodobně nikdy nezavítal.

Ke středním Čechám jako ke kulturní krajině přistupuje také autorka literatury faktu **Zora Dvořáková**. „... byly domovem našich předků, kteří se jako strážé střídali v službě a práci,“ píše v předmluvě k souboru portrétů *Stežkami domova a inspirace*^{iv}. Máchův medailon je uveden jako první pod příznačným titulem *Daleká pouť*. Také Dvořáková začíná místy, odkud pocházel Máchův rod, v čase se však posunuje do počátku devatenáctého století a zeměpisně do Měšetic, kde se narodil Máchův otec Antonín Mácha. Měšetice jsou dnes součástí městečka Sedlec-Prčice, ležícího na jižním okraji Středočeského kraje. Do těchto míst jezdil Mácha na prázdniny ke svým tetám a odtud podnikal své první toulky, jako například k nedaleké zřícenině hradu Zvěřinec. Zora Dvořáková se o Zvěřinci nezmiňuje. Z Měšetic spěchá na Karlštejn, který považuje za jedno z nejvýznamnějších zastavení na „šňůře“ Máchových cest. Připomíná, že motiv Karlštejna se několikrát opakuje v Máchově tvorbě, nejsilněji se měl uplatnit v závěrečné části připravovaného románu *Kat*.

Soupis *Hrady spatřené*, který Mácha sestavil ve svém zápisníku, obsahuje 89 hradů, z toho se jich 47, tedy více než polovina, nachází na území dnešního Středočeského kraje. Tento seznam podrobil důkladnému zkoumání historik umění **Bohumír Mráz** v publikaci *Karel Hynek Mácha: Hrady spatřené*^v. Zajímal ho především jako východisko k analýze Máchových kreseb a akvarelů. Pro nás je zajímavý Mrázův názor, že ze soupisu lze odvodit trasy a chronologii Máchových cest. Pokud by tomu tak skutečně bylo, pak by první Máchovy výlety směřovaly ke středočeským hradům Jenštejn, Karlštejn, Žebrák, Točnick a Valdek. Všechny tyto hrady navštívil Mácha poprvé v roce 1831, Karlštejn zřejmě i dříve.

Z výprav na Karlštejn zaujala Máchovy životopisce především cesta, kterou Mácha podnikl s dalšími studenty filozofie 23. června 1832. Dochovala se na ni vzpomínka v *Akademických pamětech* Máchova spolužáka Václava Macha, líčící útrapy nočního putování na Karlův Týn, prohlídku hradu druhého dne ráno i návštěvu nedalekého poutního místa Svatý Jan pod Skalou. Aniž

bychom opakovali poměrně známé historiky, připomeňme alespoň jednu z nich názvem článku publicistky **Ivany Mudrové** otištěného v Rovnosti č. 145/2002: *Básník Mácha spadl na výletě do rokle*^{vi}.

Zřejmě pod vlivem některé z předchozích návštěv Svatého Jana pod Skalou, spojeného s legendou o poustevníku Ivanovi, vznikla báseň *Svatý Ivan*. Vyšla v roce 1831 v Krameriově *Večerním vyrazení* a byla prvním dílem, jímž se Mácha představil veřejnosti.

Jak už bylo řečeno, na Berounsko umístil Mácha děj své zamýšlené prózy z doby Václava IV. „Ze čtyřdílného románu *Kat* tři díly se jmenují podle hradů v berounském kraji,“ konstatoval s jistou dávkou pýchy hořovický patriot, básník **Ivan Slavík**. Jednotlivé díly, z nichž byl dokončen jen první, *Křivoklad*, zatímco další, *Valdek*, *Vyšehrad* a *Karlův Tejn*, se dochovaly pouze jako zlomky, se Slavík pokusil zrekonstruovat v článcích *Tajemství Valdeka a Máchův historický román z našeho kraje*. Oba texty najdeme ve sborníku *Propadlíště paměti*^{vii} vydaném v roce 1995 ke Slavíkovým pětasedmdesátinám.

Význam krajiny na Berounsku a Hořovicku pro tvorbu prózy v období romantismu podtrhla také literární historička **Růžena Grebeníčková**. Ve studii *Sředočeské lokality v povídkách spisovatelů před rokem 1848*, publikované ve sborníku *Muzeum a současnost*^{viii}, označila tuto oblast za terén s „literalizovaným, poetickým místopisem“. Nápadným rysem v Máchových dílech je podle ní vazba na Prahu, tedy na místo, odkud poutník zpravidla vychází. To dodává líčení krajiny dynamiku. Takovouto dynamiku však Grebeníčková postrádá v próze *Cikáni*, jejíž děj je umístěn na Kokořínsko. Také Kokořínsko považuje za typicky romantickou krajinu, kterou si ovšem „čeští vlastenečtí horlivci“ přivlastnili a která se dostala do módy až později, po Máchově smrti. Grebeníčková tak oživuje pochybnosti o Máchovu autorství *Cikánů*, které vyslovil v šedesátých letech minulého století **Oldřich Králík**, když *Cikány* označil za Sabinou pořízené falzum^{ix}.

Mácha navštívil Kokořín možná vícekrát, prokázané je to však jen ve dvou případech: při cestě s Eduardem Hindlem do Podbezdězí v srpnu 1832 a cestou do Krkonoš o rok později, kdy na Kokoříně přenocoval. Na románu *Cikáni* pracoval v roce 1835, počátkem roku 1836 usiloval o jeho vydání, próza však vyšla kompletně až roku 1857.

Králíkovy pochybnosti o Máchovu autorství *Cikánů* vyvrátil literární teoretik a jeden z největších znalců Máchova díla **Pavel Vašák** v knize *Metody určování autorství*^x. Nás ovšem zajímá jiná obhajoba Máchova autorství, a to z pera regionálního historika zabývajícího se Kralupskem, Slánskem a Mělnickem **Otakara Špecingera**. Špecinger se opírá o důkladnou znalost prostředí, které se snaží až do detailů vystopovat v Máchově próze, a o předpoklad, že i Mácha Kokořínsko důvěrně znal. Články na toto téma uveřejnil v časopise *Čtenář*^{xi}, ve sborníku *Českolipsko literární*^{xii} a v publikaci *Karel Hynek Mácha a Mělnicko*^{xiii}.

Špecingerovu znalost terénu a archivních dokumentů ocenil **Jaromír Wágner** v knize *Karel Hynek Mácha v dějišti svých Cikánů*^{xiv}. Přesto nesdílí jeho nadšení pro „topografickou přesnost“ krajiny, jakou Mácha údajně v próze prokázal. Na rozdíl od Špecingera se Wágner přiklání k názoru, že krajinou *Cikánů* je sice Kokořínsko, ale dokreslené Máchovou fantazií a dojmy z krajiny básníkovy mládí, z okolí Měšetic.

Ještě je mnoho míst ve Středočeském kraji, kam bychom se spolu s Máchou a jeho životopisci mohli vydat. V průvodci **Jiřího Padevěta** *Cesty s Karlem Hynkem Máchou*^{xv}, vydaném k letošnému dvoustému výročí básníkovy narození, jich napočítáme třiapadesát – vedle 47 „hradů spatřených“ ještě dalších šest. Mohli bychom putovat do Benešova, kde Mácha pronesl vlastenecký projev a zahrál si s místními ochotníky divadlo, do nedaleké myslivny Želetínky, kam jezdil za Marinkou Stichovou, k Sázavskému klášteru, který jej inspiroval k literárnímu počínu, na Okoř, kde si při jednom bujarém výletě prostřelil čepici...

Zdá se však, že i z předchozích poznámek je dostatečně zřejmé, jak důležitou roli hraje v literatuře o Máchovi *genius loci*, či prostě místopis. Podívejme se teď, jak se s tímto faktem vyrovnává bibliografie.

V **České národní bibliografii** se v době zpracování tohoto referátu, tedy asi před měsícem, našlo podle indexu „Všechna pole=Karel Hynek Mácha“ 496 záznamů. Podle předmětu „Karel Hynek Mácha“ to bylo 112 záznamů. V těchto záznamech byly ve věcném popisu středočeské lokality použity pětkrát^{xvi}, obecně cestování a místopis osmkrát^{xvii}. Z toho jen některé termíny byly vytvořeny ve vazbě na Národní autority nebo v souladu s nimi.

Databáze **Články v českých novinách, časopisech a sbornících** obsahovala 285 záznamů článků o Karlu Hynku Máchovi. Ve věcném popisu byl Středočeský kraj zaznamenán třináctkrát^{xviii} a cestování v různých podobách čtyřiaadvacetkrát^{xix}.

V **Databázi české literární vědy**, kterou zpracovává Ústav pro českou literaturu AV ČR a která má retrospektivu od roku 1961, se na dotaz „Předmět=Karel Hynek Mácha“ vyhledalo 1 860 záznamů. Ve věcném popisu se nacházelo 20 klíčových slov se vztahem ke Středočeskému kraji^{xx}, 27 klíčových slov k tématu cestování^{xxi}. Právě tato bibliografie byla nejužitečnějším zdrojem pro sestavení předchozí části referátu. Pomohly i odborně psané anotace, které zpřesňují věcný popis a do jisté míry jsou i selekční.

Asi nepřekvapí, že nejpodrobněji je středočeský místopis zachycen v **Databázi regionální literatury** zpracovávané Středočeskou vědeckou knihovnou v Kladně. Databáze je vytvářena jako souborná, tedy ve spolupráci s dalšími knihovnami, a obsahuje záznamy článků a knih se vztahem k regionu. Záznamů s Karlem Hynkem Máchou ve věcném popisu se našlo pouze třicet, geografických jmen a korporací ze Středočeského kraje v nich však bylo šestaadvacet^{xxii}, vesměs vytvořených podle Národních autorit.

Z uvedených pokusů můžeme učinit stručný závěr: Oč lákavější je putovat krajinou v literatuře, o to těžší je zaznamenat ji ve strohé bibliografii. Proto šťastnou cestu, bibliografové!

i CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější : texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablečného štrůdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu. 2., dopl. vyd.* Praha : Dokořán, 2005. 269 s.

ii HRBATA, Zdeněk; PROCHÁZKA, Martin. *Romantismus a romantismy : pojmy, proudy, kontexty.* Praha : Karolinum, 2005. 417 s.

iii ČÁKA, Jan. *Poutník Mácha.* Vyd. 2., přeprac. a dopl. Příbram : Knihkupectví Mária Olšanská, 2006. 189 s.

iv DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Stezkami domova a inspirace.* Praha : Střeďočekské nakladatelství a knihkupectví, 1981. 315 s.

v MRÁZ, Bohumír. *Karel Hynek Mácha: Hradý spatřené.* Praha : Panorama, 1988. 246 s.

vi MUDROVÁ, Ivana. Básník Mácha spadl na výletě do rokle. *Rovnost.* 22. 6. 2002, roč. 12, č. 145, s. 15–16.

vii SLAVÍK, Ivan. *Propadliště paměti : Podbrdskem v čase i prostoru.* Hořovice : Mht, 1995. 202 s.

viii GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Střeďočekské lokality v povídkách spisovatelů před rokem 1848. *Muzeum a současnost.* 1985, sv. 8, s. 131–161.

ix KRÁLÍK, Oldřich. *Demystifikovat Máchu : tři studie.* Ostrava : Profil, 1969. 237 s.

x VAŠÁK, Pavel. *Metody určování autorství.* Praha : Academia, 1980. 233 s.

xi ŠPECINGER, Otakar. Kokořínsko K. H. Máchy. *Čtenář.* 1968, roč. 20, č. 2, s. 58–60.

xii ŠPECINGER, Otakar. Kokořínsko Karla Hynka Máchy. *Českolipsko literární.* 1981, sv. 4, s. 59–68.

xiii ŠPECINGER, Otakar. *Karel Hynek Mácha a Mělnicko : 1810–1990.* Mělník : Okresní muzeum, 1990. 37 s.

xiv WÁGNER, Jaromír. *Karel Hynek Mácha v dějišti svých Cikánů.* Česká Lípa : End, 1996. 152 s.

xv PADEVĚT, Jiří. *Cesty s Karlem Hynkem Máchou : průvodce.* Praha : Academia, 2010. 367 s.

xvi Benešov (Česko), Kokořín – oblast (Česko), krajina kolem Kokořína a Bezdězu, Křivoklát (hrad čes.), Mělnicko

xvii cesty a pobyt, cesty po Čechách, Čechy (Česko) – vlastivěda, hradý české, krajina, literární místopis – Česko (2×), vlastivědné stezky

^{xviii} Benešov (Česko), Kladno, Kladno - oblast (Česko), Konopiště (zámek), Mělník - oblast (Česko), Měšetice (Česko), Mladá Boleslav (Česko), Posázaví (Česko), Sedlec-Prčice - oblast (Česko), Sedlčany (Česko), Týnec nad Sázavou (hrad), Zvěřinec (hrad)

^{xix} cesty, cestování (3×), hrady (5×), kraje, krajina (2×), literární místopis (2×), příroda, putování (3×), turistika, vlastivěda (3×), zámky

^{xx} střední Čechy (2×), Benešov (2×), Benešovsko, Berounsko, Kokořín (2×), Kokořínsko (5×), Mělnicko, Měšetice, Podblanicko (3×), Podbrdsko, Příbram

^{xxi} cestování (5×), cesty (3×), cestopisy (6×), cestování, Čechy, hory, hrady, krajina (3×), poutníci (3×), turistika (3×)

^{xxii} Benešov (Česko), Kladno - oblast (Česko), Kokořín (Česko) (2×), Kokořín - oblast (Česko) (10×), Mělník (Česko), Mělník - oblast (Česko) (5×), Měšetice (Česko), Mladá Boleslav (Česko), Polabí (Česko), Posázaví (Česko), Sedlec-Prčice - oblast (Česko), Zvěřinec (hrad)

BIBLIOGRAFIE BAŤOVSKÉ LITERATURY A JEJÍ ONLINE PREZENTACE

Jan Kařka – Zdeněk Pokluda, Zlín

Od roku 2001, kdy ve Zlíně vznikla Univerzita Tomáše Bati, se na její půdě rozvíjejí různé badatelské a vzdělávací aktivity, které se zaměřují nejen na život a práci muže – podnikatele světového formátu – jehož jméno škola nese, ale i na další související témata. Jednou z těchto aktivit je bibliografie baťovské literatury. Toto souhrnné a jednoduché označení zahrnuje různé literární formy a díla, která jsou zdrojem poznatků a informací o podnikání firmy Baťa, rozvoji průmyslového Zlína, nadnárodní korporaci Baťa ad. Soubor této literatury nikdy v ucelené a úplné podobě neexistoval a odborná veřejnost zabývající se fenoménem Baťa jej při své práci postrádala.

Záměr pořídit soupis literatury vztahující se k působení Tomáše Bati schválilo v prosinci 2008 vedení zlínské Univerzity Tomáše Bati a jeho provedením byl pověřen PhDr. Zdeněk Pokluda. S ohledem na mnohostrannost Baťových aktivit bylo už při počátku práce zřejmé, že je nutné zabývat se celým řetězcem úzce propojených témat: *Tomáš Baťa (1876–1932) – Baťův systém řízení – firma Baťa (1894–současnost)*. Takovéto pojetí umožnilo vyhnout se jednostrannostem, které pohled na Baťu leckdy provázejí, a celý komplex témat předestřít v co možná největší úplnosti:

- ↳ Tomáš Baťa (osobnost, rodina, rodinná firma),
- ↳ Baťův systém řízení (organizace výroby a obchodu, zaměstnavatel a zaměstnanci, sociální vztahy a programy),
- ↳ Baťovo podnikání v Československu a ve světě,
- ↳ baťovské firemní vzdělávání, vliv na veřejné školství,
- ↳ zdravotnictví (nemocnice Tomáše Bati),
- ↳ budování Zlína jako zahradního města (architektura a urbanismus, bydlení, životní styl, export zlínské architektury do zahraničí),
- ↳ veřejná správa (Tomáš Baťa – starosta Zlína, proměny regionu východní Moravy) ad.

Svým charakterem jde tedy o zvláštní kombinaci personální, rodinné a korporátní bibliografie s přesahy do mnoha dalších oblastí. Pokud jde o časové, jazykové, provenienční a formální vymezení bibliografie, neklade si v žádném z těchto ohledů hranice a jejím cílem je evidovat literaturu na výše zmíněná témata v maximální dosažitelné úplnosti. Náročnost tohoto cíle umocňuje fakt, že jde mnohdy o polopublikovanou, tzv. *šedou literaturu*.

Práce na bibliografii byla v první etapě zaměřena na monografické publikace. Zpracovatel nejprve metodou *de visu* zachytil publikace ve fondech zlínských paměťových institucí, které jsou s ohledem na baťovské téma nejbohatší

(Státní okresní archiv Zlín, bývalý podnikový archiv Baťa/Svit¹ a knihovna Nadace Tomáše Bati). Pořízené záznamy byly zároveň porovnávány s katalogem Krajské knihovny Františka Bartoše ve Zlíně a se Souborným katalogem ČR. Při této práci se ukázalo užitečným evidovat rovněž texty mající charakter uceleného sdělení (kapitola, část knihy apod.), které jsou součástí širěji zaměřených publikací, tedy fyzicky nesamostatné části monografických dokumentů. Široce rozvětvená baťovská tematika byla za uplynulých téměř sto let prezentována celou škálou různých typů dokumentů a podle toho se postupně vyvinula také vnitřní struktura zpracovávané bibliografie:

- ↳ publikace (knihy, brožura, kapitola v knize),
- ↳ interní tisky,
- ↳ učebnice firemních zařízení,
- ↳ ročenky, výroční zprávy,
- ↳ katalogy výstav,
- ↳ sborníky z konferencí a sympozií,
- ↳ beletrie, poezie, drama.

V období od ledna do prosince 2009 bylo podchyceno cca 800 položek a tento soubor byl v lednu 2010 zpřístupněn na webu zřízeném Univerzitou Tomáše Bati na adrese www.tomasbata.com. V navazující fázi (leden–březen 2010) zpracovatel ve spolupráci s Olgou Biernátovou (Ústřední knihovna Univerzity Tomáše Bati) a Janem Kaňkou (Krajská knihovna Františka Bartoše) čerpal ze sekundárních online informačních zdrojů, zejména z katalogu WorldCat² a katalogů národních knihoven různých zemí³, čímž byl soubor obohacen o dalších cca 160 záznamů, které budou doplněny na web. V době vzniku tohoto příspěvku bylo tedy evidováno *přes 960 záznamů* dokumentů vydaných v uplynulých devíti desetiletích ve více než dvaceti jazycích na různých místech světa. V následující etapě práce se předpokládá analytické zpracování článků v odborných časopisech, ročenkách a sbornících. Další kapitoly bibliografie budou tvořit baťovská periodika vydávaná v různých zemích světa⁴. Bude též užitečné evidovat filmy (baťovská produkce z 20.–40. let 20. století, novější filmové a televizní snímky o firmě nebo rodině Baťa) a elektronické informační zdroje.

Online prezentace bibliografie

Při úvahách o formě zpřístupnění popisované bibliografie s ohledem na co nejlepší dostupnost pro uživatele a možnost průběžného doplňování byla

¹ Dnes nese tento archiv označení *Moravský zemský archiv v Brně – pracoviště Zlín*.

² <http://www.worldcat.org>

³ S využitím výborného rozcestníku *National Library Catalogues Worldwide* na webu knihovny University of Queensland (<http://www.library.uq.edu.au/natlibs/>).

⁴ Základní představu o této rozsáhlé skupině dokumentů lze získat na stránce *Baťovské noviny: záchrana a zpřístupnění* (http://www.kfbz.cz/bata_noviny.htm).

logicky zvolena online prezentace na výše uvedeném webu. Kromě ní obsahuje web sekci *Životopis* (zde je za textovou částí uveden stručný, chronologicky řazený přehled základní literatury na baťovská témata v češtině a cizích jazycích), *Odkazy*, *Galerie*, *O projektu*⁵ a *Kontakty*. Samotná bibliografie je zpřístupněna formou soupisu číslovaných záznamů děleného do již zmíněných kapitol. K dispozici je také základní (jedno společné pole) a podrobné vyhledávání (pole autor, název a nakladatelské údaje). Záznamy jsou uváděny ve struktuře podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2.

Pro uživatele bibliografie je samozřejmě důležitá nejen informace o existenci dokumentu, ale také o jeho přítomnosti ve fondech paměťových institucí, odkud jej může získat či kde jej může studovat. Za tímto účelem je každý záznam vybaven vyhledávacím tlačítkem služby *SFX*⁶ a dále informací o lokaci ve dříve zmíněných fondech. V případě Ústřední knihovny Univerzity Tomáše Bati a Krajské knihovny Františka Bartoše jde o přímý odkaz na konkrétní záznam v online katalogu, u ostatních pouze o textovou informaci.

Pokud jde o záměry budoucího rozvoje webu, v plánu je vytvoření virtuální prohlídky *Baťův Zlín*. Prohlídka se bude týkat významných míst a architektonických památek spjatých s firmou Baťa a bude propojena se službou *Google Maps*. Budou zde popisy jednotlivých míst včetně historických souvislostí, historické i současné fotografie a jednotlivá místa budou propojena s bibliografií formou odkazů na příslušné tituly. Jako doplněk bude k dispozici kratší virtuální *tour* vytvořená pomocí geolokačního nástroje *Gowalla* (pro chytré telefony, které jsou vybaveny mobilním internetem a GPS; zaměřeno především na mladé uživatele). Dalším plánovaným projektem je vytvoření a publikování zvukové podoby knihy *Úvahy a projevy*⁷, a to v české a anglické verzi.

Publikování baťovské bibliografie na webu se uskutečnilo v nezamýšleném, ale příhodném časovém souběhu se zlínskou částí výstavního projektu *Fenomén Baťa – zlínská architektura 1910–1960*⁸. Využili jsme jej k propagaci bibliografie a vedle jiných doprovodných akcí tohoto projektu jsme v květnu 2010 uspořádali v Krajské knihovně Františka Bartoše komponovaný literární pořad *Čtení o Baťovi*, který se setkal s příznivou odezvou u veřejnosti. Formou komentovaných ukázek zde byla představena zejména méně známá díla z literárních oblastí beletrie, poezie, dramatu, žurnalistiky aj.

⁵ Kromě Univerzity Tomáše Bati se na projektu různým způsobem podílejí již zmíněné instituce, tedy Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Zlín, Moravský zemský archiv v Brně – pracoviště Zlín, Nadace Tomáše Bati Zlín, a dále Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně.

⁶ Více o této službě např. na <http://info.jib.cz/o-projektu/sfx/co-je-to-sfx>.

⁷ BAŤA, Tomáš. *Úvahy a projevy*. Zlín : Tomáš Baťa, 1932.

⁸ *Fenomén Baťa : zlínská architektura 1910–1960 : [Národní galerie v Praze, Veletržní palác 19. 3. – 31. 5. 2009]*. Ve Zlíně : Krajská galerie výtvarného umění, 2009.

Zpracování a publikování bibliografie baťovské literatury vyplňuje citelnou mezeru na poli bádání v této oblasti a s ohledem na svůj záběr představuje dosud chybějící kvalitní informační nástroj. O jeho potřebnosti a významu svědčí i kladné ohlasy z řad odborné veřejnosti domácí i zahraniční (výběr baťovského webu pro uchování v rámci projektu WebArchiv, odezva z WorldCat Identities ad.). Vzhledem ke své online podobě a dvojjazyčné, česko-anglické verzi webu je bibliografie široce dostupná bez ohledu na geografické či jazykové omezení a disponuje dalšími možnostmi v podobě vazeb na jiné online zdroje a služby. Samotná práce je zajímavá např. v oblasti zahraničních zdrojů, kde se stále objevují doposud neznámá díla a publikace, a z bibliografie se tak stává mj. i akviziční pomůcka pro partnerské instituce, které se na jejím vzniku podílejí. Zároveň je zřejmé, že jde a půjde o práci nekončící, což její digitální podoba výborně umožňuje.

PRÍSPEVOK K ŽIVOTU A DIELU ANTONA AUGUSTÍNA BANÍKA

Augustín Maňovčík, Martin

V tomto roku si pripomínáme 110. výročie narodenia významného jazykovedca, kultúrneho historika, knihovníka a archívára i hudobného tvorcu Antona Augustína Baníka.

Osobnostný vývin a vysoko klenutý oblúk Baníkových tvorivých výbojov viedol od techniky k jazykovede, histórii a literatúre, od ľudovej piesne k vlastnej skladateľskej tvorbe a hudobnej vede. Jeho životné osudy, ktoré sa navonok javia byť pokojné, boli často prepletené dramatickými situáciami, vnútornými výbojmi a tvorivou prácou, absorbujúcou celú jeho duchovnú aktivitu. Na osudoch tejto nevšednej osobnosti akoby sa odrážali základné znaky vývinu nášho národného spoločenstva v prevratnom 20. storočí.

Životná anabáza Antona Augustína Baníka sa zdá byť na prvý pohľad prostá a bezkonfliktná: od narodenia vo Valaskej pred 115 rokmi (26. 2. 1900) a základného školského vzdelania v rodnej obci a v Banskej Štiavnici (1905–1908), potom na gymnáziu vo Vacove (1908–1917) a vysokoškolských štúdiách na polytechnike v Budapešti (1917–1919) a na technike v Brne (1918–1923) absolvoval s prerušovaním filozofiu v Bratislave (dokončil r. 1934). Popri štúdiách sa venoval vedeckému bádaniu a publicistike, tri roky pracoval ako bibliotekár a archívár v knižnici Krajinského úradu v Bratislave (1928–1930), potom ako redaktor v bratislavskej redakcii denníka Slováč (1930–1931), odkiaľ odišiel za bibliotekára, archívára a redaktora do Spolku sv. Vojtecha v Trnave (1932–1938), a napokon pôsobil ako bibliotekár a archívár v Matici slovenskej v Martine (1938–1971), kde žil na dôchodku až do úmrtia (29. 12. 1978).

Tvorivá aktivita A. A. Baníka v oblasti jazykovedy a kultúrnej histórie sa rozvíjala už v čase jeho vysokoškolských štúdií v Brne, ale najmä po príchode do Bratislavy r. 1923. V brnianskej Pamätnici spolku Tatran vydal fundovanú štúdiu Slovenská reč a jej zovnútorň i vnútorný vývoj (Brno 1923). Z obdobia Baníkovho bratislavského pôsobenia v 20. rokoch 20. stor. nám chýbajú detailnejšie informácie o jeho mimoškolských aktivitách. V biografickom kalendáriu z týchto rokov je nateraz hodnoverný záznam, že ho v roku 1924 zvolili za člena Odboru pre technické názvoslovie v Bratislave. V jednom zo svojich životopisov A. A. Baník uvádza, že v bratislavskom období sa aktívne zúčastňoval na študentských pohyboch, na organizovaní kultúrnych podujatí, ba venoval sa aj vyučovaniu školských predmetov i klavírnej hry v rodinách. Spolupracoval najmä s umelecko-literárnym časopisom Vatra (1924–1925), kde sa spriatelil s jeho redaktorom Augustínom Načinom-Borinom, potom s denníkom Slováč (s jeho prílohou Slovo mladých), s časopismi Rozvoj (od r. 1927) a Budúcnosť (r. 1928), v ktorom uverejnil pozoruhodnú úvahu o Devinizmu.

V publicistických príspevkoch sa venoval širokému okruhu problémov z národno-kultúrnych dejín, slovenskej národnej myšlienke a jej reprezentantom, zvlášť slovenskej reči, ale aj otázkam hudobného a výtvarného života, písal glosy z oblasti osvety, spoločenského života i denného diania. Z obsiahlejších statí to boli napr. príspevky: *Slovenská národná otázka* (Slovák – príloha, 1924); *Ústrojný obsah slovenskej národnej myšlienky* (tamže, 1925); pokračovaním série článkov o renesancii spisovnej slovenčiny bola úvaha *Ústrojný obsah slovenskej národnej idej* (Slovenský národ, 1926). V týchto a ďalších úvahách podal Baník definíciu národa a jeho základných zložiek, dotkol sa otázok osobitného slovenského vývoja, pričom si všímal aj negatíva Slovákov (národný fanatizmus, konfesionalizmus), a iné, ako uvádza vo svojej personálnej bibliografii A. A. *Baník sedemdesiatročný* (Martin 1970).

V druhej polovici 20. rokov pracoval Baník ako archivár a bibliotekár v knižnici Krajinského úradu v Bratislave a v roku 1930 prijal miesto kultúrneho a hudobného referenta v denníku *Slovák*, kde sa zblížil s redaktorom Milom Urbanom, s ktorým potom udržiaval stále priateľské kontakty. Keď však v týchto novinách nedostal miesto riadneho redaktora, ako aj pre bližšie neznáme názorové nezhody, na Vianoce 1931 dostal z redakcie *Slováka* výpoveď. V takejto situácii začiatkom roku 1932 uvažoval o možnosti prijať študijné štipendium na Jagelovskej univerzite v Krakove, čo mu vybavoval tamojší profesor W. Semkowicz, ale napokon sa rozhodol zostať doma a od 1. marca 1932 nastúpil do zamestnania v Spolku sv. Vojtecha Trnave.

Trnavské obdobie Baníkovho pôsobenia (1932–1938) je podrobne zdokumentované, najmä jeho práca ako tajomníka Literárno-vedeckého odboru SSV a redaktora jeho *Sborníka*, bibliotekára a archivára Spolku i kustóda *Osvaldovho múzea*, člena redakcie časopisov *Kultúra* (1932–1934) a *Plameň* (1934–1936). Do tohto obdobia spadá aj vydanie Baníkových najvýznamnejších prác o Jánovi Baltazárovi Maginovi (1936–1937). Známa je Baníková účasť na vypracovaní Návrhu na úpravu pravidiel slovenského spisovného jazyka, predloženého v mene Spolku sv. Vojtecha na známom valnom zhromaždení Matice slovenskej v máji 1932. V záverečnom období pôsobenia v Trnave A. A. Baník sa zúčastnil na zostavení normatívneho *Jednotného katolíckeho spevníka* (Trnava 1937), kde mal na starosti jazykovú úpravu piesní a citáciu prameňov s osobitným zreteľom na spevník *Cantus catholici*. Okrem toho sa zapojil do spracovania široko koncipovaného kolektívneho diela *Dejín Slovenska*, ktoré mali vyjsť v Spolku sv. Vojtecha, ale tento projekt sa napokon z dosiaľ neosvetlených príčin nere realizoval.

Nepoznáme všetky okolnosti či osobné pohnútky, prečo sa A. A. Baník na konci 30. rokov rozhodol odísť zo Spolku sv. Vojtecha do Matice slovenskej v Martine. Pravdepodobne iniciatíva vyšla zo strany Matice slovenskej, v ktorej sa po odchode Želmíry Gašparíkovej v roku 1937 uvoľnilo miesto matičného bibliotekára, pričom sa už v tom čase uvažovalo aj o založení Slovenskej národnej knižnice. Snaha o získanie A. A. Baníka do matičných služieb mohla súvisieť aj s prípravou opraveného vydania *Pravidiel slovenského pravopisu*,

ktorá sa koncom 30. rokov dostala v matičnom Jazykovednom odbore do istej stagnácie. V takejto situácii začiatkom roku 1938 matičný tajomník J. C. Hronský rokoval s A. A. Baníkom o jeho zamestnaní v Matici slovenskej na poste bibliotekára. Tento návrh A. A. Baník prijal a 1. novembra 1938 popri funkcii matičného bibliotekára sa stal postupne zástupcom referenta Jazykovedného odboru, podpredsedom Literárneho odboru a členom Historického odboru Matice slovenskej, neskôr organizátorom a členom výborov spolkovej Slovenskej národnej knižnice a Slovenskej bibliografickej spoločnosti (1941).

V Matici slovenskej v zložitých vojnových a povojnových časoch, okrem organizačných, pracovných a iných zásluh (napr. pri navrátení matičných zbierok z Maďarska r. 1942), bol tvorcom modernej koncepcie Slovenskej národnej knižnice. V Baníkovej koncepcii sa jasne rysujú základy budúceho Literárneho archívu i Literárneho múzea, ba evidentný je aj biografický aspekt, ktorý sa stal neskôr náplňou matičného Biografického ústavu, dnes Národného biografického ústavu SNK. V takejto koncepcii sa Slovenská národná knižnica podľa A. A. Baníka mala budovať ako ústredná knižnica v sieti knižníc na Slovensku, ktorá má dôstojne reprezentovať slovenské knihovníctvo v medzinárodných reláciách.

V biografii A. A. Baníka v matičnom období je menej známa jeho účasť v povstaleckých udalostiach, ale najmä jeho zložitá peripetie v čase politickej perzekúcie na prelome 50. a 60. rokov 20. storočia. Pre Baníkovu osobnosť je symptomatické, že v týchto dramatických časoch, ktoré vyplňali záverečné roky jeho života, nepodľahol apatii či depresii a neutiahol sa do súkromia, ale vďaka sile ducha sústredil všetko tvorivé úsilie, popri starostlivosti o vlastnú bohatú knižnicu, hlavne na svoju celoživotnú lásku – na hudbu. Ako milovník, čiže „amátor“, hudby A. A. Baník sa vyznáva, že ho táto múza múz sprevádzala celý život. Hudobnému umeniu zasvätil aj posledné roky svojej tvorivej práce, keď na sklonku života ostali s manželkou „sami medzi knihami a rukopismi, s vlastnou klavírnou hudbou...“ O tejto jeho hudobnej tvorbe odznie osobitný príspevok.

V ostatnom decéniu svojho životného pôsobenia, keď A. A. Baník sumarizoval výsledky svojej práce v oblasti vedy a umenia, vo svojej kresťanskej filozofickej koncepcii o úlohe človeka a jeho poslaní na javisku dejín konštoval: „V nekonečnej sústave bytia, v ktorej má každé stvorenie, a tak i každý človek svoje osobitné postavenie, svoju stanovenú úlohu a tomu primerané vlohy, schopnosti a možnosti. Dôležité, ba rozhodujúce je pritom, akú úlohu má ktorý človek v nekonečnom vesmírnom pláne, ako, nakoľko, v akej miere uplatňuje pri uskutočňovaní a v detailnom stvárňovaní jemu zverených životných úloh svoju slobodnú vôľu: pozitívne, ľahostajne, alebo záporne.“ (Baníkov list I. Fričovi 31. 1. 1972, uložený v Baníkovej rukopisnej pozostalosti v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine.) Anton Augustín Baník svoju úlohu a poslanie v slovenských národno-kultúrnych dejinách naplnil vrchovitou mierou.

JAN KOUTNÝ A JAN BEZROUK V ŠPORTOVOM DIANÍ ZVOLENA

Elena Matisková, Zvolen

Pre tohtoročné kolokvium som si vybrala trochu nezvyčajnú tému. Chcela by som vám predstaviť dvoch športovcov českého pôvodu, ktorí aktívnu časť života prežili vo Zvolene. Športu sa venovali len popri svojej práci a aj napriek tomu dosiahli výrazné úspechy. Zároveň sa zaslúžili o rozvoj telesnej kultúry v našom meste v medzivojnovom období.

Jan Koutný a Jan Bezrouk mali veľa spoločného. Narodili sa na prelome 19. a 20. storočia na Morave, kde prežili detstvo a mladosť. Na prahu dospelosti sa presťahovali do nášho mesta. Tu našli domov, založili si rodiny a dosiahli svoje najvýraznejšie športové úspechy. Žili v období, kedy vznikalo organizované telovýchovné hnutie, rodili sa nové športové disciplíny, ale aj rôzne kluby, spolky a združenia.

Na Slovensku sa telovýchovné hnutie rozvíjalo najmä po vzniku Československej republiky. Aj vo Zvolene sa telesná kultúra v modernom ponímaní začala rozvíjať v tomto období, hoci sa rôzne združenia a spolky vytvárali už skôr. Najviac sa rozvíjalo sokolské hnutie, a to na celom území Slovenska, Zvolen nevyímajúc. Vzniklo v Čechách v 2. polovici 19. storočia a za jeho zakladateľa sa považuje Miroslav Tyrš. Jeho podporovateľom a priekopníkom telovýchovného hnutia na Slovensku sa stal Ivan Branislav Zoch, profesor Prvého slovenského gymnázia v Revúcej, ktorý je autorom prvej učebnice telesnej výchovy v slovenčine. Sokol nadchol svojím programom aj slovenskú inteligenciu. Vo Zvolene najmä tunajší českí úradníci a pedagógovia považovali za svoju česť založiť Telocvičnú jednotu Sokol a keďže ich podporila aj miestna inteligencia, zavŕšili svoj úmysel už v marci 1919. Zaujímavé je, že kým v iných mestách prevládali tanečné kurzy a zábavy, vo Zvolene dominovalo cvičenie.

Ďalším početným telovýchovným združením bol Orol, ktorý združoval telovýchovné krúžky katolíckych organizácií. Na zemskej konferencii r. 1920 v Ružomberku schválili župné rozdelenie slovenského Orla a jedna z 8 žúp pod názvom Stredoslovenská župa Andreja Kmeťa sídlila vo Zvolene. Tak isto ako združenie Sokol organizovali zlety. Župné zlety Orla sa konali vo Zvolene v r. 1921, 1924 a 1925. Rozpory medzi českým a slovenským krídlom Orla organizáciu oslabili a celá činnosť upadla. Výrazné zastúpenie medzi mládežou mal v našom meste skauting. Ako samostatné hnutie vznikol už v r. 1912. Skautská výchova spojená s pobytom v prírode. V r. 1921 bola v továrni Union založená Federácia robotníckych telocvičných jednôt. Robotnícka telocvičná jednota dosiahla značný úspech na župnej olympiáde vo Zvolene v r. 1922.

Jedným z aktívnych bol v našom meste Klub československých turistov, svoju činnosť rozvíjal od r. 1919. Členovia sa sústredili na vychádzky a výlety do blízkeho okolia. Najčastejšie výlety smerovali na Poľanu, kde si vybudovali chatu (v čase SNP bola vypálená fašistami). Turisticky značili jednotlivé trasy. Okrem iného si dali za úlohu postaviť rozhľadňu na Pustom hrade.

Do športového diania vo Zvolene v tomto období svojím spôsobom zasiahli aj Jan Koutný a Jan Bezrouk.

Jan Koutný sa zaradil medzi najúspešnejších zvolenských olympionikov. Patril k slávnej a úspešnej generácii českých cvičencov vychovaných v Sokole, ktorá za prvej republiky držala renomé športu na olympiádach a medzinárodných pretekoch. Narodil sa 24. 6. 1897 vo Vyškove. Detstvo a mladosť prežil v rodisku, kde študoval na gymnáziu a Obchodnej škole. Na vysokej škole v Brne absolvoval 4 semestre, ktoré zakončil štátnou skúškou z účtovníctva. Za aktívnu účasť v prvej svetovej vojne bol vyznamenaný vojnovým krížom. Ako sokolský dobrovoľník prišiel do Zvolena ochrániť československé záujmy v boji proti Maďarskej republike rád. V r. 1921 sa do nášho mesta opäť vrátil a usadil sa tu. Pracoval ako bankový úradník, neskôr prokurista filiálky Národnej banky vo Zvolene. V roku 1923 sa oženil s rodáčkou zo Slovenskej Ľupče Ľudmilou Pravdovou. Vychovali spolu dve deti, syna Jána a dcéru Ludmilu.

Jan Koutný sa stal výraznou osobnosťou TJ Sokol Zvolen. V 20. rokoch minulého storočia bol prvým a jediným pretekárom zo Slovenska v reprezentačnom výbere Československej obce sokolskej. Po príchode do Zvolena sa stal náčelníkom TJ Sokol. Bol aktívnym pretekárom, cvičiteľom a organizátorom. Štartoval na dvoch olympijských hrách a hoci na prípravu mal horšie podmienky než ostatní reprezentanti, vrátil sa vždy so striebornou medailou. Na majstrovstvách Československej obce sokolskej v r. 1923 obsadil 9. miesto, ktoré mu otvorilo dvere na olympiádu. Cesta medzi osem nominovaných gymnastov nebola ľahká a jednoduchá. Pripravoval sa doma, ale dochádzal aj do Přerova, čo mu zaberalo mnoho času. Pri olympijskej premiére na Hrách VIII. olympiády v roku 1924 v Paríži bol Jan Koutný členom družstva, ktoré dosiahlo najvýraznejší úspech Československej republiky. Povinná zostava na hrazde ich vyniesla na prvé miesto. Pri voľnej zostave na bradlách sa jeden z pretekárov Stanislav Jindruch zranil a nemohol pokračovať ďalej v súťaži. Podľa súťažného poriadku nemohol nastúpiť namiesto neho náhradník, preto družstvo muselo odstúpiť. Pokračovali však v súťaži jednotlivcov a získali 8 medailí.

V ďalšom štvorročnom cykle bol úspešný na pretekoch v Štrasburgu a uspel i v rozhodujúcich pretekoch Československej obce sokolskej v r. 1928 v Prahe, kde si piatym miestom zaistil druhý olympijský štart. Československí športoví gymnasti na Hrách IX. olympiády v Amsterdame v roku 1928 získali 1 zlatú, tri strieborné a 1 bronzovú medailu. Jan Koutný bol členom 8-členného družstva, ktoré získalo striebornú medailu vo viacboji. Odborníci nešetřili slovami chvály na naše družstvo. Na sklonu roku 1938 bola Telo-

výchovná jednota Sokol vo Zvolene zrušená. Posledný štart Jana Koutného je známy z X. všesokolského zletu v roku 1938 v Prahe, kde obsadil 50. miesto a družstvo Pohronskej župy priviedol k 11. miestu. I z toho vidieť, že si do vysokého veku udržal dobrú kondíciu. Menej známe sú jeho životné peripe- tie. Po vyhlásení Slovenského štátu v marci 1939 opustil bez rodiny Zvolen, aby sa vyhol zatknutiu. Vrátil sa do Vyškova, kde pokračoval v Sokolskej čin- nosti a zapojil sa aj do odboja. Nakoniec musel opustiť aj rodné mesto. Emig- roval do Francúzska, kde sa prihlásil dobrovoľne do čs. armády. Neskôr pôsobil v Anglicku. Od roku 1942 pracoval na Ministerstve financií Čsl. exi- lovej vlády. Jeho prvá manželka Ľudmila bola pre odbojovú činnosť manžela väznená v Svatobořicích. S podlomeným zdravím bola prepustená a zomrela 4. 2. 1944 vo Vyškove. Jan Koutný zomrel 18. 7. 1976 v Prahe. V sokolskom vestníku z roku 1946 bol uverejnený dokument o povojnovej návšteve Jana Koutného vo Zvolene. Prvýkrát po návrate zo zahraničia navštívil Zvolen.

Jan Bezrouk – kto to bol, keď po ňom pomenovali medzinárodné pre- teky v behu na lyžiach? Položila som si otázku pred mnohými rokmi, keď som čítala o Bezroukovom memoriáli. Bol to otec rodiny, podnikateľ, vášnivý ly- žiar, horolezec a turista, organizátor, vychovávateľ i bojovník v tom najlep- šom zmysle slova. Narodil sa 2. decembra 1900 vo Veľkej Bukovine pri Brne. Pochádzal z deväťčlennej rodiny. Otec Alois Bezrouk bol murárom. Jan, ako najstarší syn, musel otcovi pomáhať živiť rodinu. V Brne sa vyučil za obchod- níka, ale ani s výučným listom nenašiel vhodné miesto. A tak nasledoval svojho otca a pracoval postupne v niekoľkých firmách ako murársky pomocník. Po vzniku Československej republiky v roku 1918 odišiel na základnú vojenskú službu a časť z nej vykonával na strednom Slovensku. Kam sa po čase sa vrá- til natrvalo. Najprv žil v Detve pod Poľanou, neskôr sa odsťahoval do Zvole- na. Tam sa mohol konečne uplatniť vo svojom povolání. Dostal obchodnícku koncesiu. Zriadil si obchod s rozličným tovarom oproti železničnej stanici, kde aj býval. V roku 1925 sa oženil s Amáliou rod. Chlápkovou. Mali tri deti, syna a dve dcéry. V novom domove pracoval, viedol obchod, venoval sa rodine a športovým záľubám. Bol členom Sokola i aktívnym členom Klubu českoslo- venských turistov. Angažoval sa najmä vo výchove mládeže.

Bol priekopníkom v oblasti lyžovania. Lyžovanie bolo jeho vášňou a pre tento šport mnohých nadchol. Ako lyžiar úspešne absolvoval viacero prete- kov. Zároveň bol priekopníkom organizovania lyžiarskych výletov, kurzov a lyžiarskych pretekov pre začiatočníkov i pokročilých. Horolezectvo bolo ďalším športom, ku ktorému inklinoval. Obľúbeným cieľom jeho výletov sa stali Vysoké Tatry, kde absolvoval prvovýstupy s dr. Františkom Krutilom, neskôr členom Medzinárodného olympijského výboru.

Jeho obdivovanou spoločníčkou na motoristických výletoch sa stala star- šia motorka. Absolvoval s ňou aj viaceré súťaže. Prvé preteky v mototuristike, ktoré usporiadal Slovenský automotoklub vo Vysokých Tatrách dňa 5. júla 1930, sa skončili jeho nečakaným úspechom. Rovnako aj druhý ročník o rok

neskôr. Získal strieborný pohár a plakety za popredné miesta. Bez tretných bodov dokončil horskú jazdu spoľahlivosti organizovanú automotoklubom v Žiline v r. 1931 a rovnako aj Veľkú stredoslovenskú súťaž brannosti v Bankej Bystrici.

Koncom 30. rokov sa stupňuje vojnové napätie. Bezrouk v r. 1938 naruškoval do radov zmobilizovaných Čechoslovákov, ktorí takto reagovali na bezprostrednú hrozbu od nacistického Nemecka. Po vzniku Slovenského štátu sa Klub československých turistov zmenil na Klub slovenských turistov a lyžiarov. Vo Zvolene sa vytvorilo jedno zo silných centier. Členovia klubu, v ktorých bolo viacero ľudí českej národnosti, sa zapojili do organizovania prechodov českých vlastencov cez Slovensko a Maďarsko do vtedajšej Juhooslávie. Využívali chaty Klubu slovenských turistov a lyžiarov a ubytovávali tu politických utečencov z protektorátu alebo z Poľska. Chaty, často schované vysoko v horách, sa stali prirodzenými ohniskami v boji proti fašizmu. Po rozvinutí partizánskeho hnutia boli v chatách a útulniach sídla veliteľstiev a štábov. Turisti a lyžiari zásobovali partizánov potravinami a zbraňami.

Jan Bezrouk ako náčelník lyžiarskeho odboru Klubu slovenských turistov a lyžiarov vo Zvolene sa aktívne zapojil do organizovania ilegálnych prechodov českých vlastencov. Umožňovala mu to znalosť horských terénov. Pracoval pre štáb Druhej československej partizánskej brigády Za slobodu Slovanov. Pohyboval sa najmä v oblasti Nízkych Tatier a Poľany. Dvomi zatknutiami Bezrouka predchádzalo udanie. Po prvý raz ho zatkli 20. novembra 1944. Podozrievali ho z pravidelných stykov s partizánmi. Týždeň ho vypočúvali na gestape, ale keď sa ani pri domovej prehliadke nič nenašlo, museli ho prepustiť. Dožičili mu len týždeň slobody a potom prišli znova. Traja príslušníci Hlinkovej gardy ho odviekli na veliteľstvo. Vtedy ho rodina videla naposledy.

Po druhom zatknutí sa už nevrátil. Hlinkove gardy ho odovzdali do rúk gestapa. Úlohu likvidovať účastníkov Povstania plnilo špeciálne komando príslušníkov bezpečnostnej služby SS, ktoré počas svojho niekoľkomesačného pôsobenia vo Zvolene zavraždilo 250 ľudí. Jan Bezrouk zahynul nezisteného januárového dňa roku 1945 na popraviske v Kováčovej.

Tesne po vojne v r. 1946 dostal Jan Bezrouk vyznamenanie Československý vojnový kríž 1939 in memoriam a o rok neskôr Rad SNP II. triedy in memoriam. Nevedel žiť len pre seba, čoskoro po príchode do Zvolena strhol príkladom mladých, ktorí s obdivom a nadšením kráčali v jeho bielej či zelenej stope. Na počesť Jana Bezrouka a jeho lyžiarskeho umenia sa od roku 1946 koná na Slovensku Bezroukov memoriál, preteky v behu na lyžiach.

Bezroukov memoriál sa koná každoročne. V tomto roku sa uskutočnil 64. ročník. Presťahoval sa zo zvolenského námestia na Sliač, neskôr pre nedostatok snehu na Donovaly a od 80. rokov minulého storočia začali Zvolenčania spolupracovať s Kremničanmi a organizovať preteky na Skalke pri Kremnici.

PERSONÁLNE BIBLIOGRAFIE RUSÍNSKÝCH A UKRAJINSKÝCH MALIAROV SLOVENSKA, VYDANÉ V ŠTÁTNEJ VEDECKEJ KNIŽNICI V PREŠOVE

Zuzana Džupinková, Prešov

Vydávanie personálnych bibliografií v ŠVK Prešov siaha do roku 1962, kedy bola vydaná bibliografia o národnom pracovníkovi Matejovi Hrebendovi. Postupne boli zostavované ďalšie bibliografie, ktoré boli venované osobnostiam z rôznych oblastí kultúrneho a spoločenského života. Veľká pozornosť bola venovaná významným maliarom, ktorí pochádzali z východoslovenského regiónu. Spomínaní maliari sa vyznačujú tým, že ich môžeme zaradiť jednak k národnotnej menšine zastupujúcej Rusínov a Ukrajincov na Slovensku, ale aj k osobnostiam, ktoré pôsobili v regióne východného Slovenska, a väčšina z nich konkrétne v Prešove. Tieto bibliografie boli vydané v úzkej spolupráci so samotnými umelcami, ako aj spoluprácou so Šarišskou galériou v Prešove. Štátna vedecká knižnica v Prešove vydala sedem personálnych bibliografií o rusínskych a ukrajinských maliaroch. Bibliografie boli venované týmto osobnostiam: Júliusovi Muškovi (1985), Andrejovi Dobošovi (1986), Štefanovi Hapákovi (1989), Andrejovi Gajovi (1992), Jurajovi Kresilovi (1994), Michalovi Dubayovi (1994 a 1996) a Ivanovi Nestorovi Šafrankovi (1997). V tomto príspevku sa budeme venovať najmä umelcom, ktorí pôsobili a pôsobia v Prešove. Patria k nim Július Muška, Štefan Hapák, Andrej Gaj a Juraj Kresila. Pri zostavovaní týchto bibliografických súpisov boli využité nasledujúce pramene: Slovenská národná bibliografia – články, fond ŠVK v Prešove, knižné materiály, ako aj lístkové katalógy článkov regionálnej a ukrajinskej bibliografie. Ako zdroj informácií poslúžili aj bibliografické ročenky samotnej ŠVK, aj iných knižníc. Ďalšie pramene, z ktorých sa čerpali informácie, boli katalógy výstav, materiály Galérie výtvarného umenia (dnes Šarišskej galérie) v Prešove a taktiež materiály a dokumenty získané od samotných autorov a iné dostupné zdroje. Jednotlivé bibliografie sú prezentované v chronologickom poradí, tak ako boli vydané. V úvode pred každou bibliografiou sú uvedené stručné informácie o živote a tvorbe jednotlivých umelcov.

Július Muška – maliar, ilustrátor, monumentalita a pedagóg sa narodil 28. 3. 1919 v Medzilaborciach. Detstvo prežil vo východoslovenských obciach Pichne a Čičava, kde jeho otec pôsobil ako riaditeľ základných škôl. Po ukončení základnej školy študoval na Gymnázium v Užhorode, ktoré ukončil v r. 1939. Vo vysokoškolskom štúdiu pokračoval v Bratislave na Slovenskej vysokej technickej škole (1940–1944), kde študoval aj na prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského. Od roku 1946 pôsobí natrvalo v Prešove, ako vedúci katedry výtvarnej výchovy na Pedagogickom inštitúte pôsobil v rokoch

v roku 1959–1960. V roku 1968 pôsobil ako docent na Katedre výtvarnej výchovy Pedagogickej fakulty v Prešove UPJŠ v Košiciach a v rokoch 1969–1972 pracoval ako vedúci Katedry výtvarnej výchovy PdF v Prešove.

V umeleckej činnosti J. Mušku sa prelínajú kresba a grafika, pastely, olejomaľby a pod. Z výberu jeho diela môžeme uviesť: Trembity (1946) až po Vírivosť tancov (2008), Archanjeli Michal a Gabriel (1969–2009). Svoje dielo J. Muška prezentoval na samostatných aj spoločných výstavách v Prešove, Košiciach, Levoči, Vranove nad Topľou, Hanušovciach nad Topľou, Svidníku, Humennom. V niektorých mestách sa jeho diela vystavovali viackrát. Účasť na výstavách v zahraničí: Maďarsko, Francúzsko, Nemecká demokratická republika, Poľsko a Ukrajina. Niekoľkokrát sa zúčastnil aj na študijných cestách v Maďarsku, Bulharsku, bývalej Juhoslávii a Rumunsku.

Personálna bibliografia o Júliusovi Muškovi vyšla v roku 1985, zostavila ju Božena Šmelková, obsahuje 87 strán, 970 záznamov. Na začiatku bibliografie zostavovateľka uvádza za akých okolností bola bibliografia vydaná, aké pramene boli využité a na aké skupiny je rozdelená. Bibliografické záznamy v jednotlivých kapitolách sú radené chronologicky, v rámci chronológie abecedne. V úvodnej štúdii, ktorá nasleduje po redakčnej poznámke a ktorú napísal sám Július Muška, sa v krátkosti dozvedáme o zaujímavej biografii umelca. Vyznal sa zo skutočností a okolností, ktorým vďačí za to, že jeho život sa uberal cestou pedagóga a maliara. Bohatá je aj jeho verejno-prospešná činnosť, v ktorej sa angažoval, a taktiež významy, ktoré mu boli udelené za jeho bohatú a plodnú prácu v spomínaných oblastiach.

V ďalšej časti je bibliografia doplnená o bibliografické záznamy, ktoré pozostávajú z jednotlivých kapitol. Kapitola Publikované články obsahuje bibliografické záznamy vyhotovené z článkov, autorom ktorých je J. Muška. Za nimi nasleduje kapitola Vysokoškolské učebné texty a učebnice, na ktorých sa podieľal ako samostatný autor alebo spoluautor. V kapitole Jubileá sa nachádzajú biografické články o umelcovi. Podobné zameranie má aj kapitola Príspevky v tlači – sú to články, v ktorých umelec spomína alebo v ktorých sa píše o jeho činnosti. Ďalšie kapitoly sú venované výstavám J. Mušku a sú rozdelené nasledovne: Kolektívne výstavy, Putovné výstavy, Samostatné výstavy. Možno povedať, že najširšou je kapitola Výtvarné diela, ktorá obsahuje súpis diel v počte 587, čo svedčí o umelcovej plodnej činnosti, a pozostáva z podkapitol Monumentálne výtvarné práce, Publikované reprodukcie diel a Reprodukcie v katalógoch z kolektívnych výstav, Reprodukcie v katalógoch z kolektívnych výstav pedagógov-výtvarníkov, Reprodukcie v katalógoch k samostatnej výstave, Publikované ilustrácie Juliusa Mušku. Kapitulu Výtvarné diela uzatvára podkapitola Darované diela. Biografické kalendárium približuje významné obdobia a udalosti v živote umelca J. Mušku od jeho narodenia až po rok 1981. Na konci bibliografie sa nachádzajú registre mien a register reprodukcí.

Štefan Hapák – pedagóg, umelec, sochár a publicista. Narodil sa 16. 10. 1921 v Pinkovciach okr. Sobrance. Jeho životná cesta nebola ľahká. Študoval na Lýceu a Učiteľskom ústave v Užhorode (1939–1944) a začal vykonávať učiteľské povolanie v ľudovej škole v Zboji v okrese Snina. Keď v auguste v roku 1944 túto časť zobrali Maďari, ako „neposlušného“ ho poslali do koncentračného tábora do Maďarska. Odtiaľ sa mu v apríli 1945 podarilo utiecť a po prechode frontu v Győri vstúpil do Červenej armády. Po skončení vojny učil v obciach Dúbrava a Brezovka. Ale túžba po vyššom, hlavne výtvarnom, vzdelaní ho viedla na Meštiansku školu do Medzilaboriec (1946–1947), neskôr na Pedagogickú fakultu Slovenskej univerzity do Bratislavy. V rokoch 1948–1953 nadobudol vynikajúce základy výtvarného umenia na Akadémii výtvarného umenia v Prahe, kde študoval u profesora Želibského a Otakára Nejedlého. Ako vysokoškolsky vzdelaný umelec prišiel v roku 1953 do Prešova, kde pracoval ako umelecký redaktor v ukrajinských časopisoch Družno vpered, Duklja a vo Vydavateľstve Ústredného výboru Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich.

Realizoval sa ako ilustrátor časopisov a kníh a taktiež sa podieľal na umeleckej výzdobe prvých festivalov ukrajinskej kultúry vo Svidníku. Svoje vedomosti odovzdával študentom ako pedagóg na Pedagogickej fakulte UPJŠ v Prešove (1953–1986). Tu získal aj akademické tituly docent (1960) a profesor (1971).

Vo výtvarnom umení prešiel cestu od expresívno-psychologických cez realisticko-dokumentárne až k dekoratívno-melancholickým kompozíciám. Hoci v tvorbe Š. Hapáka prevláda olejomalba, pracoval skoro všetkými technikami aj v grafike, najčastejšie drevorez, drevoryt, linoryt, lepty, suchá ihla a litografia. Nebola mu cudzia ani plastika a keramika. Značná je aj jeho ilustračná činnosť. Štefan Hapák sa venoval aj publikačnej činnosti a vydal aj monografie z oblasti výtvarného umenia. Zomrel 23. 3. 1997 v Ľuboticiach, okr. Prešov. Prvú samostatnú výstavu svojho diela realizoval Š. Hapák v roku 1957 v Prešove. Okrem toho sa prezentoval aj na ďalších samostatných a spoločných autorských výstavách v Sobranciach, Prešove, vo Svidníku, v Pečovskej Novej Vsi, Poprade, Bardejove, Košiciach, Poprade, Humennom, Trebišove, Hornom Smokovci, Vranove nad Topľou, Kežmarku, Bardejovských Kúpeľoch, Michalovciach a inde. V zahraničí sa prezentoval na výstavách v Maďarsku, Francúzsku, Ukrajine, Poľsku, Nemecku.

Personálna bibliografia venovaná maliarovi a pedagógovi Štefanovi Hapákovi bola vydaná v roku 1989. Jej zostavovateľkou a zároveň aj autorkou úvodnej štúdie je Mária Kožárová. Táto bibliografia je najrozsiahlejším súpisom z prezentovaných bibliografií, má 231 strán a 2 554 bibliografických záznamov. Prináša informácie o živote a diele umelca, vysokoškolského pedagóga, teoretika, ako aj básnika, od začiatku 40-tých rokov do konca roka 1988.

V úvodnej štúdii zostavovateľka približuje biografriu umelca a hodnotí jeho pedagogickú a umeleckú činnosť. V Redakčnej poznámke sa dozvedáme,

že bibliografia je rozdelená do siedmich kapitol. Publikačná činnosť, ktorá pozostáva z bibliografických záznamov o odborných štúdiách a článkoch, článkoch o osobnostiach a iných príspevkoch, o odborných publikáciách, na ktorých sa podieľal ako autor, a o literárnych pokusoch, ktoré tvoria najmä básničky pre deti. Podľa počtu článkov je vidieť, aká bola bohatá nielen umelecká, ale aj publikačná činnosť umelca.

Andrej Gaj – akademický maliar a pedagóg. Narodil sa 29. 1. 1932 v rusínsko-ukrajinskej obci Sukov, okres Medzilaborce. Je jedným z prvých absolventov Vysokej školy výtvarného umenia v Bratislave, ktorú ukončil v r. 1958. Po ukončení vysokej školy sa usadil v Prešove, kde pracoval ako umelecký redaktor časopisu *Družno vpered* (1958–1960). Ako pedagóg pôsobil na Pedagogickej fakulte UPJŠ v Prešove v rokoch 1960–1973. V r. 1961 v spolupráci s mladou generáciou mladých košických a prešovských výtvarníkov založil skupinu Roveň. Od r. 1973 pôsobí ako umelec v slobodnom povolání.

Genéza skoro 50-ročného umeleckého vývoja umelca sa prejavuje v blízkej spolupráci so slovenskou kultúrou, jej tradíciami, historickými a spoločenskými hodnotami. Inšpiráciu čerpal hlavne z motívov rodného kraja, z bohatého folklóru a etnografie rusínsko-ukrajinského etnika. Jeho tvorba má široký umelecký priestor, od obrazov namaľovaných olejom, temperou cez textilnú a plagátovú tvorbu, ilustrácie, voľnú grafiku a kresbu až po monumentálno-dekoratívne práce v architektúre.

Medzi jeho významné diela patria: *Krvavá cesta – Tokajík* (1959), *Starý mlyn v Šambrone*, *Zátíšie*, *Stroj* (1960), *Motív z Oľky* (1961), *Čierny kôň* (1962), *Parobci* (1963), *Odliv I*, *Kytica* (1967), *Trio*, *Žena s červeným vejárom*, *Hlava* (1968), *Drevenice* (1972), *Osada*, *Hrušky* (1973), *Máj* (z cyklu *Dedina*, 1975), *Balada o koscoch*, *Polia*, *Spišský hrad*, *Travertínový lom* (1987), *Autoportrét – sústredenie* (1988), *Domaša*, *Kompozícia III.*, *Kompozícia IV* (1993), *Šírava* (1998), *Za dedinou*, *Krajina*, *Pocta ženám* (2000) a pod.

Výsledky jeho prác mohli návštevníci vidieť už na jeho prvých kolektívnych výstavách v roku 1958. Individuálne výstavy umeleckého diela A. Gaja sa uskutočnili v Medzilaborciach, Humennom, Prešove, Bardejove, Starej Ľubovni, Sabinove, Svidníku, Košiciach, Trebišove a inde. Svoje dielo vystavoval aj v zahraničí v Bulharsku, Českej republike, Francúzsku, na Kube, v Nemecku, Poľsku, Ukrajine... Zúčastnil sa aj na medzinárodných plenéroch v Košiciach, Spišskej Novej Vsi, Starej Ľubovni, Prešove, Poprade, Tatranskej Javorine, Pohorelej. A. Gaj pôsobí v Prešove, kde patrí k najznámejším osobnostiam výtvarného diania nielen v regióne, na Slovensku, ale aj v zahraničí.

Personálna bibliografia venovaná maliarovi Andrejovi Gajovi vyšla v roku 1992. Jej zostavovateľkou je Božena Šmelková, obsahuje 87 strán, 1 028 bibliografických záznamov. Bibliografia mapuje život a dielo umelca za roky 1960–1992. Úvodnú dvojstránkovú štúdiu napísala Marta Hrebíčková. Štúdia obsahuje prevážne hodnotenie diela umelca, monumentálno-dekoratívnu a komornú polohu v jeho tvorbe. Záznamy v bibliografii sú radené do desiatich

kapitol. Kapitola Všeobecne obsahuje záznamy o dokumentoch, v ktorých sa spomína umelec ako účastník výstavy, v ohlasoch na tieto výstavy. Ďalej sú tu zahrnuté záznamy o biografických článkoch o ňom a článkoch o jeho životných jubileách. Najrozsiahlejšiu časť bibliografie tvoria kapitoly o tvorbe maliara – Komorná tvorba, ktorá obsahuje 370 diel – Monumentálno-dekoratívna tvorba, 66 diel – Kresba a grafika, 94 diel – Užitá grafika, 32 diel. K tejto časti môžeme zaradiť aj kapitolu Ilustrácie a grafická úprava kníh 26 záznamov. Kapitola Reprodukcie, v ktorej sú uvedené pramene, kde boli reprodukcie publikované, uzatvára časť o umeleckej činnosti A. Gaja. Výtvarné diela sú radené chronologicky, pri každom diele je uvedená použitá technika a rok vyhotovenia diela. Pri niektorých dielach sú uvedené aj rozmery. Za predchádzajúcimi kapitolami nasledujú informácie o umeleckých výstavách autora: Výstavy samostatné a Výstavy kolektívne. Bibliografické kalendárium prináša stručný prehľad významných udalostí zo života a diela umelca. Personálnu bibliografiu uzatvára kapitola Práce darované autorom a Register mien.

Juraj Kresila – akademický maliar, pedagóg. Narodil sa v obci Michajlov v okrese Snina 13. 4. 1932. Po ukončení základnej školy pokračoval v štúdiu v meštianskej škole v Snine a v krajčírskej škole firmy Nehera v Trenčíne (1948–1951). Výtvarné vzdelanie nadobudol v rokoch 1951–1955 na Strednej umelecko-priemyselnej škole v Zlíne a pokračoval v Uhorskom Hradišti, kam sa škola neskôr presťahovala. Na tejto škole študoval jeden rok odbor modelovanie a tvarovanie umelých hmôt a tri roky v odbore dekorácia a propagácia. Aby dosiahol vyššiu škálu svojich poznatkov, rozhodol sa pre štúdium na Vysokej škole výtvarného umenia v Bratislave (1955–1961), na oddelení krajinárskeho a figurálneho maliarstva. Po ukončení vysokoškolského štúdia prichádza do Prešova, kde pôsobí ako vysokoškolský pedagóg na Pedagogickej fakulte UPJŠ (1961–1979). Umelec pôsobil aj ako umelecký redaktor ukrajinského časopisu *Družno vpered*. V rokoch 1979–1990 pôsobil ako docent na Vysokej škole výtvarného umenia v Bratislave, ako vedúci Oddelenia všeobecnej maliarskej školy, neskôr figurálnej kresby.

Okrem pedagogickej činnosti sa J. Kresila venoval aj komornému maliarstvu, kresbe, tapisérii, monumentálnej tvorbe pre architektúru, výtvarnému spracovaniu kníh, ilustrácii, práci vo výstavných a odborných komisiách.

Medzi najznámejšie diela J. Kresilu môžeme zaradiť: *Dievča* (1954), *Autoportrét* (1955), *Večer pred národným divadlom, S kolískou, Štúdia I-IX* (1961), *Na prechádzke* (1962), *V kaviarni, Zátíšie, Večer v letnej záhrade* (1965), *Jazdec, V nedeľu, Noc na námestí* (1966), *U nás v Michajlove, Portrét Fedora Vica, Zasnežené strechy, Dedina, Spišská krajina* (1973), *Slovinky* (1974), *Študentka II, Moderná* (1976), *Cigánka* (1977), *Dedinský motív, Motív zo Zakarpatska* (1978), *Cesta do Michajlova, Staré domy* (1979), *Brezy, Zátíšie, Staré stromy* (1995), *Simona* (1996), *Zátíšie* (1997), *Za dedinou, Krajina* (1999), *Domaša, Krajina* (2000), *Zátíšie so svietnikom, Jesenná krajina* (2003), *Zátíšie* (2005) a i.

J. Kresila začal vystavovať svoje diela v roku 1962. Prvú samostatnú výstavu zorganizoval v Trenčíne v roku 1963. Okrem Trenčína sa svojim dielom prezentoval aj na rôznych samostatných alebo kolektívnych výstavách v mestách Prešov, Medzilaborce, Humenné, Košice, Svidník, Snina, Bratislava, Bardejov, Trebišov, Vranov nad Topľou, Veľký Šariš, Horný Smokovec, Poprad, Starý Smokovec, Stará Ľubovňa, Tatranská Javorina a v obciach Ruský Potok, Nová Sedlica, Brekov. Okrem toho vystavoval aj v zahraničí – Česká republika, Poľsko, Nemecko, Francúzsko, Rakúsko, Maďarsko, Bulharsko, Kuba, USA a Ukrajina. Umelec sa zúčastnil aj na rôznych maliarskych sympóziách na Slovensku (Snina, Michalovce, Strážske, Bardejov, Humenné, Veľký Šariš, Pohorelá, Tatranská Javorina), ako aj v zahraničí (Maďarsko a Ukrajina).

Juraj Kresila zomrel náhle 22. marca 2007 v Prešove, kde je aj pochovaný.

Juraj Kresila uzatvára zoznam predstaviteľov výtvarného umenia, ktorí figurujú v tomto príspevku a ktorí si zaslúžili pozornosť, aby ich život a dielo boli zmapované v bibliografických súpisoch.

Personálnu bibliografiu zostavila Božena Šmelková, bola vydaná v roku 1994. Na 59 stranách je umiestnených 790 bibliografických záznamov a zachytáva život a dielo umelca od začiatku 60. rokov do roku 1992. Záznamy sú rozdelené do ôsmich kapitol. V úvodnej časti autor Vladislav Grešlík hodnotí zvlášť umeleckú tvorbu umelca. V kapitole Všeobecne sa nachádzajú záznamy o hodnoteniach výstav umelca, recenziách a biografických článkoch uverejnených v rôznych dokumentoch a periodikách. Záznamy sú radené chronologicky. V rámci chronológie sú uvedené články v monografiách a zborníkoch. Potom nasledujú články v periodikách. Nasledujúce kapitoly sú venované výtvarným dielam autora. Kapitola Komorná tvorba v úvode obsahuje informácie o obálkach a väzbách kníh, na ktorých sa autor podieľal ako ilustrátor. Ďalej nasledujú jednotlivé diela, ktorých je spolu 235. V kapitole Kresba je spolu umiestnených 35 bibliografických záznamov a jeden záznam o plagáte, na ktorom sa autor podieľal svojou tvorbou. Kapitola Monumentálno-dekoratívna tvorba obsahuje 12 bibliografických záznamov. Pri každom diele je uvedená technika, rok vyhotovenia a jeho rozmery. Predposlednými kapitolami bibliografie sú kapitoly Výstavy samostatné a Výstavy kolektívne. Jednotlivé výstavy sú radené chronologicky, pri každej z nich je uvedený názov výstavy, miesto a rok, kedy sa konala, a taktiež recenzie a informácie o týchto výstavách. Poslednou kapitolou sú katalógy, v ktorých sa uvádza meno umelca J. Kresilu, kde figuroval ako samostatný vystavovateľ diel alebo ako kolektívny. Bibliografia je ukončená Registrom mien.

Za pozornosť stojí spomenúť aj personálnu bibliografiu o amatérskom maliarovi Michalovi Dubayovi (1910–1993), od narodenia ktorého v roku 2010 uplynulo rovných 100 rokov. Bibliografia vyšla v roku 1996, zostavila ju Mgr. Mária Dorčáková. Tri kapitoly Ilustračná činnosť, O živote a práci a Výstavy (s. 31–42) sú venované jeho umeleckej činnosti.

Ako je vidieť z uvedených personálnych bibliografií vydaných v ŠVK Prešov, na väčšine sa ako zostavovateľka podieľala Mgr. Božena Šmelková, ktorá má zásluhy a podiel aj na iných bibliografiách. Aj keď dvaja z predstavených umelcov Štefan Hapák a Juraj Kresila už nie sú medzi nami, bolo prínosom aj to, že všetky bibliografie vyšli za ich života, a preto boli aj informácie o ich živote, diele a činnosti podrobne spracované. Spolupráca s jednotlivými osobnosťami prebiehala na vynikajúcej úrovni. Predpokladáme, že vo vydávaní personálnych bibliografií bude Štátna vedecká knižnica v Prešove pokračovať aj v budúcnosti. Je ešte veľa ďalších významných a zaujímavých umelcov či už z radov Rusínov a Ukrajincov, ale aj iných, ktorí by si zaslúžili zmapovať ich život a dielo, zachytené v bibliografických súpisoch.

JAROMÍR NOHAVICA : KOMENTOVANÁ DISKOGRRAFIE A BIBLIOGRAFIE

Alena Hrazdilová, Ostrava

Nedávno zazněla v tisku otázka: Co se vám vybaví, řekne-li se Ostrava? Mnohdy odpověď zněla – Stodolní ulice, Colours of Ostrava, možná Chacharova pizza a samozřejmě taky fotbalový klub Baník a určitě Jarek Nohavica. Jarek – básník s kytarou, excelentní folkový písničkář, překladatel, textař, hudební skladatel, hráč scrabble, milovník oper, poezie a života, který přesáhl významem svůj region, byť v televizi ani v rozhlasu ho málokdy vidíme a slyšíme. Ale zase, jak on sám s nadsázkou říká, má svoji televizi a rozhlas v jednom – na svých [www stránkách \(www.nohavica.cz\)](http://www.nohavica.cz). I přes toto konstatování má neustále zaplněné sály a vyprodané koncerty. A ještě pro dokreslení významu Jaromíra Nohavici jako básníka uvádím horkou novinku, že v polovině září letošního roku mu vyšla v nakladatelství Torst reprezentativní kniha veršů. Je to vlastně výběr jeho písňových textů vzniklých v rozmezí 38 let pod názvem *Chtěl jsem jí zazpívat*. Dle anotace knihy sbírka básní prezentuje Nohavici jako významného současného českého básníka!

Je známým faktem, že se narodil v červnu roku 1953 v Ostravě-Zábřehu. Jeho otec pochází z Rožnova pod Radhoštěm, byl redaktorem Čs. rozhlasu v Ostravě, psal také verše – však mu Jarek k jeho osmdesátinám vydal jeho básně a daroval mu je, jen tak pro radost. Maminka pocházela z Velkých Karlovic na Valašsku a byla prodavačkou. Podle Jarka rod Nohaviců je původem z Valašska a je přestěhován do Ostravy – Mariánských Hor. V Ostravě vystudoval Střední všeobecně vzdělávací školu, studium na Vysoké škole báňské nedokončil, při zaměstnání vystudoval ještě Střední knihovnickou školu v Brně.

Je možná známým faktem, že devět let pracoval v knihovnách, nejprve v Knihovně města Ostravy, posléze v knihovně v Českém Těšíně. A jak na knihovny a knihovnice vzpomíná? V časopisu *Čtenář* v roce 1995 Jarek píše: „Když se řekne knihovna, vzpomenu si na časy, kdy jsem před patnácti lety v knihovně v Těšíně pracoval. Vzpomenu si na milé kolegyně a na spoustu knih, kterými jsem byl zavalen. Vzpomenu si na nízké platy, které jsme měli. Vzpomenu si na studentky a studenty, kteří chodívali do studovny vyzvídat prameny k odpovědím na maturitní otázky. Vzpomenu si na literární besedy, které jsem tam dělal, na čtenáře, kteří chodívali zásadně za pět minut šest a kdyby bylo otevřeno na Štědrý den, tak by přišli ještě i na Štědrý den. Vzpomenu si na revizi knižního fondu, kterou jsem zažil asi dvakrát, a na dvojí stěhování. Vzpomenu si tedy na věci veselé i smutné, které jsem zažil během více než pěti let, kdy jsem v knihovně pracoval. A má knihovnická písnička? Tu občas hrávám. Když se potkám s kamarádkami z knihovny, tak

vzpomeneme na naši starou hymnu a se slzou v oku ji holkám zahrají.“¹ Tak takto vzpomíná na Český Těšín. O knihovně a knihovnicích Knihovny města Ostravy píše na svých www stránkách obsírněji. Samotná písnička Knihovnick je parafrází na Aznavourovu a Fikejzovou přetextovanou píseň *Vypadáš vážně komicky*... Nemohu si odpustit píseň ocitovat:

*Vypadám vážně srandovně
pět let už dělám v knihovně
a je to vážně velký šok
řadit furt stejný katalog
vědět že za pět deset let
dostanu třídu T9
a vůbec nic se nezmění
ani ty knížky k půjčení*

*Už jsem si zvyk
už jsem si zvyk
jsem knihovnick
jsem knihovnick*

*Ve studovně a čítárně
jak v poloprázdné kavárně
jsem číšník bez peněženky
nabízím cizí myšlenky
studentky jsou neodbytné
nedají žádné spropitné
máovají na mě culíky
mé čárky do statistiky*

*Už jsem si zvyk
už jsem si zvyk
jsem knihovnick
jsem knihovnick*

*A lidé tak jak přichází
mívají různé dotazy
kdo je to ten a kým byl ten
co je to fénix a co fén
ve slovnících od A do Z
seřazený mám tenhle svět
zde máte papír račte psát
mí malí polykači dat*

¹ MEIER, Jan. Když se řekne knihovna... : Jaromír Nohavica. *Čtenář*, 1995, roč. 47, č. 7/8, s. 289.

*Už jsem si zvyk
už jsem si zvyk
jsem knihovník
jsem knihovník*

*Unavený a ospalý
jak se tak toulám regály
z paměti znám už MDT
dobrý den co si přejete
ona chce něco o lásce
má fotku Korna v průkazce
je krásná jako Artemis
a já jsem v koncích se svým BIS*

*Už jsem si zvyk
už jsem si zvyk
jsem knihovník
jsem knihovník*

*Vypadám vážně srandovně
pět let jsem dělal v knihovně
a celých dlouhých pět let
marně jsem hledal odpověď
a pátral po kartotékách
ta čtenářka už nečeká
venku se s jiným objímá
a mě ten problém zajímá*

*Jak velí zvyk
jak velí zvyk
jsem přece správný knihovník*

Svoji uměleckou dráhu začal jako textař ostravských zpěváků a kapel. Vzpomeňme například úspěšnou *Lásko, voníš deštěm*, kterou otextoval pro Marii Rottrovou. V roce 1981 odchází z knihovny na „volnou nohu“ a od roku 1982 vystupuje pak sólově s vlastními písničkami. Poprvé to bylo na Folkovém kolotoči v Ostravě-Porubě. Spolupracoval také mj. s Českým rozhlasem v Ostravě, s divadlem v Českém Těšíně a v poslední době ještě s Národním divadlem moravskoslezským v Ostravě. Zde vznikla jeho česká přebásnění libret Mozartových oper *Così fan tutte*, *Potrestaný prostopášník* aneb *Don Giovanni* a do třetice *Figarova svatba*. Všechna přebásněná libreta jsou velice humorná, což je často slyšet v odezvě i z hlediště divadla. Diváci se baví a dávají to patřičně znát. Je vidět, že Jarkovy texty krásně sedí do Mozartovy hudby a je i potěšením si všechna jeho přebásněná libreta přečíst v klidu,

doma. Čtenář objeví nesmírnou hravost jeho textů a často vtipné pasáže, které v opoře při sledu melodií nestačí postřehnout.

Jarek Nohavica se také angažoval v otázce autorství veršů Petra Bezruče a pokoušel se rozplést s literárním kritikem Janem Drozdem tento spor, který se řeší periodicky už od 30. let minulého století. Jde o sporné autorství jádra Slezských písní, které údajně celé napsal pod pseudonymem Petr Bezruč Vladimír Vašek. Nohavica s Drozdem rozebírali jednotlivé básně a dospěli k názoru, že přinejmenším jádro Slezských písní dle mnohých indicií zřejmě napsal Bezručův přítel Ondřej Boleslav Petr. V roce 2003 proběhly v Ostravě zajímavé besedy právě na toto téma, bohužel bez větší odezvy. K dalším mimo-písničkářským aktivitám patří jeho hlavní role v Zelenkově nápadité fikci – filmu Rok ďábla.

Vraťme se však k Jarkově písňové tvorbě. Diskografii můžeme opět najít na jeho www stránkách. První LP desku, která vyšla v roce 1985, jsem dostala přímo od Nohavici – nečekaně, nevěděla jsem, že něco natočil a vydal. Šlo o čtyři jeho písně vydané v edici *Cesty* (Kejklíři, Bláznivá Markéta, Zatímco se koupeš a Divoké koně). Tehdy jsem se taky od něho dozvěděla, jak chtěl své ženě Martině ukázat svoje vystoupení na plzeňské Portě. Ale měl tam zakázáno zpívat a byl i s ní vyhoštěn. V roce 1988 vydal dvojalbum *Písně pro V. V.* Jeho přelomové krásné album *Darmoděj* vychází v Pantonu na dlouhohrající desce o rok později, tedy v roce 1989. V témže roce vydává ještě *Osmou barvu duhy*. Na albu *V tom roce pitomém* (1990) najdeme i staré písně, kterých měl Nohavica na několik desek. Jarkovo nejsilnější album je z roku 1993 – *Mikymauzoleum* (Never more, Margita, Mikymauz, Muzeum, Gaudeamus igitur, Na zídce staré šatny, Sudvěj, Svatební, Hrdina nebo dezertér, Dolní Lhota, Peklo a ráj, Sudičky, Dál se háže kamením, Vlaštovko leť). Však taky kritika nešetří chválou, což si můžeme přečíst v dobovém tisku. Hraví, rozesmátí a vtipní *Tři čuníci* z roku 1994 nejsou albem pouze pro děti, jak by se zdálo. Na tuto desku přispěl několika svými písničkami i Nohavicův kamarád Karel Plíhal. V roce 1995 vydává pak desku *Darmoděj a další*. Jde v podstatě o Darmoděje v novém, lepším, studiovém provedení (spolupráce s Plíhalem). Obsahuje tyto písně: Heřmánkové štěstí, Darmoděj, Mladičká básnička, Robinzon, Zatímco se koupeš, Svátky slunovratu, Přítel, Na dvoře divadla, Zítra ráno v pět, Kometa, Bláznivá Markéta, Dokud se zpívá, Krajina po bitvě, Možná že se mýlím, Myš. Album *Koncert* (1998) vydal v červnu na své narozeniny. Je to 23 skladeb, které hrál na koncertní šňůře rok před tím. Nekoncertoval sám, ale se svoji Kapelou. *Moje smutné srdce* (2000) je další z řady alb, která se líbila. Má zde zase písničkářské zázemí v Zdeňkovi Vřešťálovi a Vítu Sázarvském. *Babylon* je dle kritiků vrcholem vydané hudby roku 2003. Jde o písně veselé i smutné, jak to u Nohavici bývá. Následuje *Pražská pálená* (2006) – Jarek ji připravil pro své fanoušky, kteří se nedostali na jeho pražské (beznadějně vyprodané) koncerty, jako album volně stažitelné na svých www stránkách. Tento fenomén nemá v Česku obdobu, není

tak častým jevem. Jistě si vzpomenete, že se i soutěžilo mezi posluchači o nejlepší obal na desku. Nohavica nabídl následující písničky: Stanice Jiřího z Poděbrad, Hvězda, Nechte to koňovi, Ragby, Kdyby, Moje milá dej mi ještě šanci, To nechte být, Svět je malý pomeranč, To co nemám nemůžu ti dát, V bufetě na stojáka, Píseň o té revoluci 1848, Bahama rum, Staré dobré časy, Zestárli jsme lásko, Ranní hygiena, Dívky v šatech z krepdešinu, Halelujá, Cyklistika, Natáh jsem sadu nových strun, Život, Pavilon č. 5, Pane prezidente, Honzíkova cesta. Další album, které vyšlo v roce 2006 a potěšilo všechny Jarkovy příznivce, se jmenovalo *Doma*. Je to komplet CD a DVD z koncertů v Ostravě. Jarek vystupoval v tovární dvojhale Karolina, kde měl dva koncerty s deseti tisíci posluchači. A do třetice se na konci roku 2006 na jeho stránkách objevilo mp3 album *Od Jarka pod stromeček*. Byl to malý dárek svým fanouškům. Najdeme zde: Nový rok, Lásko je jak kafemlýnek, Remorkér, Jak huňáč a Fuňáč pořádali olympiádu, Dialog u televizoru a Hospodská směs. Opět tedy si mohli fanoušci stáhnout zdarma album i s obalem. V roce 2008 vydává krásné a hluboké album *Ikarus* se skladbami Já si to pamatuju, Ty ptáš se mě, Noe, Píseň o příteli, Ježíšek, Co se to stalo, bratříčku, Do dne a do roka, Pro Martinu, On se oběsil, Ona je na mě zlá, Prošel jsem hlubokým lesem, Ostravian Pie, Ikarus, Sloní hřbitovy, Mám jízvu na rtu. A o rok později jeho záznam koncertu *V Lucerně*. Jde opět o komplet CD a DVD. A v roce 2009 opět přidává nám, posluchačům, další volně stažitelné album *Virtuálky 1*, kde každé pondělí od května do září svými písničkami glosoval situaci kolem nás. Sám tyto písně nazývá popěvky. V roce 2010 navazuje dalším mp3 albem *Virtuálky 2*. Opět nápadité a vtipné popěvky, opět nápaditý obal.

A tady bych měla asi skončit. Dovolte mi však ještě závěrečný odstavec, kde bych se krátce zmínila o jeho personální bibliografii, kterou jsem pro Jarka zpracovávala a která je již uveřejněna na jeho stránkách. Impulzem pro zpracování mi bylo právě naše bibliografické kolokvium a referát o jeho osobě. Jarek byl velice potěšen, že vznikla a jak je rozsáhlá. Byla zpracovaná z nejrůznějších sekundárních (i primárních) informačních zdrojů. Pro zajímavost uvádím, že například v Bibliografickém katalogu – články (za léta 1981–1989) bylo 20 bibliografických záznamů, týkajících se Jaromíra Nohavici, v ANL ČNB pak zhruba 200 záznamů, plnotextová databáze Anopress má cca 100 plných jeho textů ročně. Zde jsou ale i kratičké zmínky, že například folkový bard slezský vystoupil tam a tam atd. Slovenská národní knihovna má 27 bibliografických odkazů o Jarkovi a v knihovně Divadelního ústavu je jich například 274.

Použitá literatura:

Jaromír Nohavica : oficiální stránky českého písničkáře [online]. 2005–2009 [cit. 20100831]. Dostupný z [www: http://www.nohavica.cz](http://www.nohavica.cz)
Osobní sdělení.

OBRAZ HISTORICKÝCH I SOUČASNÝCH REGIONŮ V ČESKÝCH, MORAVSKÝCH A SLEZSKÝCH PERIODIKÁCH SE ZAMĚŘENÍM NA REGIONÁLNÍ DĚJINY A VLASTIVĚDU

Václava Horčáková, Praha

Bibliografické pracoviště Historického ústavu Akademie věd pracuje zhruba se dvěma sty regionálními historickými a vlastivědnými periodiky. Přesně lze jejich počet jen obtížně odhadnout, neboť se často jedná o nepravidelná periodika, kdy další svazky vycházejí až po několikaleté pauze. Často též mění názvy nebo alespoň podnázvy, vydavatele i místa vydání, a to práci bibliografa nijak neusnadní. Existují mezi nimi samozřejmě stálice, které se již řadu desítek let nezměnily a vycházejí souvisle a bez prodlev, v celkovém součtu však patří spíše k menšině. Regionální periodika mají jednu charakteristickou vlastnost, se kterou musí bibliograf i knihovník vždy počítat. Nikdy je nelze považovat za zcela zaniklá. Někdy po letech, někdy třeba i po desítkách let, se periodikum opět objeví a začne pravidelně vycházet pod novou redakcí. Historicko-vlastivědný časopis nebo sborník je jedním z nejtradičnějších a také nejlepších způsobů, jak prezentovat region. Bez toho, co přináší regionální historiografie, by nemohla existovat historická věda a historická bibliografie by ztratila smysl, kdyby opomíjela regionální periodika.

Pokračující i obnovená historická a vlastivědná periodika se v posledních dvaceti letech měnila v souvislosti s tím, jak se měnily a vyvíjely regiony ať už po stránce společenské, kulturní nebo správní. Tento příspěvek je pokusem o zachycení současného stavu regionálních historických a vlastivědných periodik, a to především z hlediska, jak tato periodika vymezují regiony, jejichž dějiny se snaží zachycovat, a jak se problematika regionů odráží v jejich názvech.

K nejvýznamnějším časopisům s největší kontinuitou a tradicí patří vědecká periodika, která se zaměřují na dějiny jednotlivých zemí Koruny české. Pro dějiny Slezska včetně výzkumu Slezska v jeho historických hranicích jsou to *Slezský sborník*¹ s více než stoletou tradicí ve vydávání a *Časopis Slezského zemského muzea*². Pro českou část Slezska vydává Matice slezská v Opavě *Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy*³. Užšímu historickému regionu Těšínského Slezska se věnuje časopis *Těšínsko*, který od roku 1957 vydává muzeum v Českém

¹*Slezský sborník* = *Acta Silesiaca*. Čtvrtletník pro vědy o společnosti byl založen pod titulem *Věstník Matice opavské* roku 1878, přičemž od roku 1892 vychází periodicky. Dnešní název nese od roku 1936. Sborník vydává Slezské zemské muzeum v Opavě.

² *Časopis Slezského zemského muzea. B. Vědy historické*. Opava, Slezské muzeum 1951–.

³ *Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy*. Opava, Matice slezská 1975–. Dříve *Vlastivědné listy Severomoravského kraje*.

Těšíně⁴. Pro dějiny Moravy je třeba na prvním místě jmenovat dvě periodika s dlouholetou tradicí: *Časopis Matice moravské*⁵ a *Vlastivědný věstník moravský*⁶. Moravský program má i více než stoletý *Časopis Moravského zemského muzea*⁷ a v roce 1995 nově vzniklý *Moravský historický sborník*⁸.

V Čechách vznikla v souvislosti se zaměřením české historické vědy na historické regiony v devadesátých letech minulého století dvě významná historická periodika. První, *Kladský sborník*⁹, publikuje výsledky vědeckého výzkumného programu dějin Hrabství kladského, kdysi českého, dnes polského území. Druhý sborník *Historie okupovaného pohraničí 1938–1945*¹⁰ se zaměřuje na publikování výsledků výzkumu dějin Sudet v letech německé okupace (Říšské župy Sudety), najdeme zde však i příspěvky k dějinám tohoto území s širším časovým vymezením, i když spíše ojediněle. Historické nebo vlastivědné periodikum s koncepcí, jako má *Vlastivědný věstník moravský* pro Moravu nebo *Slezský sborník historický* pro Slezsko, však v Čechách nenajdeme.

V programech regionálních sborníků v Čechách nacházíme geografické rozdělení země na sever, jih, východ, západ a střed, které do značné míry může připomínat krajské zřízení z roku 1960. Datum vzniku většiny těchto sborníků však svědčí o tom, že zde není žádná souvislost až na jednu výjimku, kterou je sborník *Minulostí Západočeského kraje*. Problematice středočeského regionu se věnují dva sborníky: *Středočeský sborník historický*¹¹ a *Středočeský vlastivědný sborník*¹². K dějinám jihočeského regionu vydává Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích *Jihočeský sborník historický*¹³ a *Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*¹⁴. Nejstarším současným sborníkem pro západočeský region je *Minulostí Západočeského kraje*, který vychází od roku

⁴ Těšínsko. *Vlastivědný časopis* (do r. 2002 *Vlastivědný časopis okresů Frýdek-Místek a Karviná*).

⁵ *Časopis Matice moravské* vydává Matice moravská v Brně od roku 1869. S výjimkou let 1883–1890 a posledních let nacistické okupace vychází nepřetržitě.

⁶ *Vlastivědný věstník moravský* vznikl v roce 1946. Vydavatelem časopisu je Muzejní a vlastivědná společnost v Brně.

⁷ *Acta Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea*. Časopis vydává Moravské zemské muzeum v Brně.

⁸ *Moravský historický sborník*. Ročenka Moravského národního kongresu.

⁹ *Kladský sborník* vydává od roku 1996 Vysoká škola pedagogická v Hradci Králové. Dosud vyšlo osm svazků sborníku.

¹⁰ *Historie okupovaného pohraničí 1938–1945*. Ed. Zdeněk Radvanovský. Sborník vydává Univerzita J. E. Purkyně v nakladatelství Albis International od roku 1998. Dosud vyšlo dvanáct svazků sborníku.

¹¹ *Středočeský sborník historický* vydává Státní oblastní archiv v Praze od roku 1957.

¹² *Středočeský vlastivědný sborník*. Muzeum a současnost. Řada společenskovo vědní. Vychází od roku 1986. Sborník vydává Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy.

¹³ První ročník Jihočeského sborníku historického vyšel v roce 1928.

¹⁴ Původní název časopisu je *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích*. Vychází od roku 1994.

1962 především díky odbornému zázemí Archivu města Plzně¹⁵. V roce 1976 začal vycházet *Sborník Západočeského muzea v Plzni* a v roce 1997 přibyl západočeskému regionu *Západočeský historický sborník*, který vydává Státní oblastní archiv v Plzni. Pro severočeský region vychází v Liberci od r. 1958 *Sborník Severočeského muzea*¹⁶. Ve východních Čechách vznikl v roce 1992 *Východočeský sborník historický*, který vydává Východočeské muzeum v Pardubicích, o něco později v roce 1997 začala Univerzita v Hradci Králové vydávat *Východočeské listy historické*¹⁷.

K řešení problematiky regionálních dějin v rámci nynějších krajů se hlásí v současnosti jediný sborník. Je to *Sborník Krajského muzea Karlovarského kraje v Chebu*, který pod tímto názvem vychází od roku 2008¹⁸.

Na Moravě před rokem 1989 obdobně nacházíme vlastivědné sborníky *Severní Morava* a *Jižní Morava*. Severní Morava vychází už od roku 1957 a v současnosti ji vydává Okresní vlastivědné muzeum v Šumperku. Jižní Morava byla založena v roce 1965 a vydává ji Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově. V devadesátých letech vznikly nové sborníky *Střední Morava*¹⁹ pro region, jehož spádovým centrem je Olomouc a *Západní Morava*²⁰ pro Třebíčsko a Zďársko.

Největší počet vlastivědných a regionálních sborníků, který vychází na území České republiky, je spojen programem výzkumu s menšími správními jednotkami, především okresy. Je to dáno především tím, že vydavateli jsou převážně okresní archivy a muzea. V posledním desetiletí se mezi vydavateli vlastivědných sborníků objevují stále častěji též vlastivědné spolky, společnosti a občanská sdružení, kterým ovšem poskytuje zázemí pro jejich působení též nějaká regionální instituce, nejčastěji muzeum. Pojem okres však najdeme v titulech sborníků už jen výjimečně, a to převážně jen tehdy, je-li součástí titulu název vydavatelské instituce – okresního archivu²¹. Tato vlastivědná periodika volí jména podle okresních měst, která jsou přirozeným centrem regionu²². K okresu jako regionu se hlásí například i sborníky z některých

¹⁵ Původní název sborníku byl *Minulostí Plzně a Plzeňska*.

¹⁶ *Sborník Severočeského muzea* = *Acta musei Bohemiae borealis. Historia*.

¹⁷ Původní název sborníku byl *Listy katedry historie a kabinetu regionálních dějin Pedagogické fakulty v Hradci Králové*.

¹⁸ V letech 1993–2007 se periodikum jmenovalo *Sborník Chebského muzea*.

¹⁹ *Střední Morava. Vlastivědná revue* vychází v Olomouci od roku 1995. Současným vydavatelem je Vědecká knihovna v Olomouci.

²⁰ *Západní Morava. Vlastivědný sborník* vydávají Státní okresní archivy v Třebíči a Žďáru nad Sázavou od roku 1997.

²¹ Například *Sborník Státního okresního archivu ve Frýdku-Místku*. Sborník vychází od roku 1999.

²² Zde je několik příkladů: *Archivní prameny Kolínska*. Kolín, Státní okresní archiv 1991–. *Děčínské vlastivědné zprávy. Časopis pro vlastivědu Děčínska a Šluknovska*. 1991–. *Minulostí Berounska. Sborník Státního Okresního archivu v Berouně*. Beroun, Státní oblastní archiv v Praze pro Státní okresní archiv Beroun 1998–.

okresů, které nejsou sídlem okresního města. V okrese Plzeň-jih vychází sborník *Jižní Plzeňsko*²³ a v okrese Plzeň-sever vznikla vlastivědná ročenka *Severní Plzeňsko*²⁴.

V menší míře se objevují i regionální odborné historické sborníky věnované dějinám menších měst a jejich okolí. Takovými sborníky jsou například *Královédvorsk*²⁵, *Polensko*²⁶ nebo *Sázavsko*²⁷. Vydávání těchto periodik financují většinou města a jejich periodicitu je převážně velmi nepravidelná.

Vydávání odborných historických a vlastivědných periodik se zaměřením výlučně na dějiny města je výsadou metropolí. Na území České republiky jsou taková města čtyři: Praha, Brno, Ostrava a Opava. Dějinám Prahy se věnují sborníky: *Historica Pragensia*²⁸, *Pražský sborník historický*²⁹ a věstník *Za starou Prahu*³⁰. V Brně vydává městský archiv od roku 1959 sborník *Brno v minulosti a dnes*³¹. Sborník městského muzea *Forum Brunense*³² vychází od roku 1988. Sborník k dějinám města Opavy³³ vychází již dvanáct let a na jeho vydávání se podílí Město Opava, Matice Slezská a Zemský archiv v Opavě.

Pojem „region“ bývá nejčastěji spojován s etnografií a etnografickým pojetím regionů. V názvech i programech historicko-vlastivědných sborníků se však etnografické regiony objevují stále vzácněji a téměř výhradně pouze na moravském území. Dvě velmi významná periodika se zaměřují na region Slovácka, národopisné oblasti jižní a jihovýchodní Moravy. Slovácko zahrnuje okres Hodonín a Uherské Hradiště, zasahuje do okresů Zlín a Břeclav. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti vydává od roku 1959 *Slovácko. Společenskovo vědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí* a díky péči občanského sdružení Malovaný kraj vychází v Břeclavi stejnojmenný populárně-vědní časopis³⁴, jehož počátky sahají až do prvních let po druhé světové válce. Muzeum regionu Valašsko vydává od roku 1998 periodikum *Valašsko, vlastivědná revue*.

²³ *Jižní Plzeňsko. Historickovlastivědný sborník muzea v Blovicích* vydává Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích od roku 2003.

²⁴ *Severní Plzeňsko. Vlastivědná ročenka, dnes Vlastivědný sborník. Čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska. Mariánská Týnice, Muzeum Severního Plzeňska.*

²⁵ *Královédvorsk. Sborník pro dějiny regionu. Dvůr Králové, Městský úřad 2006–*

²⁶ *Polensko. Kulturně-historický a vlastivědný sborník. Polná, Klub za historickou Polnou 1995–.*

²⁷ *Sázavsko. Dějiny. Tradice. Současnost. Sázava, Město Sázava 1993–.*

²⁸ *Historica Pragensia. Historický sborník Muzea hlavního města Prahy* vychází od r. 2003.

²⁹ *Pražský sborník historický, dříve Pražský sborník vlastivědný* vydává od roku 1963 Archiv Města Prahy.

³⁰ *Za starou Prahu. Věstník Klubu Za starou Prahu* navazuje na Zprávy Klubu za starou Prahu, vydávané v letech 1910–1954. Vychází od roku 2000.

³¹ *Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna.* Brno, Magistrát města Brna a Archiv města Brna.

³² *Forum Brunense. Sborník prací Muzea města Brna.*

³³ *Opava. Sborník k dějinám města.* Opava, Město Opava, Matice Slezská 1998.

³⁴ *Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka.* Břeclav, Moraviapress 1946–

Tento region lze vymezit přibližně územím okresu Vsetín a částmi okresů Nový Jičín, Frýdek-Místek a Zlín.

Na Zlínsku došlo po roce 1990 k pokusu o obnovení časopisu *Podřevnicko*, jehož vydávání bylo ukončeno v roce 1970. Od roku 2002 však již periodikum nevychází. Podřevnicko je národopisná oblast v okruhu města Zlín a východně a severovýchodně od něj, přechodová oblast regionů Haná, Slovácko a Valašsko. Název regionu je odvozen od řeky Dřevnice, levostranného přítoku řeky Moravy³⁵.

Historické a vlastivědné sborníky v Čechách se programově zaměřují spíše na regiony vymezené geograficky a jejich názvy se vztahují k pohořím, horám, řekám nebo k historicky významným lokalitám³⁶. K těmto periodikům patří například sborník *Krkonoše – Podkrkonoší*, jehož vydávání obnovilo v roce 2009 ve spolupráci se Státním Okresním archivem Trutnov a dalšími institucemi muzeum Podkrkonoší v Trutnově.

K regionu Orlických hor se hlásí hned dva sborníky: *Orlické hory a Podorlicko*³⁷ a *Panorama. Z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří*³⁸. Ke krajině Českomoravské vrchoviny se vztahuje *Vlastivědný sborník Vysočiny*³⁹, který vydává Krajské muzeum v Jihlavě.

Také *Podbrdsko*⁴⁰, sborník Státního okresního archivu Příbram, který se zaměřuje především na oblast okresu Příbram, má název odvozen od názvu středočeského pohoří Brdy. Dějinám a vlastivědě krajiny kolem hory Říp, regionu nebo spíše mikroregionu Podřipska se věnuje *Podřipský muzejník*⁴¹, který vydává Podřipské muzeum v centrálním městě regionu Roudnici nad Labem. Hranice regionu Podřipsko nejsou přesně definovány, je to krajina pod horou Říp, zčásti náleží do Ústeckého a částečně do Středočeského kraje. Podobným typem oblastí je i Podblanicko, krajina v okolí hor Malého a Velkého Blaníku. Regionu Podblanicka zhruba odpovídají hranice okresu Benešov. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* věnovaný dějinám a vlastivědě benešovského okresu vychází od roku 1957⁴².

³⁵ Časopis se tematicky zaměřoval zhruba na Brumovsko, Fryštácko, Napajedelsko, Otrokovicko, Slavičínsko, Slušovicko, Valašskokloboucko, Vizovicko a Zlínsko.

³⁶ Například k hradu Budeč se váže název kladenského sborníku *Posel z Budeče. Almanach poutníků za staroslavnou Budeč* (1991–), k hradu Bezdězu pak název vlastivědného sborníku *Českolipska Bezděz* (1991–).

³⁷ *Orlické hory a Podorlicko. Sborník vlastivědných prací. Přírodou. Dějinami. Současností.* Rychnov nad Kněžnou, Okresní muzeum Orlických hor a Státní okresní archiv 1968–.

³⁸ Dobré, SEN 1993–.

³⁹ *Vlastivědný sborník Vysočiny. Oddíl věd společenských.* Jihlava, Krajské muzeum 1956–.

⁴⁰ *Podbrdsko. Sborník Státního okresního archivu v Příbrami.* Příbram, Státní okresní archiv 1995–.

⁴¹ *Podřipský muzejník.* Roudnice nad Labem, Podřipské muzeum 2005–. Navazuje na *Vlastivědný sborník Podřipsko*, který vycházel v letech 1990–2003.

⁴² Současnými vydavateli jsou Státní okresní archiv a Muzeum Podblanicka.

Zajímavý geograficky odvozený název má sborník Státního oblastního archivu v Litoměřicích *Porta Bohemica*⁴³, což je název pro kaňonovité údolí Labe, kterým řeka vstupuje do Českého Středohoří.

Českému ráji, území ve středním Pojizeří s velkou koncentrací přírodních i historických památek, věnuje pozornost řada periodik. Z Turnova, který je tradičně považován za „srdce“ Českého ráje, pochází jeden z českých vlastivědných sborníků obnovených po prodlevě několika desítek let *Od Ještěda k Troskám*⁴⁴. K Českému ráji a Pojizeří se vztahuje i obsah *Pojizerského sborníku*⁴⁵ z téhož muzea, který je ale zaměřen pouze na archeologii. Pekařova společnost Českého ráje v Turnově navíc vydává významný vlastivědný sborník *Z Českého ráje a Podkrkonoší*⁴⁶.

Region s romantickým názvem České Švýcarsko leží v okrese Děčín mezi obcemi Hřensko a Chřibská v oblasti při státní hranici s Německem. Je znám především přírodními krásami, skalními útvary a městy a s nimi svázanými živočichy a rostlinami. Z pohledu historického se mu od roku 2003 věnují sborníky z konferencí pořádaných Správou Národního parku, které vycházejí pod názvem *Minulosti Českého Švýcarska*⁴⁷.

Existují sborníky, u kterých geograficky zajímavé názvy jakoby předznamenaly jejich další vývoj. Sborník *Pomezí Čech, Moravy a Slezska*⁴⁸, původně Pomezí Čech a Moravy, vznikl jako periodikum pro území okresu Svitavy, program zpracování této problematiky se však ukázal být natolik potřebný a úspěšný, že postupně geograficky rozšiřuje své zaměření.

Dalším takovým příkladem úspěšného projektu je *Zlatá stezka*⁴⁹, sborník muzea v Prachaticích, původně zaměřený jen na prachatický okres. V době vrcholného středověku patřila Zlatá stezka k nejdůležitějším komunikacím. Sborník publikuje především výsledky archeologických a historických výzkumů regionu Zlaté stezky, včetně hradů i měst, jejichž vývoj byl ovlivněn existencí této obchodní cesty.

Důležitou spojnicí, která může být geografickým znakem regionu, jsou řeky. Jména řek se objevují v názvech řady především v novější době vzniklých

⁴³ *Porta Bohemica. Sborník historických prací.* Litoměřice, Státní oblastní archiv v Litoměřicích 2001–.

⁴⁴ *Od Ještěda k Troskám. Vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí.* (Českodubsko, Mnichovohradištsko, Sobotecko, Lomnicko, Turnovsko, Železnobrodsko a Jičínsko.) Turnov, Okresní muzeum Českého ráje et al. 1994–.

⁴⁵ *Pojizerský sborník.* Turnov, Okresní muzeum Českého ráje 1993–.

⁴⁶ *Z Českého ráje a Podkrkonoší. Vlastivědný sborník.* Turnov et al., Okresní archiv Semily, Pekařova společnost Českého ráje 1988–.

⁴⁷ *Minulosti Českého Švýcarska.* Krásná Lípa, Správa Národního parku České Švýcarsko 2003–.

⁴⁸ *Pomezí Čech, Moravy a Slezska.* Litomyšl, Regionální muzeum v Litomyšli 1997–.

⁴⁹ *Zlatá stezka. Sborník Prachatického muzea.* Prachatice, Prachatické muzeum 1994–.

regionálních sborníků. Nejstarší z nich je asi *Vlastivědný zpravodaj Polabí*⁵⁰, který vydává v Poděbradech Polabské muzeum od roku 1961. Polabí, někdy také označované souslovím Zahrada Čech, je název pro území podél řeky Labe zhruba mezi městy Jaroměř a Lovosice. Turnovské muzeum vydává od roku 1994 již jmenovaný *Pojizerský sborník*, připomínající názvem krajinu při řece Jizeře. V mělnickém muzeu vychází od roku 2005 pod novým názvem *Confluens*⁵¹ sborník historických a vlastivědných prací z Mělnicka. Confluen je latinský výraz pro soutok a název má připomínat soutok Labe s Vltavou, nad kterým město Mělník stojí. V severních Čechách byl založen v roce 2001 pro okresy Liberec a Jablonec nad Nisou sborník *Fontes Nissae. Prameny Nisy*⁵². Kruh přátel Muzea Varnsdorf vydává od roku 2004 sborník *Mandava*⁵³. Mandava je říčka ve Šluknovské pahorkatině a Horní Lužici. Při volbě těchto názvů, Prameny Nisy i Mandava, hrála nesporně roli skutečnost, že obě řeky protékají oběma stranami státní hranice, a tak mohou hrát roli symbolu přeshraniční spolupráce v regionech.

Společenské i kulturní změny v regionech se promítají i do pojetí regionálních historických a vlastivědných sborníků a odraz těchto změn najdeme i v názvech těchto periodik. Je to v mnoha ohledech radostné zjištění, především jako doklad skutečnosti, že zánik a zapomenutí žánru regionálních vlastivědných a historických periodik rozhodně nehrozí a že jejich úloha zůstává nezastupitelná v současném i budoucím světě malých i velkých regionů.

⁵⁰ *Vlastivědný zpravodaj Polabí*. Poděbrady, Polabské muzeum 1961–.

⁵¹ *Confluens. Sborník historických a vlastivědných prací z Mělnicka*. Mělník, Regionální muzeum Mělník 2005–.

⁵² *Fontes Nissae. Prameny Nisy. Regionální historický sborník*. Technická univerzita v Liberci 2000–.

⁵³ *Mandava. Vlastivědné čtení z Varnsdorfu a Šluknovského výběžku*. Varnsdorf, Kruh přátel muzea Varnsdorf 2004–.

HISTORIE NĚKOLIKA STŘEDOČESKÝCH MĚST OČIMA BIBLIOGRAFA

Jiřina Kádnerová, Kladno

Středočeský kraj, kraj „okolo Prahy“, není tak svébytným regionem jako jsou třeba jižní Čechy a nemá historika, o kterém by bylo možno jednoznačně říci, že je historikem středních Čech. Řada renomovaných historiků působí ve Státním oblastním archivu v Praze a pro ně je nebo byl Středočeský kraj a střední Čechy regionem „povinným“. Ale přesto nikdo z nich se nezabýval trvale dějinami středních Čech jako celku. Střední Čechy doslova vyzývají k tomu, aby byly rozděleny do několika historicky menších celků, z nichž každý „svého“ historika nebo spíše „své“ historiky má. Přirozenými lokalitami jsou Polabí, Podbrdsko, Podblanicko, s rozpaky budeme přesněji lokalizovat Kladensko, neboť dnešní okres Kladno není jen Kladensko, ale i Slaný s okolím.

Jak důkladně byly nebo jsou jednotlivé regiony zpracovány nebo zda existují bibliografie historické nebo historickovlastivědné literatury příslušného regionu. Podkladem je analytická bibliografie ANL (od roku 1991), pro období let 1967–1990 tiskem vydávané ročenky regionální bibliografie Středočeský kraj v tisku, dále katalog regionálních publikací a databáze osobností a památek na www.svkkk.cz. Nepominutelným zdrojem vedle titulu Bibliografie k dějinám měst (vydal SDRUK 1997) jsou řady sborníků vydávané muzei a archivy ve Středočeském kraji, z nichž nejdéle vycházející je Středočeský sborník historický (v roce 2009 vyšel již 35. ročník). Jsou v nich téměř pravidelně vydávané bibliografické přehledy a ke cti archivářů a muzejníků nutno říci, že si historiků váží; ve sbornících je zveřejněno mnoho příspěvků k jejich životním nebo profesním jubileím s výstižným „laudatio“ i soupisem jejich díla.

Probrat celý Středočeský kraj by bylo nad rámec tohoto příspěvku. Vybrala jsem si výsek kraje od západu k jihu – od Rakovnicka po Podblanicko. Rakovnicko je oblast mému srdci blízká, Kladensko nemohu vynechat a až na Podblanicko bych ráda doputovala proto, že to je region ve Středočeském kraji nejpečlivěji bibliograficky zpracovaný.

Rakovnicko je přírodopisně i historicky rozmanitým regionem. Možná se někomu vybaví ve spojitosti s Rakovníkem jméno historika a beletristy **Zikmunda Wintra**. Toho Rakovník jako historika zformoval během jeho desetiletého pedagogického působení na rakovnické reálce, při němž měl možnost prostudovat bohatý rakovnický archiv, z něhož vytěžil z 15.–17. století nejen své odborné práce, ale i známé *Rakovnické obrázky*. Znalcem života a díla Z. Wintra byl profesor rakovnického gymnázia a regionální historik **Jaroslav Čech** (1928–2003), autor řady regionálních prací o starém Rakovníku a jeho budovách.

Významným historikem byl rakovnický rodák **František Levý** (1844–1920). Absolvoval rakovnickou reálku, pražskou polytechniku nedokončil a začal pracovat v kanceláři rakovnického advokáta JUDr. P. A. Trojana a už v tomto období začal sbírat podklady k rakovnickým dějinám. Impulzem mj. byla i pomoc Františkovi Hovorkovi při záchraně a pořádání rakovnického archivu.

V roce 1886 vyšla jeho první tištěná práce *Rakovnické pověsti*, největší jeho prací jsou *Dějiny královského města Rakovníka*, které k vydání doporučil – přes některé výhrady – Zikmund Winter. Z menších prací vztahujících se k Rakovníku jsou dodnes historicky cenné *Děkanský chrám svatého Bartoloměje*, *Hrad Křivoklát*, *Svobodný dům v Rakovníku*, *Vánoční hra záků staročeských* nebo *Rakovnické zvony*.

O generaci mladší byl **Jan Renner** (1869–1959) z Lašovic. Po složení zkoušky na učitelském ústavu v Příbrami učil na vesnických školách na Rakovnicku; od roku 1904 až do své smrti žil v Rakovníku, kde byl až do důchodu ředitelem chlapecké měšťanské školy, pracoval v městském a posléze okresním archivu v Rakovníku. Již v roce 1902 vydal *Popis politického a školního okresu Rakovnického*, později *Průvodce Křivoklátskem a Rakovnickem*, odbornou práci *Nejstarší kronika královského města Rakovníka, Rakovník XVI. století za stavebního rozmachu* nebo *Rakovník XIX. století*.

Amatérským historikem byl **Václav Kočka** – rodák z Čisté 1875. Povoláním poštovní úředník, později ředitel pošt v Žatci, Teplicích, Litomyšli a Praze. Zajímal se o však hluboce o historii a v každém místě svého působení shromažďoval faktografické materiály. Těžištěm jeho zájmu bylo Rakovnicko a Kralovicko a výsledkem rozsáhlé *Dějiny Rakovnicka* vydané v roce 1936 a znovu v roce 2009. O jeho erudovanosti svědčí skutečnost, že byl členem Místopisné komise České akademie věd a umění a rakovnického Muzejního spolku. Je autorem dějin obce Čistá, Kralovicka, Rakovnicka, ale i unhošťských erbovních rodů.

Z novějších jmen uvedme **Miroslava Görtlera** (1911–1982) dalšího pedagoga rakovnického gymnázia a obchodní akademie. V Rakovníku žil až do roku 1954. Po válce po návratu z Terezína se vedle pedagogické činnosti věnoval kulturní a osvětové činnosti, působil v městském archivu a vedl městskou kroniku. Byl prvním moderním profesionálním historikem Rakovníka a Rakovnicka. Zabýval se především dějinami levicového hnutí a protifašistickým odbojem.

Do roku 1995 v Rakovníku působil jako ředitel archivu **Václav Krůta**, vystudováním také pedagog. Jeho odborným zájmem je především období protifašistického odboje v regionu Rakovník a Kladno, ale také heraldika, je autorem návrhů obecních znaků a praporů pro obce rakovnického okresu.

V poslední době publikuje současný ředitel Muzea TGM v Rakovníku **František Povolný**. Před příchodem do muzea pracoval v archivu na hradě Křivoklátě, ale i jako dělník, nakladatelský redaktor a vychovatel v domově mládeže. Po roce 1990 byl místostarostou Rakovníka a zasloužil se o obnovu

řady historických objektů na Rakovnicku, spolků a tradic i zřízení několika poboček muzea se zajímavými regionálními expozicemi. Obnovil činnost Muzejního spolku Královského města *Rakovníka*, Spolku pro okrašlování a ochranu domoviny, Společnosti pro hrad Týřov, Sboru rakovnických ostrožtelců a Dámského kávového klubu Magdaleny Dobromily Rettigové.

Na závěr rakovnického putování nelze nezpomenout **Zikmunda Wintra**, k němuž se Rakovník s hrdostí hlásí. V době svého rakovnického působení pracoval v kulturních a občanských spolcích a sdruženích, zasloužil se o obnovu rakovnických památek. Zájem o život v Čechách v 15.–17. století jej přivedl ke studiu archivu, z něhož vytěžil nejen své odborné práce, ale i známé *Rakovnické obrázky*.

Znalcem života a díla Zikmunda Wintra byl profesor rakovnického gymnázia, hudebník, mj. člen Rakovnické opery a Pěveckého sdružení pražských učitelů, všestranný organizátor kulturního života v Rakovníku a regionální historik **Jaroslav Čech** (1928–2003), autor řady regionálních prací o starém Rakovníku a jeho budovách.

Přesuneme-li se z Rakovníka východně, jsme v lokalitě, která se historicky i zeměpisně rozpadá na průmyslové a relativně lesnaté Kladensko a severně na zcela bezlesou zemědělskou oblast Slánska s hrdým královským městem Slaný. Kladno se knihy menšího rozsahu zabývající se jeho historií dočkalo už v roce 1894 z pera pedagoga a kartografa **Františka Bohumila Škorpila** *Kladno. Nástin historický*, napsal také *Stručný nástin okresu Kladenského*, *Popis hejtmanství kladenského*, *Paměti chrámu kladenského* a *Dějiny školství okresu kladenského*.

Prvním novodobým dějepiscem Kladenska bývá označován kladenský děkan **Josef Mottl** (*1827). Zabýval se studiem historie Kladna, kladenského regionu včetně zaniklých osad. Svoje práce zveřejňoval ve výročních zprávách škol v Kladně a Památkách archeologických. Je autorem dějin obce Kolče, genealogické studie *Kladenští z Kladna*, titulů *Stopy zaniklých osad v okresu Unhošťském*, *Okres unhošťsko-kladenský za pochodu lidu vojenského k bitvám na Bílou Horu roku 1620*, *Kladno za časů pánů Žďárských ze Žďáru*, *Kdo nejprve hledal uhlí na půdě Kladenské*. V rukopise zůstalo mnoho nedokončených prací o obcích Kladenska.

Důkladné, historicky cenné a rozsáhlé publikace se dočkalo Kladno až z pera ředitele archivu **Stanislava Krajníka** (1923–2010), který byl pražský rodák, ale od dokončení studia žil v Kladně a celoživotně pracoval v okresním archivu. Společně s fotografem Zdeňkem Pospíšilem vydal rozsáhlou publikaci *Kladensko*. Kromě několika dalších historických titulů je třeba vyzdvihnout jeho objevnou práci *Antonín Dvořák a náš kraj* vydanou kladenským muzeem v roce 1997.

Zajímavá je osobnost nadšeného amatérského historika, občanským povoláním právníka **Miroslava Oliveria** (1953). Od roku 1978 žije v Malých

Kyšicích, kde byl nejen kronikářem, ale je hlavním autorem Malokyšických ozvěn a redaktorem Listů z Unhošťska.

Jeho zajímavě znějící příjmení Oliverius ho přivedlo ke genealogii; o minulosti svého rodu vydal publikaci *Genus unum sumus* („Jsme jeden rod“), v níž shromáždil údaje o několika stovkách nositelů tohoto jména doslova z celého světa. Každoročně vydává rodový zpravodaj OLI-slova. Sepsal řadu drobnějších prací o dějinách obcí, dějinách hasičských sborů nebo sportů, obvykle fotbalu. Rozsáhlé publikace se váží k sportu v Kladně – *Kladno hází a Kladno hokejově*. Je hlavním autorem titulu *Památce vysídlenců z údolí Ledro v okresním hejtmanství Kladno (1915–1919)* o málo známé, ale zajímavé kapitole česko-jihotyrolských dějin. Zabývá se městskou heraldikou, je autorem znaků obcí z Unhošťska. Historicky cenná je jeho *Rukověť k symbolům měst a obcí Kladenska a Slánska* se stručnými dějinami všech obcí a měst okresu Kladno a bibliografií s několika sty záznamy.

Mezi amatérské nadšené, ale pečlivé historiky patří i otec a syn **Vykoukové**. Oba profesí zcela odlišných, ale díky jejich nadšení pro regionální historii jim Kladno vděčí řadu let za vedení městské kroniky a za řadu titulů, z nichž vybírám *Kladenský tulák*: pověsti, příběhy a zajímavosti o původu jmen čtvrtí, částí města a místních lokalit v Kladně nebo průvodce jmény ulic v Kladně *Kladenský uličník*, oba tituly vydalo kladenské Sládečkovo vlastivědné muzeum. Současný ředitel tohoto muzea **Zdeněk Kuchyňka** patří k nejpłodnějším kladenským historikům. Jeho zájmem je především přemyslovská Budeč, ale má i tituly z novější doby *Historie a současnost podnikání na Kladensku a Slánsku*.

Město Slaný je z hlediska historie zpracováno velmi důkladně, i když nejrozsáhlejší práce autorského kolektivu zvuchých jmen vyšla až v roce 1994 – *Kniha o Slaném*. K starším dějinám Slaného období husitské revoluce nebo třicetileté války se vztahují díla Karla Křesadla nebo V. Fialy. V době zcela nedávné se historii Slaného věnoval soustavně především historik, archivář, etnograf a muzejní pracovník předčasně zemřelý **Jan Štovíček** (1943–2007). Podílel se na uspořádání expozic a výstav muzeí v Kladně, Unhošti, Slaném a Velvarech. Jeho hlavním záběrem jako historika byla historie a etnografie 16.–19. století. Zpracoval oblast Kladenska a Slánska pro rozsáhlou publikaci o hradech, zámcích a tvrzích v Čechách.

S okresem Kladno sousedí okres Berounsko, kde regionální historie má dlouhou tradici. Vlasteneckým buditelem byl děkan **Josef Antonín Seydl** (1775–1837). Pomineme-li, že zveřejnil svoji vlastní knihovnu, která se tak stala jednou z nejstarších veřejně přístupných knihoven v Čechách, a skutečnost, že byl přítelem řady významných osobností národního obrození, je nutno uvést jeho *Kroniku královského města Berouna* z r. 1828. Znovu byla vydána r. 2003. Významnější první tištěné dějiny vydal **František Václav Zelinka** *Okres Beroun: nástin místo a dějepisný* (Praha 1888), který byl také redaktorem

časopisu Hlasy od Berounky. Již v roce 1899 vyšly u berounského nakladatele Emanuela Hojdy *Paměti královského města Berouna* od **Josefa Vávry**. Opakovaně vyšly v Berouně vlastním nákladem autora mezi lety 1901–1925 opět se stejným názvem, autor je uveden ovšem jako František Vávra. O tom, že to je stěžejní historická práce o Berounu, svědčí i příspěvek současného ředitele státního okresního archivu v Berouně **Jiřího Topinky** *100 let Vávrových dějin Berouna*, jenž je autorem několika regionálních monografií a redaktorem ročenky *Minulostí Berounska*.

Ferdinand Pakosta (1884–1914) se stal profesorem historie na gymnáziu v Berouně. Byl prvním kustodem berounského muzea; v roce 1913 vydal *Královské město Beroun* a předtím *Dějiny hřbitovů Královského města Beroun* (1904). Významným jménem berounské historie je další pedagog **Karel Kazda** (1889–1947). Kromě výuky dějepisu a zeměpisu na gymnáziu a Obchodní akademii byl správcem berounského muzea a archivu a autorem řady studií a knih, především z historie Berouna a Slaného a o berounských hudebních osobnostech. Profesor na gymnáziu v Berouně **Josef Vladyka** (1891–1964) byl autorem cestopisných reportáží, literárněhistorických monografií o osobnostech 19. století a prací o historii a kulturním ruchu Berounska. Jeho nejrozsáhlejším dílem je 600stránkový historický a literární místopis *Můj Beroun* (1938) sledující minulost berounského kraje od mytických počátků až po dvacetiletí samostatného státu.

Nelze vynechat **Viktora Palivce** (1908–1989), v letech 1946–1956 ředitele Okresní lidové knihovny, městského kronikáře i vedoucího archivu a muzea v Berouně. Od roku 1954 žil v Praze a byl vedoucím oddělení retrospektivní bibliografie Národní knihovny. Byl autorem kulturněhistorických a literárněhistorických prací, bibliografií, básní, próz, naučných knih pro mládež, místopisných prací zaměřených na Příbramsko, Berounsko a Křivoklátsko, např. *Pověsti Zlatého koně, Křivoklátské pověsti, Literární tradice Podbrdská, Literární místopis Příbramska*. V roce 1965 vydal Městský národní výbor v Berouně další rozsáhlou publikaci *Čtení o Berouně 1265–1965* **Ludvíka Páleníčka** (1904–1991), kulturního a regionálního historika, překladatele a autora knih pro mládež.

Ředitelka Muzea Českého krasu **Jana Čapková** (1939) za svého působení získala pro muzeum současné prostory v historickém Jenštejnském domě, zajistila uspořádání sbírek na pracovištích v Hořovicích a Žebráku i otevření stálých expozic. Byla také vedoucí autorského kolektivu *Berounsko, nástin přírodních poměrů a historického vývoje do současnosti na území okresu Beroun* (1974). Nejnovější monografii vydalo Nakladatelství Lidové noviny autorského kolektivu dvou archivářů Jiřího Topinky a Miloše Garkische, ředitelky Ústavu archeologické památkové péče středních Čech Ireny Benkové a Marie Tošnerové z Archivu AV ČR *Beroun* s rozsáhlou bibliografií. Miloš Garkisch je autorem několika regionálních monografií, mezi nimi např. *Historie a současnost podnikání na Berounsku a Hořovicku* (2006).

Učitel, spisovatel a vlastivědný pracovník **Ladislav Malý** (1862–1956) celý život prožil na Příbramsku. Z našeho pohledu je z jeho díla stěžejní jeho *Příbramsko a Dobříšsko* (1930). Příbramskou částí Podbrdsko se v posledních letech zabývá velmi systematicky ředitel Hornického muzea v Příbrami **Josef Velfl** (1956). Většina jeho prací se týká novodobých dějin Příbramska, především období 1939–1945. Z dlouhé řady uvádím práce *Příbramsko za heydrichiády* a *O událostech na příbramském gymnáziu za heydrichiády* (události byly předobrazem Drdova Vyššího principu), *Jeden z hrdinů : generál Richard Tesařík*, *Grand – Generál Josef Kholle ve světle vzpomínek* (vydala v roce 1999 Čsl. obec legionářská). S ředitelkou příbramského archivu **Jamilou Šárovou** napsal *Legionáři z Příbramska*. Turisté se lesnatými Brdy mnoho let vydávají na dálkové pochody *Po stezkách brdských partyzánů*, pod stejným názvem vyšlo dílo Velflova a historika Zdeňka Kárníka v roce 1988.

Brdy, Podbrdsko a Příbramsko mají v současnosti svého vlastivědného autora, je jím **Jan Čáka** (1929). Námětem jeho mnoha knih, kreseb a obrazů jsou převážně města a příroda Podbrdsko, střední Povltaví nebo místní hornické tradice a pověsti. Všechny svoje knihy sám ilustruje. Mnoho jeho knih vyšlo v několika vydáních – příkladem je již 4. vydání *Toulání po Brdech*; souhrnné vydání titulů *Po brdech se chodí pěšky a Brdského toulání*. Čtenářsky oblíbené a velmi čtivé jsou i tituly *Podbrdskem od městečka k městu*, *Kráčím starou Příbramí*, *Střední Brdy – krajina neznámá*, *Obrázky z Podbrdsko (pověsti, zajímavosti, dokumenty a fotografie)* nebo *Rožmitál pod Třemšínem : historie psaná heraldikou*.

Bývalým ředitelem státního okresního archivu, od roku 1992 vědecký pracovník Masarykova ústavu Akademie věd České republiky v Praze, je **Stanislav Polák**, autor mj. titulu *Přehled dějin města Příbramě*.

Odkud a kam vlastně sahá Podblanicko, se vlastivědná literatura nikdy neshodla, nejčastěji bývá ztotožňováno s bývalým okresem Benešov. Vlidné Posázaví, bájný Blaník, kulturní město Benešov s nedalekým Konopištěm, starobylé sídlo jednoho z předních českých šlechtických rodů Šternberků Český Šternberk. A jak se o tuto oblast podělili historici? Uvedu několik jmen v chronologickém sledu.

Antonín Norbert Vlasák (1812–1901) po dokončení studia teologie se intenzivně věnoval buditelské a vlastivědné práci. V roce 1848 ve Vlašimi založil obecní knihovnu, sepsal pamětní knihu vlašimského děkanství a pamětní knihy měst Vlašimi a Domašína. Prozkoumal důležitá místa Podblanicka po stránce historické, topografické a archeologické. V letech 1873–1885 vydával své životní dílo *Bibliotéka místních dějepiscův*, v nichž ve 12 svazcích zpracoval zeměpisný a historicko-vlastivědný popis okresů Podblanicka. Jeho význam pro historii Podblanicka ocenil současný historik Jaroslav Pánek. Pedagog **František Augustin Slavík** (1846–1919) založil archeologický sbor Wocel. Je autorem dějin Vlašimi, Domašína (reprint jeho knihy *Město Domašín a jeho okolí* vydán v roce 2007), Rožmitálu pod Třemšínem a životopisem

Jakuba Jana Ryby. V r. 1890 založil Musejní spolek v Brně, kde učil na reálném gymnáziu, a edici Vlastivědu moravskou, od r. 1894 byl ředitelem matičního gymnázia v Hodoníně. Je čestným občanem Divišova a Vlašimi, pohřben je ve svém rodném Domašíně, kde mu v roce 2006 byla odhalena pamětní deska.

Michal Navrátil (1861–1931) pocházel z učitelské rodiny v Kondraci, byl vychovatelem ve vídeňských šlechtických rodinách, poté úředníkem na magistrátu v Praze. Po předčasném odchodu do důchodu se vrátil do svého rodiště a věnoval se zpracování *Dějin Kondrace pod Blaníkem* (1915), *Prorockví, písně a básně o Blaníku* (1915). Původní profesí středoškolský pedagog **Jiří Tywoniak** (1919–1995) byl současně správcem muzea a konzervátorem památkové péče v Sedlčanech a také správcem muzea v Benešově, kde také zakládal městský i okresní archiv v Benešově. Od roku 1956 byl vedoucím benešovské pobočky zemědělsko-lesnického oddělení Státního archivu v Praze. Vyšel z amatérské éry vlastivědy a zasloužil se o její profesionalizaci. Redaktor a zakladatel regionálních sborníků, např. Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka a Středočeského sborníku historického. Ve své rozsáhlé publikační činnosti (v katalogu SVKKL je uvedeno 34 záznamů samostatně vydaných titulů) se zaměřoval především na dějiny venkovského lidu, nevolnických povstání a vývoj náboženských poměrů. Svoji publikační činnost začínal *Objevem prvotisku Pražské bible v Benešově* (1939), opakovaně byl vydáván titul *Konopiště*. V roce 1999 získal ocenění Blanický rytíř in memoriam. Autorkou *Bibliografického soupisu literárního díla dr. Jiřího Tywoniaka jako příspěvku k historické bibliografii Sedlčanska a středních Čech* je Ludmila Pánková (Středočeský sborník historický, 2009).

Profesor UK a místopředseda Akademie věd pro oblast humanitních a společenských věd **Jaroslav Pánek** (1947) byl v letech 1970–1975 archivářem v Benešově, poté byl krátce pracovníkem Státního oblastního archivu v Praze, následovalo období v Historickém ústavu AV ČR. Po získání doktorátu historických věd (1991) a habilitace (1992) se stal docentem a roku 1996 profesorem českých dějin na Univerzitě Karlově. Zabývá se českými a evropskými dějinami raného novověku, dějinami Slovinska a Balkánu. Od roku 1972 je členem redakční rady Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka, Středočeského sborníku historického. Historii Benešovska se věnuje celoživotně, také mu v roce 2007 bylo uděleno ocenění Blanický rytíř. V 48. svazku SSH se v příspěvku Jaroslava Petráně *Profesor Jaroslav Pánek a Podblanicko* dozvídáme, že „v průběhu pěti let při práci na ucelených výzkumech houževnatý historik během svého benešovského působení zhodnotil dílo významnějších představitelů regionálního dějepisectví v okrese, od Antonína Norberta Vlasáka přes Františka Augustina Slavíka a Michala Navrátila, po současníka Jiřího Tywoniaka, vydal o nich obsažné studie s bibliografiemi“. Za *Bibliografii okresu Benešov* byl také oceněn medailí Z. V. Tobolky.

O svém vztahu k Benešovsku tento pražský rodák napsal: „Podblanicko zůstalo jediným kouskem naší země, který jsem v mládí prochodil od vesnice

k vesnici a do jehož vzdálené i nedávné minulosti jsem mohl intimně nahlédnout prostřednictvím rozmanitých archivních pramenů. Ač jsem si to dlouho nepřipouštěl, stalo se jednou z mála krajin mého srdce.“

Eva Procházková (1950) od roku 1973 působí v Okresním archivu v Benešově a od roku 1978 je jeho ředitelkou. Za jejího působení byla v roce 2000 otevřena nová budova archivu v Benešově. Je členkou redakční rady Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka, Středočeského sborníku historického a autorkou prací z dějin Podblanicka. Mezi poslední tituly patří tituly *Bukovany, kapitoly z dějin posázavské vesnice* (2009), *Načeradec, dějiny městečka a okolních obcí* (2006) nebo *Benešov* vydaný nakladatelstvím Paseka v edici *Zmizelé Čechy*. V roce 2010 získala čestnou cenu Blanický rytíř za ochranu a rozvoj přírodního a kulturního dědictví Podblanicka.

A jaké je bibliografické resumé? Většina sborníků vydávaných muzei a archivy téměř pravidelně uvádí v jednotlivých svazcích více či méně výběrové bibliografie nové regionální literatury z oboru archeologie, historie a vlastivědy – nové tituly knih a časopisů, stati a články z nich. V roce 1988 vydala Státní vědecká knihovna v Kladně *Bibliografii regionálních bibliografií Středočeského kraje 1966–1985*. Autorka Vlasta Kučerová ji zpracovávala ve spolupráci s tehdejšími okresními knihovnami Středočeského kraje. Některé tituly v bibliografii uvedené už nejsou v příslušných institucích uchovány. Bibliografické záznamy stěžejních historických prací jsou uvedeny v Bibliografii k dějinám měst. K výběru záznamů měli rozhodující slovo historici – archiváři a muzejníci. Není bez zajímavosti, že úvod je z pera prof. Jaroslava Pánka.

V letech 1967–1990 byly záznamy knižních titulů včetně drobných tisků uváděny v bibliografických ročenkách Středočeský kraj v roce, od roku 1991 jsou uvedeny v Databázi regionální literatury (články, knihy, seriály do r. 1950) vystavené na www.svkkk.cz, která je současně souborným katalogem knihovního fondu SVK v Kladně a některých městských a dalších knihoven Středočeského kraje. Do roku 2000 jsou všechny tituly vztahující se k místům Středočeského kraje uveřejňovány v relativní úplnosti ve Středočeském sborníku historickém díky archivářské přesnosti. Bibliografie od roku 2001 čeká na své zpracování.

Rakovnicko je bibliograficky nejdůkladněji zpracováno v *Soupisu bibliografických záznamů regionální knihovny Státního okresního archivu v Rakovníku* zveřejněného ve věstníku Musejního spolku Královského města Rakovníka a *Soupisu regionální literatury zařazené do fondu Městské knihovny v letech 1980–2000*. Nečíslované bibliografie zveřejněné v ročnících 2002–2005 Rakovnického historického sborníku jsou soupisem všech titulů regionální literatury uložených v knihovně rakovnického archivu a městské knihovny včetně netištěných strojopisů a diplomových prací. V roce 1951 vydal vlastním nákladem František Froněk *Bibliografii Rakovnicka a okolí*.

Ke **Kladensku** se podobně důkladná bibliografie nevztahuje. V roce 1980 k 110. výročí povýšení Kladna na město vydala Státní vědecká knihovna v Kladně výběrovou bibliografii literatury o *Kladně*, vydanou v letech 1900–1969 se záznamy regionálního fondu knihovny, archivu a muzea. Vzhledem k zařazení záznamů o fondech uvedených institucí je soupis relativně úplný. Základní literatura a bibliografické citace k obcím okresu Kladno jsou uvedeny v závěru Oliveriovy *Rukověti k symbolům měst a obcí Kladenska a Slánska*.

V roce 2009 v Ústavu historických věd Slezské univerzity v Opavě obhájil Karel Drvola magisterskou diplomovou práci *Historiografie Kladenska*. Důkladná práce přináší biobibliografie všech významnějších kladenských historiků a je nejdůkladnějším pramenem k dějinám Kladna.

Autorem rozsáhlejší bibliografie o **Berounsku** je Viktor Palivec, jeho *Berounsko : bibliografie historicko-vlastivědných prací* vyšlo v roce 1960. Ve všech ročnících sborníku *Minulosti Berounska* (vydává Státní okresní archiv v Berouně od roku 1998) jsou uváděny recenze nových titulů regionální literatury a *Výběrová bibliografie článků a statí* za jednotlivá léta.

Příbramsko je obdobně zpracováváno ve sbornících Podbrdsko, vydavatel Státní okresní archiv v Příbrami od roku 1994. A v každém z nich je rovněž uvedena bibliografie. Souhrnná bibliografie okresu Příbram dosud zpracována nebyla.

Benešovsko má jako jediný okres kompletní bibliografii zpracovanou excelentním erudovaným bibliografem a historikem Jaroslavem Pánkem. *Historicko-vlastivědná bibliografie okresu Benešov* vyšla v roce 1980. Na 1 184 stranách je uvedeno 7 109 záznamů titulů knih, novin a časopisů, statí a článků od doby nejstarší doplněné rejstříkem osobních jmen, autorských značek a zeměpisných názvů.

REGIONÁLNÍ MONOGRAFIE KRÁLOVÉHRADECKA

Ivana Novotná, Hradec Králové

Budu-li popisovat monografie a bibliografie monografií Královéhradec-ka, mám na mysli především monografie zabývající se všeobecnými reáliemi a dějinami Královéhradec-ka, ale počítám mezi ně i takové, které zachycují vývoj a existenci nejrůznějších institucí, spolků, památek, kulturních a přírodovědných zajímavostí. Publikace se většinou týkají centra okresu – tedy Hradce Králové, pouze méně často vznikají monografie o dalších obcích a místech regionu, které bývají vydávány především k různým výročím – např. výročí první zmínky o obci, dobrovolných hasičských sborů, Sokola nebo jiných významných institucí nebo k výročí slavných osobností a rodáků.

Nejstarší soupisy literatury o Královéhradec-ku, které se mi podařilo dohledat, pocházejí z počátku 20. století, většinou jsou zaměřeny na historiografickou literaturu nebo regionální osobnosti, často tvoří přílohu nebo jsou součástí jiných dokumentů a jejich záběr je většinou širší, nebo naopak užší než oblast královéhradeckého okresu. Na celý kraj je zaměřen např. soupis od Maxe Leoniera z r. 1906 *Bibliografie historie Kraje Královéhradeckého*, který vyšel jako příloha periodika Hradecký kraj. Pod autorskými iniciálami L. D. (což je pravděpodobně zkratka pro Ludvíka Domečku, známého hradeckého historika) vyšel mezi lety 1912–1914 krátký soupis *Publikace o Hradci Králové* jako součást Královéhradecké ročenky. V roce 1941 vyšla rozsáhlejší samostatná bibliografie Jana Chlupa *Prameny a literatura o královském věnném městě Novém Bydžově a okolí*. Kromě těchto historiografických bibliografií vyšlo několik personálních, např. personální bibliografie historika a spisovatele Václava Řezníčka v letech 1921 a 1924, spisovatele Ignáta Hermanna v r. 1934, literárního historika a jazykovědce Jana Jakubce v r. 1940 nebo divadelníka Václava Klimenta Klicpery z r. 1959, která vyšla rovněž jako součást periodika Hradecký kraj.

Po hubených 50. letech, kdy kromě několika personálních bibliografií žádné regionální bibliografie nevycházely, přišla plodnější léta 60. a 70. Literaturu o Královéhradec-ku obsahovaly jak regionálně zaměřené ročenky vydávané SVK HK – např. ročenka *Východočeský kraj v tisku*, později pod názvem *Východní Čechy v tisku* (1961–1994) nebo *Tvorba východočeských autorů* (1980–1992), tak samostatné tematické regionální bibliografie. Většinou obsahovaly jak záznamy monografií, tak článků. Jednou z prvních tematických bibliografií byla práce našeho kolegy Ladislava Vaciny *Hradý a zámky Královéhradeckého kraje* z r. 1963, dalšími byly např. *Bibliografie botanické literatury východních Čech* od Alfréda Kobrleho z r. 1967, kterou vydalo Východočeské muzeum v Pardubicích, nebo *Válka 1866* z r. 1968, kterou vydalo Krajské muzeum v Hradci Králové a některé další.

Jedním z prvních rozsáhlejších soupisů zaměřených pouze na město Hradec Králové, který vyšel ve strojopise vlastním nákladem autora v roce 1965, byla práce Ladislava Vaciny *Príspevky k bibliografii Hradce Králové*. První ucelenou bibliografií zaměřenou přímo na Královéhradecko ale vydala až Okresní knihovna v nakladatelství Kruh v roce 1970 pod názvem *Bibliografie města a okresu Hradec Králové*. Měla dva díly a sestavili ji František Vích a Lia Koudelková. V roce 1977 a 1978 navázaly na tuto bibliografií čtyři stejnojmenné bibliografie zahrnující literaturu zpětně za roky 1970–1974, které vydala Okresní knihovna v HK. Další bibliografií Královéhradecka byla *Bibliografie knih o Hradci Králové* autora Jiřího Maliny z roku 1975, kterou vydalo tehdejší Krajské muzeum v Hradci Králové. Stejný autor sestavil v r. 1977 tematickou bibliografií *Hradec Králové : bibliografický průvodce po stavebních, uměleckých a technických památkách*. Zatím poslední ucelenou bibliografií monografií o Královéhradecku vytvořil v r. 2000 Jiří Malina pod názvem *Bibliografie knih o Hradci Králové z let 1709–1999*.

Mezitím vycházely v 70. letech bibliografie tematicky zaměřené především na politickou situaci, regionální osobnosti, k zajímavějším bibliografiím z tohoto období patří např. *Průmysl Východočeského kraje 1945–1974* Ladislava Vaciny z roku 1975, kterou vydala SVK HK. V 80. letech vycházejí především tematické bibliografie politické, personální, ale i z přírodovědné a umělecké oblasti.

90. léta se mohou pochlubit hned několika zajímavými bibliografickými příspěvky k regionu Královéhradecka – v roce 1990 sestavila Jarmila Benýšková bibliografií *Regionální literatura : soupis naučné literatury z fondu Okresní knihovny v Hradci Králové*. V r. 1992 svou práci doplnila bibliografií *Regionální literatura* s podtitulem přírůstky za rok 1990 a 1991. V letech 1991 a 1993 vydala SVK HK dva díly soupisu *Bibliografie bibliografií východních Čech* autorů Ladislava Vaciny, Karla Renče a Jindřišky Labuťové. První díl byl nazván *Regionální bibliografie a druhý Personální bibliografie*. Nadále však vychází další tematické bibliografie, např. dosud žádaná bibliografie zaniklého nakladatelství *Kruh : 1967–1992* z r. 1996 autorky Jindřišky Labuťové. Ačkoliv se hlavní bibliografické aktivity soustředily v centru Královéhradecka – tedy v Hradci Králové, lze občas zachytit i mimohradeckou činnost – např. v roce 1997 vydává Městská knihovna ve Smiřicích bibliografií od Libuše Ševčíkové s názvem *Smiřice*.

Jak už jsem uvedla výše, zatím nebyly zmapovány monografie o Královéhradecku mezi roky 2000–2010. Přitom se objevilo poměrně velké množství zajímavých prací. Některé z nich předkládá následující seznam:

1. BĚLINA, Pavel, FUČÍK, Josef. *Válka 1866*. Litomyšl : Paseka, 2005. 686 s., [32] s. obr. příl. ISBN 80-86515-53-2.
2. DOUBEK, Zdeněk. *Starý Hradec Králové dům od domu*. Hradec Králové : AXA, 2009. ISBN 978-80-904448-0-5.

3. FILIPOWICZ, Marcin ; ZACHOVÁ, Alena. *Rod v memoárech : případ Hradec Králové*. Červený Kostelec : P. Mervart, 2009. 165 s. ISBN 978-80-87378-11-3.
4. FIŠER, Ladislav. *Hradec Králové : město kolem Bílé věže : 2000–2009*. Hradec Králové : Ladislav Fišer s podporou města Hradec Králové, 2009. 216 s. ISBN 978-80-900702-0-2.
5. JAKL, Jan. *Hradec Králové*. Praha : Paseka, 2005. 55 s., [64] s.
6. LANDSMANNOVÁ, Petra. *Hradecký stříbrný vítr : studentský spolek Mansarda, Karel Čapek a další osobnosti české kultury*. Hradec Králové : Knihovna města Hradce Králové ve spolupráci s Vydavatelstvím Jaroslav Hruža, 2008. 87 s.
7. MALINA, Jiří ; HRŮZA, Jaroslav. *Královéhradecké obrázky. Díl 1–3*. Hradec Králové : J. Hruža, 2005–2007. 175, 175, 191 s. ISBN 80-903021-2-2.
8. MUSIL, František. *Dějiny východních Čech : v pravěku a středověku (do roku 1526)*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 825 s. ISBN 978-80-7422-003-6.
9. PODHRÁZSKÝ, Miroslav ; ULRICH, Petr. *Slavné vily Královéhradeckého kraje*. Hradec Králové : Muzeum východních Čech, 2007. 180 s. ISBN 978-80-87073-07-0.
10. PROKOP, Jaroslav. *Nový Bydžov*. Vyd. 1. Praha : Paseka, 2007. 79 s., [80] s.

PREZENTACE KNIHY VŠEDNÍ ŽIVOT PARDUBÁKA ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY 1939–1945

Martina Zlatohlávková, Pardubice

Krajská knihovna v Pardubicích připravuje vydání knihy na rok 2011. Úvodem jsme dlužni vysvětlení, proč jsme se rozhodli publikaci zpracovat a vydat. Možná si řeknete, že toho o válce už bylo napsáno a vydáno mnoho. Máte samozřejmě pravdu. V Krajské knihovně v Pardubicích naleznete publikace mapující léta 1939–1945 den po dni, věnované bojištím v Evropě i jinde. Rovněž o Pardubicích se zmiňuje řada kapitol mnoha publikací.

Z let 1939–1945 historici (Zdeněk Bičík a další) zmapovali detailně nálety na Pardubice roku 1944, další knihy jsou věnovány atentátu na Reinharda Heydricha. S atentátem je v Pardubickém kraji spojen osud vypálené obce Ležáky, také osudu této obce je věnována řada samostatných publikací (jmenujme aspoň jednu z autorek, paní Jarmilu Doležalovou – je jednou ze sester Štulíkových, které se po válce vrátily domů). V regionální studovně Krajské knihovny v Pardubicích pak můžete nalézt i další materiály zabývající se obdobím druhé světové války, ať už se jedná o časopisecké články, nebo stati ze sborníků.

Dosud jsme však neodpověděli na otázku, proč další publikace o válce? Dnes vyrůstá generace mladých lidí, jejichž rodiče (a u těch nejmladších mnohdy ani prarodiče) válku neprožili, tudíž doma v rodině se o válce nic nedovědí. Chybí jim tak pocit sounáležitosti. („To se stalo naší rodině, příbuzným, známým, totéž se mohlo stát i mně.“) Jsou ještě i další důvody – zneklidňuje nás, že se objevují např. tendence popírat holocaust, slyšíme o pochodech neonacistů... A konečně – ve většině publikací z válečných let se nám nějak vytrácejí „obyčejní lidé“ – občané, kteří prožívali v atmosféře okupace své všední dny, kteří nebojovali na frontě, nebo se ani nezapojili do odboje, ale válka se každého z nich přesto dotkla. Proto tedy vzniká naše kniha, naší snahou je ukázat, jaký byl skutečný život v našem městě v letech 1939–1945, jak tehdy obyvatelé Pardubic prožívali své dny všední i sváteční.

Těžištěm práce jsou výpovědi pamětníků, zaměřili jsme se na respondenty narozené v roce 1933 a dříve, tedy v době vypuknutí války alespoň šestiletých. Protože časový odstup je značný (od konce války již přece uplynulo 65 let) a každý člověk má právo se mýlit nebo zapomínat, jsou jednotlivé kapitoly doplněny výsledky studia autorů publikace v pardubickém archivu, regionální literatury i dobového tisku. Součástí knihy bude i bibliografie, nebudou chybět ani obrazové přílohy poskytnuté respondenty či pardubickým archivem.

Otázek bylo 30, respondenti samozřejmě nemuseli odpovídat na všechny, to jsme ponechali na nich. Rovněž se mohli rozhodnout, zda budou souhlasit.

s uvedením svého jména v knize, či si budou přát zůstat v anonymitě. Některé otázky:

Jak jste se dozvěděl/a o okupaci 15. 3. 1939?

Jak se při té příležitosti chovali lidé ve vašem okolí?

Kdy jste poprvé viděl/a německé vojáky?

Jak se chovali lidé ze sousedství, ve škole, na ulici?

Učilo se běžně ve školách?

Kde se začaly objevovat česko-německé nápisy?

Další otázky se týkaly např. zásobování (citujeme vyprávění jednoho z respondentů, kdy ukazoval vnukovi potravinové lístky a vnuk se zeptal: dědo, a to bylo na týden? Jenže ono to bylo na měsíc...), ptali jsme se rovněž na možnost cestování, kulturního vyžití, sportování, jak se slavily Vánoce ad. Jedna z kapitol bude věnována knihám, časopisům a knihovně. V ní se čtenář doví, jaká literatura v té době vycházela, kteří autoři svá díla vydávat nemohli, jaké bylo možno si přečíst noviny či časopisy. Na rozdíl od ostatních je tato kapitola rozšířena na celý kraj. Výčet děl nebude samozřejmě úplný. A konečně se čtenář seznámí s činností pardubické knihovny ve válečných letech.

Chybět nebudou ani výpisky z dobového tisku (jedná se především o časopisy *Východočeský republikán*, později přejmenovaný na *Východočeský kraj* a *Východočeský rozhled*). Ukázky výpisků:

- ↳ 9. 2. 1940 – **Pardubická knihovna 1939** – v roce 1939 navštívilo 15 183 čtenářů, půjčeno celkem 63 632 svazků, včetně svázaných ročníků časopisů.
- ↳ 21. 6. 1940 – **Knížka Pardubčana** – Družstevní práce vydává novou knížku Z. Vavříka, pardubského knihovníka, která má název *Rodná*; upravil ji Vojtěch Hanč.
- ↳ 19. 7. 1940 – **Nový průvodce po Pardubicku** – Redaktor S. Vinař vydal nového průvodce po našem Polabí. Po dlouhé přestávce je čas, že došlo k novému vydání průvodce. Kromě toho tentokrát je to průvodce zcela odlišný od dřívějších. Je poutavější a obsáhlejší... Bude více dílů, zatím vydán jeden.
- ↳ 29. 5. 1942 – **Sadová knihovna v Pardubicích** – 1. 6. bude zahájen provoz ve Výstavních sádkách, za pěkného počasí mimo nedělí a svátků bude otevřeno 14–18 hod. Knihy na průkazku, občanku nebo na závažnou věcnou či peněžitou zálohu. Nebudou se brát domů. Kromě knih i časopisecké revue, slovníky apod. O sadové knihovně natočí film týdeník *Aktualita*.

Ukázka z kapitoly: ... Koncem roku 1942 se knihovna chlubila novinkou – oddělením divadelní literatury. Pardubice dle tvrzení ve *Východočeském kraji* (13. 11. 1942, str. 5) hlavní město předstihly o několik měsíců. Pardubické divadelní oddělení navštěvovali (a prý velice pilně) hlavně místní, ale také

ochotníci ze širokého okolí. Roku 1943 se v tisku objevují výzvy k budování regionálních oddělení městských knihoven, ta měla shromažďovat veškerá odborná i beletristická díla místních autorů. Velkou bolestí pardubické městské knihovny zůstával nedostatek hodnotných knih, a tak roku 1945 se setkáváme s výzvou Tisíc dobrých knih pardubické knihovně. Ta se objevila nejenom v tisku, ale s její propagací pomáhali i obchodníci ve svých výlohách. Řada občanů knihy skutečně darovala, objevily se i finanční příspěvky. Takto získané publikace si čtenáři mohli zapůjčit v nově upravených místnostech pardubické knihovny již v dubnu 1945. ... V publikaci vydané Okresní knihovnou v Pardubicích roku 1988 (Devadesát let veřejného knihovnictví v Pardubicích) se navíc dočteme, že po 19. hodině od října 1939 musela být knihovna zatemněna, od roku 1940 byla zavedena polední přestávka a zaměstnanci se museli účastnit povinných kurzů německého jazyka, zprávy knihovny se od toho roku psaly dvojjazyčně. Od září 1941 platil zákaz půjčování knih Židům.

Kromě městské knihovny působila v Pardubicích také **knihovna Městského průmyslového muzea**. Roku 1940 se mohla pochlubit 1 500 díly nejrůznějších oborů a čtyřiceti tituly odborných časopisů. Knihy půjčovali i někteří knihkupci, existovaly i knihovny hotelové, dokonce i soukromé. Pardubická **muzejní knihovna** mohla nabídnout v roce 1941 215 titulů časopisů z různých dob a oborů v 1 118 svazcích.

MONOGRAFIE JIHOČESKÝCH MĚST A OBCÍ 1995–2010 PREZENTACE VÝBĚROVÉ BIBLIOGRAFIE

Libuše Straková, České Budějovice

Téma regionální monografie měst a obcí mě zaujalo z toho důvodu, že jsem se, jako většina z nás, podílela na zpracování publikace *Bibliografie k dějinám měst České republiky* vydané v roce 1997 Sdružením knihoven ČR. Domnívala jsem se, že bude zajímavé navázat na tuto bibliografii a zpracovat období od r. 1995 (kterým se zde skončilo) do současnosti. Zpracovaná výběrová bibliografie zachovává stejný výběr měst jako v celorepublikovém soupisu a je rozšířena o monografie týkající se obcí.

Od r. 1995 vyšla celá řada publikací zabývajících se městy i obcemi z různých hledisek. Převažují monografie o dějinách měst nebo jejich částí či určitých historických obdobích. Většina z nich je vydávána přímo v jednotlivých místech. Kromě toho vycházejí celostátní edice, které zahrnují i místa v jižních Čechách. Jedná se o edici *Zmizelé Čechy*, kterou vydává nakladatelství Paseka, a *Památky s podnázvem unikátní encyklopedie na pokračování z plzeňského nakladatelství Fraus*. Samostatně vycházejí i publikace přibližující výsledky archeologických výzkumů. Další část monografií zahrnutých do bibliografie tvoří publikace k výročí spolků, škol a dalších institucí. Pozornost je věnována i významným rodákům a osobnostem se vztahem k jednotlivým městům či obcím. V souvislosti s rozvojem turistiky a snahou o propagaci měst byla vydána řada turistických průvodců, často i v cizojazyčných mutacích, a obrazových publikací zachycujících města v současnosti i na starých pohlednicích. Mezi monografiemi můžeme najít i výsledky sčítání lidu, domů a bytů z roku 2001, které vydal pro jednotlivá města Český statistický úřad v r. 2003. Zařazeny jsou celostátní publikace zabývající se mimo jiné ve větším rozsahu i jihočeskými městy, např. publikace o městech UNESCO, *Šumná města, Hospodaření a rozvoj českých měst 1850–1938*. Do soupisu byla též zahrnuta beletristická díla, jedná se především o pověsti se vztahem k jednotlivým místům. Za zmínku stojí *Encyklopedie Českých Budějovic*, která zachycuje formou encyklopedických hesel dějiny i současnost krajského města a jeho osobnosti a vyšla ve dvou vydáních, v r. 1998 a v r. 2006.

Bibliografie je uspořádána abecedně podle názvů míst, uvnitř chronologicky a v rámci jednotlivých let abecedně podle názvů publikací. Předřazeny jsou záznamy monografií měst, následují záznamy publikací o obcích. Grafiku na obálku nám poskytl náš dlouholetý čtenář, regionální publicista a kreslív Jan Schinko, který již několik let publikuje články o historii Českých Budějovic, jejich ulic a domů. Pozornost věnuje i jihočeským obcím a architektuře. V poslední době se podílel ve spolupráci s fotografem a regionálním vydavatelem Milanem Binderem na publikování několika monografií o Českých Budějovicích.

RETROSPEKTIVNÍ REGIONÁLNÍ BIBLIOGRAFIE

Jaromír Kubíček, Brno

Je tomu 35 let, co se v červnu 1975 konal seminář regionálních bibliografů v často mezi námi vzpomínaném Hradci nad Moravicí. Pořadatelem byly Univerzitní knihovna v Brně, Slezské muzeum v Opavě a Bibliografická sekce Svazu slovenských knihovníků a bibliografů. Slovenští kolegové se zasloužili o vydání konferenčního sborníku, který vyšel pod názvem *K otázkám vzájomných vzťahov regionálnej a retrospektívnej bibliografie*¹. Od té doby uplynul čas nejméně jedné generace, a tak se zamysleme, jak se postuláty historiků, přírodovědců a bibliografů za tu dobu naplnily.

Hlavní referát přednesl Jiří Špět, metodik muzejnictví a historik bibliografie, sestavoval v té době souběžnou muzeologickou bibliografii a dovedl ocenit potřebnost bibliografických soupisů. Vytykal živelnost v sestavování regionálních soupisů v Čechách a volal po zpracovávání bibliografií podle jednotného celostátního klíče a ve vzájemné návaznosti s vědomím, že jde o záležitost desítiletí. Zamýšlel se nad hloubkou excerptního záběru, zařazováním jednotlivců. Jako historik si přál kompletní analytický rozpis retrospektivy pod taktovkou Státní (nynější Národní) knihovny a za spolupráce ostatních knihoven, archivů a muzeí. Předpokladem by ovšem bylo ekonomické a personální zajištění takto vytyčených úkolů; počítačové zpracování bylo v té době vizí budoucnosti. Můj referát doplňoval Špětův z pohledu výsledků a záměrů v moravských krajích.

Také slovenské bibliografické referáty byly dva. Miroslav Bielik podal přehled současného stavu zpracování národní retrospektivní bibliografie na Slovensku a její možnosti pro regionální výzkum. Pro jednotlivé typy dokumentů uvedl, které významné celostátní soupisy se zpracovaly a co se chystá. Po tomto přehledu a záměrech retrospektivní slovenské bibliografie se zamýšlel Miloš Kovačka nad vazbami mezi bibliografií národní a retrospektivní. Připomenul, že nejedno celostátní dílo či jeho část má organizační stavební půdorys projektovaný na regionálním principu a jak je třeba sledovat regionální aspekty při třídění v bibliografických dílech i kartotékách. Nebyl by to Miloš Kovačka, kdyby nepřipomenul zajímavý titul z minulosti, tenkrát to bylo dílko Jozefa Miloslava Hurbana *Cesty Slováka ku bratrům slovanským na Moravě a v Čechách s citací „Pramene slovenské sú poriedku, a zdá sa, že tie najbezpečnejšie ležia prachom zapadnuté a zostávajú od vlastných bratov slovenských nepovšimnuté“* (1886).

V řadě našich vzájemných seminářů či kolokvií byl ten vzpomínaný výjimečný v tom, že mezi aktivními účastníky nebyli jen bibliografové, ale také specialisté některých vědních oborů, kteří ve svých vystoupeních přispěli jak

¹ Martin, Matica slovenská 1976. 256 s.

k metodologickým otázkám, tak ke zdůraznění významu bibliografické heuristiky. Šlo o historiky Josefa Bartoše z Olomouce, Jana Janáka z Brna a Jaroslava Pánka z Prahy, později se stali vysokoškolskými profesory, a biologa Emanuela Opravila z Opavy, kteří se shodovali v tom, že bez zpracování regionálních studií nelze vytvářet celostátní syntézy a také jak je významný pro současnost obsah mnohých starších periodik. I v těch přírodních vědách je nesmírně nutné poznání původního stavu krajiny, aby se mohly předvídat důsledky novověkých zásahů do biocenos. I když pro některé obory se zpracovávaly v ústavech Akademie věd souběžné oborové bibliografie, v retrospektivě se spíše předpokládala organizace soupisové práce od knihoven.

Kdybych chtěl připomenout, co se podařilo zpracovat na poli slovenské retrospektivní národní bibliografie, vydalo by to na samostatný a dlouhý referát. O analytický rozpis článků z časopisů se podělily největší slovenské knihovny a výstupy dokládají koncepcnost této práce, která je pro slovenskou bibliografii známá, obdivuhodná, zasluhující si uznání. Je to dáno nejen rozsahem publikační tvorby v minulosti, a to ještě snad do nedávna, která se dala z centrálního pracoviště obsáhnout v relativní úplnosti, ale především systémovým přístupem. Na české straně koordinace bibliografie spočívala na bibliografickém sektoru nynější národní knihovny a později bibliografické sekci Sdružení knihoven. Podařilo se zorganizovat jednotný systém souběžné regionální bibliografie, který až do přelomu osmdesátých a devadesátých let měl jednotnou koncepci, výstupy vycházely formou ročenky, a když nastoupila éra automatizovaných knihovnických systémů, přistoupilo se na počítačové zpracování. Po vzniku nových krajů se excerpční základna přerozdělila mezi všech 14 krajských knihoven a každá z nich přispívá svými regionálními záznamy analytického rozpisu článků z časopisů do celostátní databáze ANL. Kromě toho některé knihovny vytvářejí z regionálních záznamů společnou databázi s přírůstkem knižní literatury, a tak v jednom katalogu té které knihovny najdeme všechny typy dokumentů, které knihovna zpracovává, a je na uživateli, aby dovedl vygenerovat potřebné.

Excerpce souběžné článkové produkce je v krajských knihovnách sledována poměrně v širokém záběru, který z hlediska retrospektivního zpracování určitého regionu je využitelný jen úzkým výběrem zaměřeným na společenskovo vědní a přírodovědní vlastivědnou literaturu. O retrospektivní soupisy je trvalý zájem, ale jejich zpracování není snadné. Provést heuristiku oborových bibliografií, excerpce vlastivědných časopisů a denního tisku, a to ze dvou minulých století až do současnosti, a vyexcerpovat fondy nejen příslušných knihoven, které v minulosti měly právo povinného výtisku, ale také knihoven paměťových institucí v regionu, to je pro sestavení takové bibliografie základem. Předpokladem je popis de visu, a to nejen pro správné zařazení záznamů, ale i pro sledování další literatury citované v příslušných studiích. Takový je přístup ke zpracování, který se ve výstupu retrospektivní regionální bibliografie očekává. Na Moravě jich bylo vydáno od vzpomínané konference v Hradci

ze 24 stávajících okresů dvacet, pro příští rok počítá Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě s vydání bibliografie pro Ostravu-město (a zůstávají jen Bruntál, Frýdek-Místek a Nový Jičín). V příštím roce také vyjde Bibliografie okresu Svitavy, na které se podílí Krajská knihovna v Pardubicích a Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové.

Stále živou problematikou jsou personálie. Spoluprací krajských knihoven se tvoří rozsáhlé databáze regionálních osobností (v Čechách pod zkratkou REOS, na Moravě REGO), které vznikly vyexcerpováním nejrůznějších slovníků a biografické literatury a jsou základem pro kalendária, ale také pro bibliografické přehledy. Podle místa narození nebo úmrtí lze vyhledat takové záznamy o jednotlivcích, které se vztahují k obci nebo okresu. Zatím se nepodařilo s těmito databázemi vstoupit do podporovaných programů cestovního ruchu, ale pro regionální bibliografie jde o cenné pomůcky. Znovu jsem si při této příležitosti přečetl stať dr. Jozefa Repčáka (Vztahy mezi personální a regionální bibliografiou) z konference bibliografů pořádané v Martině v roce 1974, která je nadčasová.² Poukázal na skutečnost, že bibliografický výzkum může přinést nové poznatky o osobnostech, které upadly v zapomnutí, což v době vytváření různých slovníků má značný význam. Vymezení regionálních osobností podléhá stále diskusi. Můžeme sledovat současné úvahy Jiřího Urbance v odborném tisku, který za regionální autory pokládá ty, kteří v regionu žili a psali o něm.³ Vyčleňuje však pro 19. a 20. století, kdy se literární život podstatně rozvinul, mimo regionální příslušnost takové autory, kteří i když se v regionu narodili, již v něm nežili a nepsali o něm. Praxe ovšem takové názory nepodporuje. Čím menší obec, tím více se hlásí ke svým rodákům, kteří svou prací se zapsali do společenského života a stali se autory krásné nebo odborné literatury. Nejde tak v regionální bibliografii nezaznamenat rodáky, kteří tvořili jinde a o něčem jiném než o svém regionu. Řešením je zařazovat do bibliografie jen takové záznamy, které pojednávají o osobnosti ve vztahu k regionu.

Vraťme se k retrospektivním regionálním okresům na Moravě. Všechny vyšly v jedné edici *Bibliografie a prameny k vývoji Moravy*, kterou vydává Muzejní a vlastivědná společnost v Brně za spolupráce krajských knihoven, výjimečně také okresních archivů, knihoven nebo muzeí. S výjimkou jednoho (okres Vyškov sestavil ředitel muzea Fr. Jordán) zpracovali všechny svazky knihovníci, kteří měli k danému území regionální vztah a pokládali za vhodné sestavením bibliografie ten vztah vyjádřit. Tak jako je známou skutečností, že historik pocházející z venkovské obce zpracuje její dějiny, knihovník je schopen zpracovat retrospektivní bibliografii svého regionu. Jde o publikace

² In: K niektorým aspektom regionálnej a personálnej bibliografie. Zborník zo seminára konaného v Martine 21.-22. mája 1974. Martin 1974, s. 5-12.

³ URBANEC, Jiří: Literární Slezsko a český stát do nástupu baroka. Opava, Slezská univerzita 2009. 49 s.

trvalé hodnoty, pro které metodika je dána, a jistě by stálo za to mapu okresů takovým způsobem zaplnit. Víme, že Č. Zíbrt vydal všeobecné svazky *Bibliografie české historie*, ale poslední svazek, který měl přinést úplný soupis veškeré dosud vydané regionální literatury uspořádaný podle lokalit, již nevyšel. Pokud vyšlo několik regionálních bibliografií, jako V. Palivce Berounsko, Velinských Nymbursko, Pánkovo Benešovsko nebo Fr. Navrátila Českokrumlovsko, jsou příkladem toho, že podobné soupisy stojí za to sestavit a vydat. Vždy se setkaly s uznáním, ale novější práce podobného druhu nejsou. Je velice obtížné, aby takové práce si vzal za své někdo, kdo není v postavení knihovníka a nemá přístupnou knižní a časopiseckou literaturu jinak než běžný čtenář. A tak končím výzvou k zaměření vaší pozornosti na zpracování retrospektivních regionálních bibliografií vlastivědné literatury.

BIBLIOGRAFICKÁ ČINNOSŤ V KNIŽNICI JURAJA FÁNDLYHO V TRNAVE

Zuzana Mesárošová, Trnava

Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave je verejná knižnica s krajskou pôsobnosťou, ktorá okrem svojich základných činností plní aj dôležité bibliografické funkcie. Počiatky bibliografickej práce sa viažu k roku 1968, kedy sa v spoločnosti začína klásť zvýšený dôraz na rozvoj a poznanie jednotlivých regiónov Slovenska z hľadiska historického, ekonomického a spoločenského. V knižnici sa začína zhromažďovať a následne spracovávať regionálna literatúra. Samostatné bibliograficko-informačné oddelenie s dvomi odbornými pracovníkmi bolo vytvorené v 1. polovici roku 1971 na základe schváleného perspektívneho plánu rozvoja knižníc okresu Trnava. V súčasnosti pokračujeme v budovaní regionálnej databázy, v získavaní a v spracovávaní regionálnych dokumentov, vo vydávaní bibliografických titulov, v poskytovaní informačných služieb a v koordinovaní bibliografickej činnosti regionálnych knižníc v kraji. Bibliografická činnosť v našej knižnici je dnes súčasťou práce viacerých útvarov. Gestorom bibliograficko-informačných služieb je Útvar referenčných služieb v úzkej spolupráci s oddeleniami Útvaru výpožičných služieb.

Kľúčové postavenie v rámci bibliografickej činnosti knižnice patrí **tvorbe regionálnej databázy**. Jej predchodcom boli prvé súpisy záznamov regionálnych článkov z roku 1968, ktoré sa postupne a hlavne po vypracovaní koncepcie spracovávanía súbežnej článkovej bibliografie začali pravidelne vydávať v zošitovej forme v dvoch základných sériách: *Okres Trnava v tlači. Články z novín a časopisov* v mesačných intervaloch a *Okres Trnava v tlači. Neperiodické dokumenty* vydávané raz do roka. Obidve série regionálnej bibliografie boli spracovávané v súlade s odporučeniami vtedajšej Krajskej knižnice v Trenčíne a Národného bibliografického ústavu SNK. Tu v Martine sme sa po roku 1989 na metodicko-inštruktážnych školeniach nesmelo zoznamovali s počítačmi, s knihovníckym systémom CDS-ISIS a s automatizovaným rešeršovaním z externých databáz SNB Knihy a Články, distribuovaných vtedy na disketách. Nasledujúce roky 1994–2001 boli obdobím budovania regionálnej databázy už v knihovníckom systéme SMARTLIB. Okrem regionálnych článkov, statí zo zborníkov a monografií sme v tomto systéme začali spracovávať aj personálne heslá významných regionálnych osobností. Zakúpením nového systému RAPID LIBRARY sme v rokoch 2002–2008 pokračovali v analytickom spracovávaní záznamov regionálneho zamerania v medzinárodnom formáte UNIMARC. V module REDO sme budovali súbory regionálnych personálnych, geografických a korporatívnych autorít. Od minulého roka spracovávame záznamy súbežnej regionálnej registrujúcej bibliografie vo formáte

MARC 21 v knižnično-informačnom systéme VIRTUA. Naša regionálna článková bibliografia bola spolu so Slovenskou národnou bibliografiou základným prameňom pre zostavovanie mnohých regionálnych bibliografií. Pretože v minulom storočí **edičná činnosť** mala čo do počtu, ale aj kvality významné miesto v našej bibliografickej činnosti, chcem vám predstaviť aspoň niektoré bibliografické práce, ktorých titulné listy môžete vidieť aj v prezentácii. Medzi prvé zaujímavé vydavateľské aktivity našej knižnice patrili tituly: *Knižnice a knihovníctvo Trnavy* z roku 1977, o rok neskôr to bola personálna bibliografia *Ján Koniarek* a v roku 1979 v personálnej bibliografii *Mikuláš Schneider-Trnavský* bola zachytená svetská tvorba tohto významného hudobného skladateľa.

Cez naše personálne bibliografie boli vtedy širokej kultúrnej verejnosti priblížené také významné osobnosti ako: akademický sochár *Valér Vavro*, akademický maliar *Josef Šturdík*, keramikár *Ignác Bizmayer*, spisovateľka *Elena Čepčeková*, vynálezca *Štefan Banič* a iní.

Spriateľené mestá Trnavy ako české mesto **Břeclav**, ruské **Balakovo**, nemecké mesto **Sangerhausen** boli tematicky vďačné pre zostavenie troch bibliografií, ktoré približovali vzájomné družobné vzťahy týchto miest. V roku 1989 bol vydaný *Kultúrno-historický kalendár okresu Trnava na roky 1990–1995*, o ktorý bol veľký záujem zo strany inštitúcií i individuálnych návštevníkov knižnice. Začiatkom deväťdesiatych rokov sme medzi prvými zareagovali na potreby obyvateľov regiónu zorientovať sa v službách, ktoré začali vo veľkom poskytovať živnostníci a súkromní podnikatelia. Vydali sme tri diely *Katalógov služieb súkromných podnikateľov mesta Trnavy, mesta Piešťan a okresu Trnava*. Aj v týchto rokoch sme pokračovali vo vydávaní personálnych bibliografií (bibliograf a knihovník *Štefan Hanakovič*, sochár a medailér *William Schiffer*, básnik *Miroslav Válek*, *Osobnosti Trnavy*). Boli zostavené viaceré výberové tematické bibliografie ako napr. *Príroda okresu Trnava*, *Bibliografia miest trnavského regiónu*, bibliografia článkov o rezofonickom dobre a jeho vynálezcoch pod názvom *Dobro 1989–1999*.

V deväťdesiatych rokoch si začíname pripomínať výročia významných regionálnych osobností vydávaním **kalendárov výročí**. Dvakrát sme spoločne vydali *Kalendár významných osobností Trnavského kraja*, na zostavení ktorého participovali bibliografky galantskej, senickej, dunajskostredskej a našej knižnice (za r. 1999, 2001). V súčasnosti sme v tejto spolupráci pokračovali a za finančnej podpory Trnavského samosprávneho kraja sme v roku 2009 zostavili druhé prepracované vydanie *Kultúrno-historického kalendára osobností*. Najnovším naším vydavateľským titulom je výberová personálna bibliografia *Ján Navrátil*, ktorú sme vydali začiatkom tohto roka pri príležitosti významného jubilea tohto spisovateľa. Získaním údajov o regionálnych novinároch v tomto roku participujeme aj na zostavovaní *Bibliografie novinárov Trnavského samosprávneho kraja*. Gestorom vydania tohto titulu je Slovenská národná knižnica v Martine.

Súčasťou našich propagačných aktivít je sústrediť pozornosť našich návštevníkov na regionálnu literatúru, na výročia regionálnych osobností či významných regionálnych udalostí, na pripravované akcie s regionálnymi autormi alebo regionálnou tematikou. Tiež časť prednášky na hodinách informačnej prípravy a na exkurziách venujeme prezentácii regionálneho fondu, upozorňujeme našich návštevníkov na možnosť získavania regionálnych faktografických a bibliografických informácií. Stálymi rubrikami v miestnych periodikách, propagáciou na webovských stránkach, v rozhlase i televízii knižnica zverejňuje a propaguje svoje regionálne aktivity. Na našej www strane v sekcii Regionálne informácie pravidelne predstavujeme regionálnu osobnosť mesiaca formou krátkeho medailónu, zverejňujeme zoznam rešerší s regionálnym zameraním, ako aj nové knižné prírastky do regionálneho fondu. Webovskú stránku v tejto sekcii aktualizujeme raz mesačne.

Výsledky bibliografickej a informačnej činnosti každoročne zhodnocujeme na našich krajských poradách. Od roku 2001 už aj za účasti bibliografických pracovníkov Bratislavského samosprávneho kraja. V spolupráci s Národným bibliografickým ústavom SNK v Martine koordinujeme bibliografickú činnosť našich regionálnych knižníc. Zabezpečujeme úlohy vyplývajúce z bibliografickej registrácie a koordinácie národného bibliografického systému. Pre Evidenčný súpis plánovaných bibliografických prác a databáz na konkrétny rok sumarizujeme plánované tituly za regionálne knižnice nášho kraja. V praxi uplatňujeme odborné poznatky získané na celoslovenských metodických seminároch s cieľom byť súčasťou generálnej bázy slovacikálnych bibliografických údajov. Pre jednotnosť spracovania regionálnych databáz a centrálné riešenie konkrétnych problémov v systéme VIRTUA bola vytvorená krajská pracovná skupina bibliografov regionálnych knižníc. Prvé pracovné stretnutie – workshop sme uskutočnili v októbri minulého roku, druhé stretnutie v máji tohto roku. V rámci týchto vzájomných stretnutí si určujeme viaceré, aj dlhodobé ciele: retrospektívne spracovať záznamy z lístkových kartoték a zo zošitových vydaní článkových bibliografií do databáz, vybudovať funkčnú databázu regionálnych osobností a udalostí, spolu so záznamom sprístupniť používateľovi plný text regionálneho článku, zdigitalizovať vybrané regionálne tituly z našich fondov.

HISTORIE A SOUČASNOST ZPRACOVÁNÍ KALENDÁRIJÍ V SEVEROČESKÉ VĚDECKÉ KNIHOVNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM A POUTNÍK KAREL HYNEK MÁCHA

Jitka Hainzová, Ústí nad Labem

Bibliografické oddělení Severočeské vědecké knihovny v Ústí nad Labem zpracovává dvakrát ročně **Výběr kulturních výročí** a jednou ročně **Kalendárium kulturních výročí**, zvláštní číslo tohoto periodika. Periodikum je určeno především uživatelům SVK a dalších knihoven Ústeckého kraje, ale využívají ho i další instituce. Do roku 2008 se Výběry kulturních výročí a Kalendárium vydávaly v tištěné podobě, v roce dalším se přistoupilo k vydávání v elektronické podobě. Texty byly umístěny na webové stránky knihovny – jsou přístupné na adrese www.svkul.cz/knihovna/vkv. Brzy se ukázalo, že to byl krok správným směrem, jelikož se staly přístupné daleko většímu počtu uživatelů a jsou využívány jako zdroj informací pro nejrůznější účely. Pro zajímavost uvedu několik příkladů: S dotazem se na nás obrátila paní, která se zabývá genealogií své rodiny – při prohledávání internetu narazila na naše kalendárium, kde objevila jednoho ze svých předků, a žádala, zda jí o něm můžeme poskytnout ještě další informace. S prosbou se na nás obrátil také Mgr. Vladimír Prokop, kterému naše publikace poskytla údaje pro sestavování bibliografického lexikonu sokolovského okresu. Dostali jsme však také upozornění, že významný předek jisté rodiny v našem kalendáriu chybí, spolu s žádostí, aby tam byl uveden.

Kalendárium kulturních výročí vychází od roku 1979. Skládá se ze dvou částí – všeobecné a regionální. Část všeobecnou tvoří záznamy domácích i zahraničních osobností a jsou řazeny chronologicky od ledna do prosince. Část regionální je zaměřena na výročí regionálních osobností Ústeckého kraje. Řazena je abecedně podle jednotlivých okresů, uvnitř pak chronologicky. Mnoho regionálních osobností svým významem výrazně přesahuje hranice regionu, a tak jsou uvedeny ve všeobecné i regionální části (K. H. Mácha).

Při tvorbě všeobecné části se náš základ doplňuje z dalších zdrojů. U výročí českých osobností jsou to webové stránky *Pražské informační služby: www.pis.cz* (informace – kaleidoskop – oslavy – výročí 2011), kde je seznam výročí osobností, ale i události pro následující rok. Dalším zdrojem je např. *Školní slovník českých spisovatelů*, který obsahuje údaje o narození a úmrtí. V případě výběru výročí zahraničních osobností slouží jako zdroj např. *Školní slovník světových spisovatelů*. Ke kontrole správnosti údajů o narození a úmrtí českých osobností se využívá autoritní databáze Národní knihovny ČR. Zahraniční osobnosti se kontrolují podle autoritních záznamů Francouzské národní knihovny Autorités BnF. Pokud se údaje liší, porovnávají se s dalšími zdroji.

Základním zdrojem pro zpracování regionální části kalendária je, stejně jako u všeobecné části, naše kalendárium vydané před pěti lety. Údaje zde uvedené se zpětně kontrolují a doplňují o nové informace z regionální databáze REOS. Data pro tuto databázi jsou čerpána ze všech dostupných zdrojů – monografií, regionálních i celostátních periodik a odborných časopisů, biografických slovníků a encyklopedií, kalendárií, jiných databází apod. Správnost dat v kalendáriu, a současně v dtb. REOS, se ověřuje především v databázi národních autorit NK ČR. Výběr osobnosti záleží na subjektivním pohledu zpracovatele kalendária. Kalendárium vychází jednou ročně, na přelomu září a října.

Každé číslo **Výběru kulturních výročí (VKV)** obsahuje medailony a personální bibliografie šesti osobností – čtyř literátů, dále jedné osobnosti z oblasti výtvarného umění a jedné osobnosti z oblasti hudby. Občas jsou zahrnuty i osobnosti z jiných oborů (věda a technika, medicína, divadlo, film aj.), např. František Vlácil, Hermína Týrlová, Pavel Šmok, Alexandr Fleming. Bibliografie jsou výběrové a pro jejich zpracování se využívá několik zdrojů: tištěný Bibliografický katalog ČSR (články v českých časopisech 1953–1990), databáze Národní knihovny – ČNB a ANL, databáze Anopress, lístkový katalog kritik a recenzí ve Studovně literárně vědní. Pro zpracování medailonů i bibliografií byla s ohledem na jednotnost všech publikací postupně vytvořena vnitřní pravidla. Ta určují, vedle doporučení o obsahové stránce textu, hlavně vzhledovou úpravu dokumentu (vzhled stránky, zarovnání, velikost a typ písma, řádkování aj.). Medailon zpravidla obsahuje 4 až 5 stran formátu A4. Počet bibliografických záznamů u personálních bibliografií se různí: od 14 záznamů, které se podařilo získat o malíři Hansu Holbeinovi, se lze dobrat k úctyhodným 515 záznamům vztahujícím se ke spisovateli Franzi Kafkovi.

Do roku 2008, kdy byl Výběr kulturních výročí vydáván v tištěné podobě, se ke každému medailonu vytvářela titulní stránka s portrétem osobnosti a krátkým citátem, který tuto osobnost charakterizoval. V současné době, kdy je odkaz na periodikum umístěn na webové stránky, se od tohoto kroku upustilo, neboť používání obrázků nebylo zcela v souladu s autorským zákonem. Portrét se vyhledával a posléze skenoval z dokumentů z fondu SVK. Tato část práce byla často až detektivní a mnohdy i zábavná. Někdy se podařilo nalézt opravdu exkluzivní fotografii, náš záměr nejlépe splňovaly různé karikatury. Musím podotknout, že v této fázi jsme prohledávaly opravdu vše od monografií, přes různé publikace až po články v novinách. Radost z obrázku, který se dal použít, byla obrovská. Grafickou podobu a konečné zpracování VKV mělo na starosti Technické oddělení knihovny. Zpočátku se publikace vydávala vysokým nákladem – v 80. letech to bylo 800 výtisků. V posledních letech se náklad snížil, v roce 2008 bylo vydáno 170 výtisků, které se distribuovaly do knihoven ústeckého regionu. Výběr se vydává dvakrát ročně – v prosinci vychází první pololetní číslo pro nadcházející rok a v polovině června vychází číslo pro druhé pololetí daného roku.

Historie Výběru kulturních výročí sahá do roku 1972, kdy vyšlo první číslo označené jako VKV 1972/1. Ve svých začátcích se zpracovával čtvrtletně, tzn. že vycházel čtyřikrát ročně. Rozsah prvních čísel ale byl mnohem nižší než v současnosti. Medailon byl sepsán na jednu, výjimečně dvě strany, bibliografie byla čistě výběrová a obsahovala jen několik záznamů. Tato první čísla měla spíše charakter nástěnkového materiálu. Zpracovávaly se osobnosti ze všech oborů působnosti, ale i výročí některých událostí. Není potřeba zdůrazňovat, že byly upřednostňovány osobnosti a události protěžované bývalým režimem.

Mimo obvyklou řadu tak vycházela i zvláštní čísla. Např. byly zpracovány medailony k významným výročím Františka Hrubína (65 let od narození), Josefa Václava Sládka (130 let od narození), ale i 165. výročí od narození Karla Hynka Máchy. Zvláštní číslo věnované výhradně regionálním osobnostem vyšlo např. v roce 1980 pod názvem **Severočeskí autoři - prozaici**, kdy byly zpracovány medailony a bibliografie severočeských autorů Oty Duba, Vladimíra Párala, Jiřího Švejdy a dalších. Ráda bych zmínila ještě další zvláštní číslo věnované **Roku české hudby**, kdy se vzpomínalo významných výročí Antonína Dvořáka, Leoše Janáčka, Bedřicha Smetany.

Jak již bylo řečeno, pro **Výběr kulturních výročí** se zpracovávaly a zpracovávají významné české i zahraniční osobnosti z různých oborů. Naše publikace tedy nejsou jen regionální záležitostí, jsme ale rádi, když máme možnost některou významnou regionální osobnost zpracovat. Jak už jsem se zmínila, pozornosti se dostalo i **Karlu Hynku Máchovi**. Nedalo mi, abych svůj příspěvek neoživila alespoň krátkou zmínkou o tomto romantickém básníkovi, který je se severními Čechami natrvalo spojen nejen poslední kapitolou svého krátkého života, ale i svým putováním malebnou severočeskou krajinou, obzvláště, když se celý letošní rok nese ve znamení oslav dvoustého výročí jeho narození.

Mácha jako poutník zajímá čtenáře i v dnešní uspěchané době. Poutník Máchova typu dnes představuje nepochopitelného podivína. Nedovedeme si už vůbec představit, že by se některý ze současných básníků vydal od nás pěšky do Benátek. Změnily se téměř všechny podmínky pro takovou cestu, i poklid tehdejšího poutníka je dnes již nepředstavitelný. Během svého krátkého života podnikl Mácha bezpočet poutí a cest, i když zdaleka ne každé opuštění bydliště je možné označit jako poutí, neboť často se jedná o pouhé výlety nebo kratší cesty. Při svém putování mladý básník pozorně procházel domácí krajinou, navštívil bezpočet hradů a hradních zřícenin, které pečlivě nakreslil do svého zápisníku. Zapsal zde i svůj seznam „*hradů spatřených*“. Tyto kresby dodnes slouží jako cenný dokument, protože mnoho z jejich tehdejší podoby zatím odnesl, řečeno Máchovými slovy, „*divoký času vztek*“. Soupis „*hradů spatřených*“ v Máchově zápisníku obsahuje 90 položek, některé hrady navštívil a nakreslil vícekrát. V jeho pozůstalosti se zachovalo 115 kreseb a akvarelů.

Vydáme-li se po severních Čechách a Kokořínsku v Máchových stopách, zavedou nás nejen k zamlklým branám hradních zřícenin v okolí Litoměřic, na hrad Bezděz a do okolí Doks, ale i na Kokořínsko. V soupisu „*hrady spatřené*“ je pod čísly 11 a 28 zaznamenán Bezděz, jenž Máchu silně inspiroval a i s krajinou pod ním zaujímá jednoznačně klíčové místo mezi ostatními navštívenými hrady. Básník mu věnoval první z *Obrazů ze života mého / Večer na Bezdězu*, ale stal se i krajem *Máje*. Do Doks Máchu přivedl jeho přítel Eduard Hindl. Ten zde nějaký čas žil a Mácha ho několikrát navštívil. Doksy působily na začátku 19. století dojmem odjakživa německého městečka. Poněmčení po třicetileté válce dalo dokonce zapomenout původnímu jménu, takže čeští vlastenci včetně Máchy jmenovali Doksy německy Hiršberk. V době Máchy sem ale opět nastal příliv Čechů, a tak ho mohl Hindl seznámit se zdejší českou společností, jejímž prostřednictvím se Mácha seznámil s místní historií a pověstmi – v nich básník našel inspiraci pro děj *Máje*. Hrad Bezděz Mácha navštívil s největší pravděpodobností 2. srpna 1832 se svým přítelem Eduardem Hindlem. Později hrad navštívil ještě několikrát, naposledy snad v létě 1836 – tato cesta ale není nijak doložená.

S přítelem Hindlem se Mácha v létě roku 1832 vydal na severovýchodní pouť, při níž navštívil i Kokořín. Kokořínsko je také jedním z míst, kde si Máchu nejčastěji připomínáme. Právě sem Mácha umístil děj svého románu *Cikáni*. Již v úvodu románu se zcela bezpečně pozná Kokořínský důl, i když není přímo jmenován. Některé skutečnosti zmíněné v románu dokládají, že Mácha Kokořín znal opravdu dobře. Hrad Kokořín, který Mácha při této cestě také navštívil, má v soupise „*hradů spatřených*“ číslo 9. Kokořín doby Karla Hynka Máchy se však velmi lišil od dnešní podoby hradu. Tehdy to byla neupravená zřícenina poznamenaná dvousetletým chátráním. O jeho dnešní pseudogotickou podobu se zasloužila rodina Špačků, která kokořínské panství včetně hradu koupila. Na popud nového majitele byla zřícenina restaurována architektem Eduardem Sochořem za odborného dohledu historiků Augusta Sedláčka, Zikmunda Wintera, Zdeňka Wirtha a Čeňka Zírta. Přestavba, která proběhla v letech 1911–1919 však přes tento odborný dohled nedopadla příliš šťastně. Zachránila sice hrad před úplnou zkázou, ale vytvořila ze zříceniny historizující pseudogotický objekt.

6. srpna 1836 Mácha ukončil právnícká studia a vydal se do Litoměřic, kde získal místo u advokáta Durase. Zaměstnání nešel hledat naslepo, advokát Duras byl příbuzný jeho kamaráda a nástup do jeho kanceláře byl zřejmě sjednán již dříve. Na místo advokátního koncipienta nastoupil Mácha 1. října 1836. Bydlel v pronajatém bytě v domě č. 177 na Jánských schodech v Dómské čtvrti, který patřil ševci Franzi Lorenzovi. Kromě obuvnického krámu byla v domě i vinárna, která tam je dodnes. Máchův byt v prvním patře se skládal z předsíně a dvou pokojů. Kolem 20. října Mácha onemocněl, ale již 23. října si vyrazil na výlet na nedaleký vrch Radobýl. Z jeho vrcholu zpozoroval v blízkosti města požár, běžel k němu a pomáhal při hašení. Na začátku

listopadu se mu nemoc vrátila, 5. listopadu se mu přitížilo a o den později zemřel. Pohřben byl v Litoměřicích 8. listopadu, v den, kdy se měl v Praze oženit s Eleonorou Šonkovou. Máchův hrob byl delší dobu neoznačený a zpustlý. V roce 1846 byl náhrobek především zásluhou Karla Havlíčka Borovského opatřen datem narození a úmrtí a citátem: *Dalekáť cesta má! Marné volání!* Na začátku října 1938, po německém záboru československého pohraničí, byly díky tehdejšímu guvernérovi Národní banky Karlu Englišovi Máchovy ostatky v Litoměřicích exhumovány a převezeny do Prahy. Máchův pomník na hřbitově rozebrali českoslovenští vojáci ustupující ze záboru a byl rovněž převezen do Prahy.

Litoměřice jsou na „svého“ Máchu hrdé, přestože v nich pobýval jen krátkou dobu. Máchův odkaz je zde patrný téměř na každém kroku. V domě Na Vikárce, kde kdysi Mácha žil, je zřízena tzv. Máchova světnička, spravovaná Oblastním muzeem v Litoměřicích. Na domě je umístěna pamětní deska. Básníkově jméno nesou kulturní instituce – Knihovna Karla Hynka Máchy a Divadlo Karla Hynka Máchy. Nabízí se otázka, proč si Mácha za své působiště vybral právě Litoměřice (pomineme-li, že jeho zaměstnavatelem byl známý). Bizarní severočeská krajina Máchu mocně přitahovala, a tak můžeme říci, že chtěl z Prahy odejít právě sem – do krajiny, k níž na svých cestách po Čechách přilnul snad nejvíce.

KARTOTÉKA REGIONÁLNYCH OSOBNOSTÍ V GALANTSKEJ KNIŽNICI

Judita Kontárová, Galanta

„Premýšľaj, ako veľmi
potrebujeme
dobré príklady a uznáš,
že spomienka
na veľké osobnosti je práve taká osožná
ako ich skutočná prítomnosť.“

(Seneca)

Mnohokrát sa stane, že človek by rád vedel, kto z významných osobností, ktorí sa čímsi zapísali do nášho povedomia, sa narodili, žili prípadne pôsobili v mieste nášho bydliska alebo v našom regióne. Takýmto „zvedavcom“ a nielen im poslúži biografická regionálna kartotéka – Kartotéka významných osobností okresu Galanta –, ktorú už desaťročia buduje Oddelenie bibliografie a informácií Galantskej knižnice.

Na prelome 70-tych a 80-tych rokov sa začala venovať zvýšená pozornosť zhromažďovaniu a spracovávaniu regionálnej literatúry vo verejných knižniciach. Nebolo to inak ani (vtedy) v Okresnej ľudovej knižnici v Galante – potvrdzuje to rozhovor uverejnený v okresných novinách (Víťazná cesta, 25, č. 23, 1981, s. 3) o úlohách knižnice v regionálnom výskume okresu. K presnému obdobiu, odkedy sa buduje táto kartotéka, som sa nedopátrala, ale v článku v regionálnej tlači z roku 1981 sa uvádza, že knižnici pripadla úloha viesť evidenciu významných osobností, knižnica k úlohe zodpovedne pristupuje a zároveň autor článku konštatuje, že mravenčia práca sa vyplatila, pretože „dnes je už v kartotéke množstvo osôb, o ktorých pracovníci knižnice môžu dať podrobné informácie“.

Táto „evidencia významných osobností“ bola klasická kartotéka, v ktorej boli záznamy radené menne na lístkoch. Využívala sa pri poskytovaní bibliografických informácií, pri plánovaní kultúrno-výchovných podujatí, zostavovaní kalendárov a personálnych bibliografií. Po mojom nástupe na bibliografické oddelenie v roku 1994 som zistila, že biografická regionálna kartotéka je zastaralá, nie je systematicky doplňovaná, je nedostatočne využitá a nevyhovuje súčasným informačným potrebám – tak som pristúpila k jej prepracovaniu a hľadaniu nových foriem a možností využívania. Každá osobnosť má základný záznam (farebne odlišný) s osobnými údajmi: priezvisko, meno, dátum a miesto narodenia/úmrť, profesia, doplnené stručným životopisom s dôrazom na regionálne hľadisko. Za tento základný záznam sú radené záznamy literatúry (pramene) o danej osobnosti, prípadne jej literárne dielo. Radenie záznamov je menné. Základná kartotéka je budovaná analytickým

rozpisom literárnych prameňov (knižných i časopiseckých, v poslednej dobe aj elektronických) s celoslovenskou aj regionálnou pôsobnosťou.

Pretože sa často vyskytujú požiadavky typu: ktoré významné osobnosti majú vzťah k určitému miestu, alebo kto pôsobil v určitom odbore, ktorá osobnosť má jubileum, sú budované ešte aj pomocné kartotéky: tematická (osobnosti roztriedené podľa odboru pôsobnosti), geografická (osobnosti zaradené za názvy miest, ku ktorému majú určitý vzťah) a chronologická (osobnosti zaradené podľa dátumu narodenia/úmrtnia).

Využitie biografickej regionálnej kartotéky je veľmi široké – slúži ako informačný prameň od poskytovania informácií používateľom cez zostavenie personálnych bibliografií, kalendárov, biografických slovníkov, zbierok básní, článkov uverejnených v regionálnej tlači, monografiách a v elektronických médiách až k prednáškovej činnosti. Výber **personálnych bibliografií** regionálnych osobností zostavené a vydané našou knižnicou: Ján Johanides (1989), A zene mindenkié (Hudba patrí všetkým, 1992), Svetoslav Veigl (1995, 2000), Július Lőrincz (1996), František Keszeli (1997), Vojtech Mihálik (1997), Rudolf Čižmárik (1999), Zoltán Kodály a Galanta (2003), Ján Navrátil (2005), Anikó Mikola-Minarovičová (2006), Jerguš Ferko (2007), v tomto roku pripravujeme ešte bibliografiu Svetoslava Veigla.

Kalendáre výročí významných osobností sú Kalendár výročí osobností Galantského okresu (1998, 1999, 2000, 2001, 2002) a Kultúrno-historický kalendár osobností Trnavského samosprávneho kraja (1. a 2. vyd.).

Básnická zbierka regionálnej poety Eleny Ščasnej-Švihoríkovej vyšla v roku 1999.

Biografický slovník Galéria galantských osobností bola vydaná pri príležitosti 770. výročia prvej písomnej zmienky o meste Galanta (2007).

Príspevok v monografii (Galanta 1237–2007, vydaná 2007) bola uverejnená z tej istej príležitosti.

V regionálnej tlači ako Galantské noviny – Galántai újság, Slovo Šaľanom, Obzor, Knižovnícky obzor sa pravidelne objavujú kalendáre výročí, články o regionálnych osobnostiach.

Informácie v **elektronickej podobe** o regionálnych osobnostiach okresu (Kalendár výročí osobností okresu Galanta) nájdete na webovskej stránke našej knižnice www.galantskaniznica.sk a v powerpointovej prezentácii (Významné osobnosti Galanty, 2009), ktorú využívam pri prednáškach.

Na záver snáď len toľko, že práca s klasickou biografickou kartotékou je časovo veľmi náročná, hlavne vyhľadávanie a dúfam, že v budúcnosti ju bude možné „prevteliť“ do elektronickej podoby.

BUDOVANIE REGIONÁLNEJ DATABÁZY OSOBNOSTÍ V LIPTOVSKÉJ KNIŽNICI GAŠPARA FEJÉRPATAKY-BELOPOTOCKÉHO V LIPTOVSKOM MIKULÁŠI

Ivonka Salajová, Liptovský Mikuláš

Na začiatku nášho úsilia a snaženia bol jeden človek. *Gašpar Fejérpataky-Belopotocký* (1794–1874), pôvodom zeman, skúšaný životom, napriek tomu svojou národno-buditeľskou, kultúrno-organizačnou a osvetovo-vydavateľskou činnosťou jeden z najznámejších predstaviteľov a organizátorov kultúrneho života v období národného obrodenia. Knihár a kníhkupec, zakladateľ prvého slovenského ochotníckeho divadla i prvej verejnej knižnice (1. novembra 1829) na Slovensku vo vtedajšom Liptovskom Svätom Mikuláši. Práve založenie mikulášskej knižnice, inštitúcie výchovno-vzdelávacej, verejnej v pravom slova zmysle, bolo prvým rásnejším útokom proti nevzdelanosti a tiež proti vtedajšej politike, ktorá zámerne a cieľavedome znemožňovala prístup ku kultúrnym hodnotám.

Dnes je v Zákone č. 183/2000 Z. z. o knižniciach knižnica definovaná ako kultúrna, informačná a vzdelávacia ustanovizeň, ktorá získava, spracúva, uchováva, ochraňuje a sprístupňuje knižničný fond a poskytuje knižnično-informačné služby. Zabezpečuje slobodný prístup k informáciám, napomáha uspokojovaniu kultúrnych, informačných, vedeckovýskumných a vzdelávacích potrieb, podporuje celoživotné vzdelávanie a duchovný rozvoj.

Verejná knižnica, akou je (a zároveň i mestskou) aj Liptovská knižnica G. F. Belopotockého v Liptovskom Mikuláši (ďalej len LK GFB), zaisťuje v rámci svojej územnej pôsobnosti všeobecný a neobmedzený prístup k vedomostiam a informáciám všetkým členom spoločnosti bez rozdielu prostredníctvom rôznych zdrojov a služieb. Utvára a sprístupňuje univerzálny knižničný fond vrátane knižničných dokumentov miestneho významu, poskytuje základné a špeciálne knižnično-informačné služby, organizuje a uskutočňuje kultúrno-vzdelávacie aktivity, utvára a sprístupňuje regionálne bibliografické a faktografické databázy, odborne spracúva a sprístupňuje súbežnú regionálnu bibliografiu atď.

Bibliograficko-informačná regionálna činnosť knižnice má tiež svoju históriu. Okresná knižnica G. F. Belopotockého začala systematicky pracovať na vydávaní bibliografie v roku 1968. Táto práca bola pridelená katalogizátorke vzhľadom na malý počet pracovníkov, bibliografie sa v tom čase vydávali pri príležitosti rôznych politických a kultúrnych výročí výberom literatúry z fondov knižnice. Až v r. 1973 začalo v knižnici samostatne pracovať Oddelenie politickej a náučnej literatúry a jeho súčasťou sa stal Úsek regionálnej literatúry, ktorý pokračoval v práci s regionálnou literatúrou a vo vydávaní bibliografie. Hlavnou úlohou bolo už vtedy získavať, spracovávať a uchovávať

regionálne dokumenty, zostavovať bibliografické súpisy a poskytovať adresné bibliografické informácie, začalo sa s excerpciou regionálnej i ústrednej tlače. Excerptá po klasickom spracovaní slúžili ako podklad pre menné, systematické či miestopisné kartotéky, kartotéku osobností a událostí, tvorili cenný zdroj prameňov pre zostavované regionálne a nadregionálne tematické a personálne bibliografie, kalendáre výročí. V roku 1982 bol život Liptova prvý raz zaznamenaný formou bibliografickej ročenky.

V súčasnosti plnia bibliograficko-informačné úlohy dve pracovníčky v kumulovaných funkciách, sledujú a odborne-automatizovane-spracovávajú dianie vo všetkých sférach spoločenského, kultúrneho, hospodárskeho života regiónu.

LK GFB zabezpečuje väčšinu spomínaných činností vďaka a prostredníctvom vlastného komplexného automatizovaného knižničného systému už niekoľko rokov, keďže proces automatizácie začal v roku 1995. *PC-Lib* bol vytvorený v databázovom prostredí Advanced Revelation (AREV) ako integrovaný, modulárny a flexibilný systém, ktorý pracuje v niekoľkých blokoch a umožňuje automatizovane spracovávať akvizíciu a katalogizáciu (všetky typy dokumentov podľa zásad a pravidiel pre katalogizáciu až po úroveň analytického rozpisu), kompletný výpožičný proces, metodiku, štatistické vykazovanie a samozrejme budovať bibliografickú databázu so zameraním na región Liptova, popri tom tiež budovať tzv. databázu miest a obcí Liptova a databázu regionálnych osobností.

Automatizovaný knižničný systém dnes obsahuje cca 42 600 záznamov s väzbou na región Liptova (okresy Liptovský Mikuláš a Ružomberok), v tom:

- ↳ viac ako 34 340 záznamov regionálnych článkov,
- ↳ 5 994 záznamov titulov rôznych regionálnych dokumentov,
- ↳ 159 záznamov o mestách a obciach regiónu (faktograficky popisné, prípadne aj grafické spracovanie údajov a informácií),
- ↳ 2 157 záznamov o regionálnych autoroch a osobnostiach – žijúcich i nežijúcich.

Rok 2000 bol vo viacerých významoch prelomovým, pre Liptov významný i tým, že práve vtedy sa konalo „*Svetové stretnutie Liptákov*“. To bol dôvod, prečo sa knižnica rozhodla vydať z podkladov budovanej databázy publikáciu o osobnostiach, ktoré život spojili s Liptovom. Vtedy vydaný *Súpis osobností Liptova* mal za cieľ založiť tradíciu seriálovej publikácie vydávanej pod názvom *Biografia osobností Liptova*. Názov naznačuje regionálnu väzbu prezentovaných informácií o ľuďoch, ktorí nad rámec zamestnania, profesijnými či záujmovými aktivitami ovplyvnili (ovplyvňujú) dianie v Liptove, alebo prezentujú Liptov v širších spoločenských súvislostiach – o rodákoch, prisťahovalcoch, krajanoch.

Formu publikácie predurčila postupnosť spracovávaní tak obsiahlej problematiky z časového hľadiska ako otvorenú, postupne doplňovanú prezentáciu osobností formou hesiel, zostavovaných na základe overených poznatkov – z encyklopédií, slovníkov, príležitostných publikácií, z dokumentácie

kultúrnych, spoločenských, športových a záujmových organizácií. *Súpis osobností Liptova 2000* uvádzal v abecedne usporiadaných heslách (823 hesiel) základné životopisné údaje a oblasti pôsobenia osobností, tieto boli v závere doplnené miestopisným registrom. Využívanie biografie a jej populárno-náučné zameranie nemalo ohraničené vekové ani profesijné určenie a priložený Prieskumový dotazník bol k dispozícii každému, kto chcel upozorniť na niekoho, kto si zaslúži osobitnú pozornosť. Práve dotazníkový prieskum rozšíril už existujúcu databázu o osobnosti ešte neobsiahnuté v dokumentoch typu encyklopédia, slovník a pod. a umožnil ďalšie spracovávanie databázy anotovaním existujúcich i nových biografických hesiel, ktoré mali podľa pôvodného zámeru vychádzať v tlačenej podobe v ročných intervaloch.

V roku 2006, po rozsiahlej revízii existujúcich biografických hesiel užším kolektívom pracovníkov knižnice, bolo vydané 2. upravené a doplnené vydanie *Súpisu osobností Liptova* (1 431 hesiel) s miestopisným registrom, zároveň sa ukázalo ako potrebné zrealizovať nový dotazníkový prieskum. Boli zostavené dva nové dotazníky - zvlášť pre žijúce a zvlášť pre nežijúce osobnosti, ktoré zisťovali a naďalej zisťujú okrem základných osobných údajov (meno, priezvisko, pseudonymy, dátum a miesto narodenia) aj informácie o:

- ↳ štúdiu (školách),
- ↳ vedeckých hodnostiach a vyznamenaniach,
- ↳ členstve v spoločenských, vedeckých, záujmových a pod. organizáciách,
- ↳ profesionálnej dráhe,
- ↳ povolání,
- ↳ činnosti v oblastiach: výstavy, koncerty, vynálezy, podnikanie, filantropia atď.,
- ↳ ťažiskovej činnosti (odbor),
- ↳ publikačnej činnosti a pod.,
- ↳ odkazy na literatúru, ak bolo o danej osobnosti niečo publikované,
- ↳ súčasťou je výzva upozorniť na ďalších súčasníkov vhodných na zaradenie do databázy regionálnych osobností, následne do priebežne pripravovanej Biografie osobností Liptova.

Databáza je aktualizovaná a dopĺňaná aj v procese katalogizácie (ak katalogizátor spracúva spracúva knižničnú jednotku, ktorej autorom je autor regionálny), na základe každodennej excerpce regionálnej a nadregionálnej tlače a naďalej sa venuje pozornosť priebežnému analytickému rozpisu rôznych typov dokumentov - najmä však encyklopédií a slovníkov za účelom spracovania biografických hesiel regionálnych autorov a osobností. Faktografické informácie sú tiež rozširované o relevantné záznamy titulov a článkov s väzbou na regionálne osobnosti prostredníctvom účelovo spracovávaných (zostavovaných) rešerší zameraných na jednotlivé regionálne osobnosti.

Zároveň v module *Definovanie - autor* systém ponúka spracovávať viaceré dôležité informácie o autoroch/osobnostiach:

- ↪ dátum a miesto narodenia/úmrčia,
- ↪ národnosť,
- ↪ profesiu (povolanie a oblasti, v ktorých daná osobnosť pracovala, pôsobila),
- ↪ pôsobiská,
- ↪ evidované regióny (konkrétne mestá alebo obce Liptova, na ktoré má daná osobnosť nejakú väzbu),
- ↪ časť pre neindexované spracovanie faktografických biografických údajov (životopis),
- ↪ väzby na použitú literatúru – tituly či články (v prípade, že sa nachádzajú vo fondoch knižnice, je to väzba na konkrétnu knižničnú jednotku a článok – pozn.: knižnica buduje albumy výstrižkov, systém poskytuje väzby na články v albumoch),
- ↪ priame alebo nepriame autorstvo v prípade edičnej činnosti (vrátane väzby na jednotlivé tituly v databáze),
- ↪ priame či nepriame autorstvo článkov (s väzbou rovnako ako pri predchádzajúcom) atď.

Uvedený komplex údajov je doplnený súborom registrov podľa:

- ↪ profesie,
- ↪ pôsobiska,
- ↪ dátumu narodenia,
- ↪ dátumu úmrčia,
- ↪ regionalitu (mestá a obce regiónu).

Systém umožňuje jednoducho zadefinovať i ďalšie nové registre riadené slovníkom, nie sú stanovené pevne. Z nich potom ponúka možnosť vyhľadávať, resp. zostavovať rôzne edičné tituly, prehľady či výstupy, ktoré je možné ďalej editovať a graficky spracovávať pod MS WORD. Modul *Biblio* potom umožňuje selektovať, zostavovať a evidovať:

- ↪ personálne alebo tematické bibliografie a bibliografické letáky (doplnené o biografickú informáciu a množstvo registrov podľa voľby spracovateľa),
- ↪ rešerše (tak, ako to požaduje príslušná norma),
- ↪ prehľady viažuce sa k osobnostiam – predovšetkým:
 - výročia autorov a osobností (0. a 5. výročia narodenia, úmrčia alebo výročia s výberom, s možnosťou dourčiť kritériá výberu prostredníctvom registrov),
 - výber osobností podľa špecificky zadaných kritérií a požiadaviek spracovateľa (slovníky – napr. Slovník výtvarníkov Liptova, Malý slovník spisovateľov Liptova a i.) výberom cez autorský katalóg, registre, prípadne krížové registre, ktoré pomôžu vymedziť určitý región, obdobie, či profesiu hľadaných osobností, následne možno výber striediť podľa rôznych kritérií, vytlačiť takýto zoznam osobností s rešeršami relevantnými

k daným osobnostiam, vytvorenými registrami a použitou literatúrou, ktorú systém vygeneruje – tituly alebo články z databázy (spracované v bloku Katalogizácia) atď.

K databáze je budovaná aj fotografická databáza osobností a knižničný softvér umožňuje uchovať fotografickú informáciu priamo pri hesle (zadefinovaní autora/osobnosti), prax však ukázala ako vhodnejšie riešenie budovať takúto databázu pod PageManager, ktorá je potom využívaná pri grafickom editovaní jednotlivých vydávaných titulov pod MS WORD. Ten slúži ako nástroj na to, aby bol vydávaný edičný titul nielen užitočný, potrebný a obsahovo kvalitný, ale aj príťažlivo a pútavo spracovaný. V súčasnosti je však z finančných dôvodov vydávanie bibliografických súpisov (bibliografií, bibliografických letákov, kalendárií, slovníkov a pod.) tlačenou formou značne obmedzené.

Pre ilustráciu vymenujem niektoré z vydaných bibliografií z obdobia posledných rokov: *Bibliografia miest a obcí regiónu Liptova* (1998), *Martin Rázus* (1998), *Janko Kráľ* (2002), *Gašpar Fejérpataky-Belopotocký* (2004), *Mária Rázusová-Martáková* (2005), *Milan Jurčo* (2006), *Dobroslav Chrobák* (2007), *Rudo Brtáň* (2007), *Milan Pišút* (2008), *Miloš Tomčík* (2007), *Ivan Stodola* (2008), *Prvá verejná knižnica na Slovensku v priereze života a diania svojich 180 rokov* (2009), *Liptovský Mikuláš v kontexte oslobodzovacích bojov* (2010), pravidelne v ročných intervaloch vydávame *Výročia*.

Regionálna automatizovaná databáza osobností Liptova je pevnou súčasťou automatizovaného knižničného systému Liptovskej knižnice G. F. Belopotockého – *PC-Lib*, je spätá a prepojená so všetkými knižničnými činnosťami a aktivitami. Slúži informačným potrebám vlastnej inštitúcie a používateľom knižnice, dostupná je každému záujemcovi prostredníctvom používateľských staníc alebo konzultácií v knižnici, návštevníci knižnice majú možnosť priebežne sledovať výročia osobností a základné informácie o nich prostredníctvom informačných panelov vo vstupných priestoroch. Sprostredkované prezentácie databázy sa realizujú aj prostredníctvom regionálnych médií (TV Liptov a L-Rádio). Je naďalej priebežne aktualizovaná (vrátane redakcie hesiel), súčasne rozširovaná o nové relevantné informácie a systematicky dopĺňaná o nových, resp. zatiaľ málo známych, regionálnych autorov/osobnosti v procese každodenných katalogizačných, ale hlavne regionálnych bibliografických činností, potom tiež na základe podnetov a získaných materiálov (vrátane spomínaných dotazníkov) od individuálnych prispievateľov z blízkeho okolia. Vďaka tomu má dnes knižnica bohatý zdroj informácií, z ktorého je možné čerpať pri ďalšej práci i nadväzovať na už existujúcu spoluprácu s ďalšími, najmä kultúrnymi, inštitúciami v meste. Verím, že sa nám podarí urobiť ešte viac. Práca na tvorbe regionálnej bibliografie je procesom každodenným a dlhodobým.

BUDOVANIE REGIONÁLNEJ DATABÁZY - DATABÁZA OSOBNOSTÍ A UDALOSTÍ V KRAJSKEJ KNIŽNICI KAROLA KMEŤKA V NITRE

Viola Bielíková, Nitra

V Krajskej knižnici Karola Kmeťka v Nitre v roku 1983 bolo zriadené samostatné bibliografické oddelenie s tromi pracovníkmi. Organizačne pozostávalo z úseku všeobecnej bibliografie a úseku regionálnej literatúry a tlače. Ťažiskom bibliografickej činnosti knižnice sa v tomto období stala regionálna bibliografia.

Úsek regionálnej bibliografie (literatúry a tlače) začal svoju činnosť s jedným pracovníkom, ktorý sa venoval zhromažďovaniu a evidencii retrospektívnych i súčasných regionálnych dokumentov každého druhu (knihy, periodiká, výstrižky, drobné tlače a pod). V záujme čo najširšieho záberu boli výstrižky týkajúce sa nitrianskeho regiónu zo všetkých periodík vychádzajúcich na území ČSSR objednávané až do roku 1990 v Pražskej výstrižkovej službe. Súčasne sa začali budovať katalógy a sústava kartoték (systematická, menná, miestopisná, kartotéka osobností, kartotéka udalostí), ktoré v priebehu rokov vytvorili základ pre spracovanie regionálnej bibliografie.

Od roku 1980 začala knižnica spracovávať Kalendár významných osobností a udalostí Nitrianskeho okresu, ktorý vychádza až doteraz s názvom Kalendár výročí osobností a udalostí okresov Nitra, Šaľa a Zlaté Moravce. V rokoch 1983–1997 vychádzala regionálna článková bibliografia Okres Nitra v tlači, v rokoch 1989–2007 bibliografická ročenka Okres Nitra v tlači: neperiodické dokumenty, po novom územnosprávnom členení v roku 1997 doplnený o okresy Šaľa a Zlaté Moravce.

Teda v roku 1997 do Nitrianskeho kraja pribudli nové okresy Šaľa a Zlaté Moravce a pre knižnicu z toho vyplynula povinnosť plniť funkciu regionálnej knižnice i v týchto územných celkoch. Táto skutočnosť preto našla obraz i v edičnej činnosti oddelenia. Okrem spomínaných bibliografií v roku 2000 sme vydali Bibliografiu k dejinám obcí okresov Nitra a Zlaté Moravce, v roku 2001 Bibliografiu k dejinám miest Nitra, Vráble a Zlaté Moravce.

V deväťdesiatych rokoch sme začali s elektronickým spracovaním regionálnych dokumentov. Článkovú bibliografiu sme spracovali v programe CDS ISIS, neskôr sme pracovali v knižnično-informačnom systéme Virtua a od 18. novembra 2008 pracujeme v systéme DAWINCI. V roku 1998 bol daný do prevádzky komplexný elektronický program knižničných služieb a v roku 2001 sa pokročilo v automatizácii knižničných činností aj na oddelení bibliografie s úsekom regionálnej literatúry. Na objednávku knižnice bol vypracovaný špeciálny softvér Kalendár výročí, ktorý nám umožňuje budovať

bibliografickú databázu regionálnych osobností v elektronickej forme a o rok neskôr softvér Kalendár udalostí.

Koncom roka 2001 sme začali spracovávať kartotéku osobností v elektronickej forme a dlhé roky budovanú rozsiahlu lístkovú (papierovú) kartotéku osobností a udalostí sme postupne prepísali tiež do elektronickej podoby. Naša kartotéka osobností obsahuje k 30. júnu 2010 spolu 7 225 personálnych hesiel. Z okresu Zlatých Moraviec (32 obcí) máme podchytených okolo 1 080 regionálnych osobností a z okresu Šaľa (13 obcí) cca 680. Kartotéka udalostí obsahuje okolo 450 záznamov.

V databáze osobností sú podchytené osobnosti z kultúrneho i politického života ako sú spisovatelia, maliari, hudobní skladatelia, architekti, stavbári, pedagógovia, novinári, politici, starostovia, advokáti, kňazi, herci, športovci, riadiaci pracovníci, ktorí sú spätí s okresmi Nitra, Šaľa a Zlaté Moravce miestom svojho narodenia, úmrtia alebo pôsobenia. Priebežne dopĺňame informácie o známych dejateľoch z dostupných biografických slovníkov, lexikónov, encyklopédií a spracovávame zatiaľ málo známe regionálne osobnosti z vlastných informačných zdrojov ako sú regionálne periodiká, monografie vydané obcami atď. Čo sa týka personálnych hesiel, niektoré sú viac vyčerpávajúce, iné sú len načrtnuté, podľa toho, aké informácie obsahujú literárne pramene.

Z databázy osobností – personálne heslá – získavame informácie:

- ↳ o mieste a dátume narodenia a úmrtia
- ↳ biografické údaje – charakteristiku osobnosti, stručný i obsiahlejší životopis, povolanie i oblasti, v ktorých tá-ktorá osobnosť pracovala, vyznamenania, ocenenia atď.
- ↳ o vlastnej tvorbe – publikačnej, umeleckej atď.
- ↳ o mieste pôsobenia
- ↳ o použitej literatúre

Z databázy udalostí získavame informácie:

- ↳ dátum a miesto
- ↳ stručnú charakteristiku udalosti
- ↳ použitú literatúru
- ↳ geografické heslo

Pri ukladaní údajov nás nič neobmedzuje – záznam môžeme kedykoľvek zavrieť, otvoriť, opraviť, doplniť, vytlačiť.

Vyhľadávanie v oboch databázach je pomerne jednoduché. Vyhľadávať sa dá v databáze osobností podľa:

- ↳ mena (priezvisko)
- ↳ miesta pôsobenia (geografické heslo – napr. Beladice, Topoľčianky, Diakovce)
- ↳ povolania (športovci, maliari – vyselektuje skupinku ľudí)
- ↳ mesiaca

Vyhľadávanie v databáze udalostí je možné podľa:

- ↳ dátumu (rok)
- ↳ kľúčového slova (predmetové heslo – kostol, písomná zmienka, škola...)
- ↳ geografického hesla

Každoročne vydávame Kalendár výročí a udalostí... obsahujúci okrúhle výročia osobností, ktoré sa narodili, zomreli a žili v danom okrese. Pri výbere je potrebné pozrieť si celú databázu. Pri tradičnej kartotéke to bola veľmi zdĺhavá práca. V elektronickej databáze po zadaní požiadavky veľmi rýchlo, o niekoľko minút, a presne dostaneme potrebné údaje v programe Kalendár výročí. Záznamy sú usporiadané podľa presného dátumu – deň, mesiac, rok – máme možnosť prezerania zoznamov, možnosť výberu, záleží len od nás, koho necháme a koho vypustíme z výberu. Text môžeme opravovať a prerábať podľa potreby. Program nám spraví aj menný i zemepisný register.

Môžem konštatovať, že tieto databázy nám uľahčili prácu. Umožnia nám väčší komfort pri vkladaní a vyhľadávaní a pri oprave záznamov, urýchlia a uľahčia nám vyhľadávanie podľa zadaných kritérií a aj príprava materiálov na tlač je jednoduchšia a ľahšia.

Databázy využívame zatiaľ len lokálne, slúžia nám pri príprave akcií a besied s regionálnymi autormi, na prípravu bibliografických letákov a súpisov a používateľom knižnice, hlavne študentom, ktorí sa zaujímajú o regionálne dejiny.

Databázu osobností a udalostí využívame najmä pri zostavovaní kalendárov a pri zostavovaní personálnych bibliografií. V roku 2004 v rámci edičnej činnosti bola do tlače pripravená a vydaná prvá personálna bibliografia po mnohých rokoch, a to Jána Chryzostoma kardinála Korca (1948–2003), (zostavila PhDr. Anežka Strihová). V roku 2006 sme vydali personálnu bibliografiu významného publicistu, spisovateľa, autora literatúry faktu Ladislava Zrubca pri príležitosti 75. výročia jeho narodenia (zostavila PhDr. Anežka Strihová), v roku 2007 personálnu bibliografiu spisovateľky Maríny Čeretkovej-Gálovej (zostavila PhDr. Anežka Strihová) a v roku 2008 personálnu bibliografiu JUDr. Štefana Valenta, významného regionálneho dejateľa (zost. Marta Pernická a Helena Mižáková). V štádiu spracovania je personálna bibliografia spisovateľky Zlaty Dónčovej.

PERSONÁLIE V ZRKADLE BANSKOBYSSTRICKÝCH KULTÚRNYCH INŠTITÚCIÍ

Soňa Šváčková, Banská Bystrica

Fenoménu osobnosti vo výskume regionálnych dejín sa venujú na území mesta Banská Bystrica paralelne viaceré kultúrne a vzdelávacie inštitúcie. Ako veľmi cenný vidíme presah rámca ich vlastnej činnosti, vzájomné obohacovanie sa, hľadanie spoločných ciest v oblasti výskumu i v oblasti prezentácie významných osobností. V súlade s témou nášho stretnutia sa budeme v príspevku venovať problematike reflexie významných osobností predovšetkým v knižnici a na príklade konkrétnych výstupov sa pokúsime ukázať projekty, uskutočnené v spolupráci s ďalšími vzdelávacími a kultúrnymi inštitúciami. Veríme totiž, že otvorenosťou môže naša práca získať ďalšie pozitívne hodnoty a že sa zvýši jej prínos pre odbornú i laickú verejnosť, ktorej je určená.

Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici sa za roky svojho pôsobenia vyprofilovala na moderné multifunkčné knižnično-informačné centrum, ktoré spolu so školami, divadlami, múzeami, galériami, televíziou, rozhlasom, stánkami kultúry, osvetu a ďalšími pomáha formovať tvár mesta ako kultúrno-spoločenského centra. Povedomie významu osobností pre mesto a región má vo svojej činnosti hlboko zakorenené. Od roku 2000 k tradičným formám výskumu a propagácii osobností v regióne pribudlo viacero nových zaujímavých počínov, preto sme sa v príspevku na obdobie ostatnej dekády zamerali predovšetkým.

V súčasnosti knižnica zviditeľňuje viac či menej známe osobnosti doma i v zahraničí prostredníctvom:

- ↳ Vedeckovýskumnej činnosti – kontinuálne zhromažďuje, triedi a hodnotí relevantný materiál.
- ↳ Prezentlačnej činnosti – organizuje kultúrno-spoločenské a odborné podujatia, prednášky, výstavy, tvorí a vydáva publikácie, tvorí a zverejňuje databázy, prostredníctvom Literárneho a hudobného múzea spravuje múzejné expozície venované spisovateľom a hudobným skladateľom.

Knižnica sa vo svojej minulosti (ŠVK je pokračovateľkou Mestskej verejnej knižnice, 1926) venovala najmä propagácii kníh a spisovateľov, usporadúvala čitateľské konferencie a besedy. Na systematické zhromažďovanie materiálu o osobnostiach ako základu pre budúci výskum sa začala orientovať po získaní štatútu vedeckej knižnice v roku 1969 budovaním kartotéky osobností regiónu vo forme lístkového katalógu. Tento materiál postupne rozširovaný o ďalšie zdroje sa dočkal svojho plného využitia v čase tvorby výberovej bibliografickej databázy o historickom, hospodárskom, spoločenskom a kultúrnom vývoji mesta s názvom *Pamäť mesta Banská Bystrica 1918–2000*

(Snopková et al., 2005). Elektronická databáza vyšla vďaka autorskému kolektívu bibliografického oddelenia roku 2005 k 750. výročiu udelenia mestských privilégií Banskej Bystrici na CD-ROM-e. Bola spracovaná v rámci plnenia prvej etapy výskumnej úlohy Dejiny knižnej kultúry a Programu regionálnej retrospektívnej bibliografie mesta. Obsahuje takmer 15 000 bibliografických záznamov o monografiách a článkoch. Poskytuje širokospektrálny pohľad na politický, hospodársky, spoločenský, kultúrny život mesta, jeho prírodné, umelecké pamiatky i významné osobnosti. Pohodlné nachádzanie zvolenej témy umožňuje špeciálne pre tento účel zostavený vyhľadávací program, orientáciu uľahčuje autorský a menný register. Databáza bola v roku 2010 sprístupnená aj na webovej stránke knižnice (www.svkbb.eu) v položke menu – elektronické zdroje. V súčasnosti je otvorená a neustále doplňovaná o nové záznamy. Osobitnú on-line databázu regionálnych osobností mesta buduje Verejná knižnica Mikuláša Kováča (www.vkmk.sk). Vyhľadávanie tu poskytuje bohaté možnosti špecifikácií požiadavky – podľa druhu dokumentov, v jednotlivých oddeleniach alebo pobočkách knižnice. Extrahovať je možné tiež podľa guľatých i pologuľatých výročí narodenia či úmrtia osobnosti v konkrétnom dni, mesiaci, roku.

Koncom minulého storočia a zároveň i tisícročia sa podujali viaceré banskobystrické inštitúcie realizovať výskumný projekt zameraný na postupné dokumentovanie nedávneho a súčasného literárneho života Banskej Bystrice. Vedecké konferencie na tému *Literárne tradície Banskej Bystrice* nadviazali na podobné podujatie organizované Literárnym a hudobným múzeom v 90-tych rokoch pod názvom *Literárna Banská Bystrica*. Ich pôvodným cieľom bolo zhodnotiť život a tvorbu tých, ktorí vytvárali zdravé literárne ovzdušie mesta v novodobých dejinách. Postupom času sa pri organizovaní festivalu *Literárna Banská Bystrica* spojili literáti s knihovníkmi, a tak sa od štvrtého ročníka festival koná v spojení s Týždňom slovenských knižníc. Spoluorganizátormi sú Univerzita Mateja Bela – Katedra slovenského jazyka a literatúry, Spolok slovenských spisovateľov, Bábkové divadlo na rázcestí a Mesto Banská Bystrica. Doteraz tri vedecké konferencie reflektovali literárny život mesta spolu s jeho protagonistami po dekádach – 60-te, 70-te a 80-te roky 20. storočia. Z prezentovaných príspevkov je vydávaný recenzovaný vedecký zborník, do ktorého prispievajú aj odborní pracovníci knižnice. Na vydaní ostatného (*Literárne tradície*, 2009) sa spolu s Univerzitou Mateja Bela podieľala tiež Štátna vedecká knižnica.

Plodná spolupráca spomínaného akademického a knižničného prostredia priniesla mnoho podnetných impulzov pre výskum osobností aj vďaka vedeckým konferenciám organizovaným spolu s Katedrou histórie Fakulty humanitných vied na Univerzite Mateja Bela. Naposledy sa na pôde Štátnej vedeckej knižnice personálie takto reflektovali v 32 príspevkoch na vedeckej konferencii s názvom *Významné osobnosti v dejinách Banskej Bystrice : fenomén osobnosti vo výskume regionálnych dejín* v septembri 2010. Téma konferencie

vzbudila v odbornej verejnosti mimoriadny záujem. Odznali zaujímavé príspevky o známych i menej známych osobnostiach politického, spoločenského, kultúrneho i hospodárskeho života mesta.

Odborné podujatia venované osobnostiam dopĺňa seminár pre pracovníkov knižníc, ktorý sa ako 10. jubilejný uskutočnil v apríli tohto roka za účasti zahraničných hostí z Česka, Nemecka, Poľska, Bulharska, Ukrajiny, Ruska pod názvom *Význam osobností pre mestá a regióny*. Zborník s rovnakým názvom uverejnil 16 príspevkov so zaujímavými a podnetnými informáciami o biografickom výskume a jeho výstupoch v knižniciach domácich i zahraničných.

Myšlienka pravidelného stretávania sa s významnými osobnosťami regiónu a ocenenia ich činnosti, ktorou prispeli k jeho rozvoju, stála pri vzniku kultúrneho podujatia *Osobnosti*. Cieľom bolo predstaviť umelcov, vedcov, pedagógov, politikov, ktorí vo svojej práci dosiahli výrazné, nadpriemerné výsledky a môžu inšpirovať ostatných. Rozprávanie o ich živote a diele, živé rozhovory s nimi vkusne doplnené kultúrno-umeleckými vstupmi, organizované tradične mesačne v pondelok našli cestu k svojim divákom a stali sa obľúbeným priestorom na vzájomné obohacujúce stretnutia. Pri ich organizovaní sme spolupracovali s ďalšími inštitúciami. Cyklus vzbudil záujem i v slovenskej televízii a rozhlase, kde viackrát priniesli o ňom informácie. Desaťročné výročie cyklu *Osobnosti* sme oslávili osobitným jubilejným podujatím, na ktorom sme prezentovali biografický slovník *Čím by bola Banská Bystrica a región bez nich* (Albertová-Bôbová, 2009) zostavený z hesiel osobností postupne predstavených na podujatí počas uplynulej dekády.

Kultúrnou udalosťou v posledných rokoch boli tiež programy pripravené k výročiam dvoch významných osobností – vynálezcu, kňaza a maliara Jozefa Murgaša a spisovateľa Jozefa Gregora Tajovského, rodákov z obce Tajov neďaleko Banskej Bystrice, kde sa nachádza im venovaná múzejná expozícia spravovaná Literárnym a hudobným múzeom pri ŠVK. Obec Tajov, Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, Klub Jozefa Murgaša a Jozefa Gregora Tajovského v Bratislave, Fórum pre komunikačné technológie CTF pripravili pri príležitosti 80. výročia jeho úmrtia v Tajove v máji 2009 spomienkovú slávnosť s názvom *Počuje ma niekto?*, na ktorej so svojimi príspevkami vystúpili odborníci z oblasti elektrotechniky a komunikačných technológií, zástupcovia cirkvi a umelci, aby predstavili Jozefa Murgaša vo všetkých jeho činnostiach – ako vedca, umelca a kňaza. Dôležitým bodom programu bolo spojenie s odborníkmi na druhej strane sveta, v meste pôsobenia i večného odpočinku Jozefa Murgaša vo Wilkes-Barre (Pensylvánia, USA) prostredníctvom telemostu a diskusia v priamom prenose o živote a pamiatke Jozefa Murgaša v Amerike. Účastníkov podujatia v sále i v zámorí pozdravil biskup Banskobystrickej diecézy Mons. Rudolf Baláž, predseda Banskobystrického samosprávneho kraja doc. Ing. Milan Murgaš, CSc., kultúrny atašé Veľvyslanectva USA na Slovensku pán Edward Kemp a hostia z Wilkes-Barre, manželia Anna a Joseph Biros. S umeleckým pásmom sa predstavili študenti

Fakulty dramatických umení Akadémie umení v Banskej Bystrici pod vedením režiséra Juraja Sarvaša.

Prvými v rade biografických slovníkov vydaných v ŠVK boli tituly *Kto bol kto v Banskej Bystrici v roku 2001* (Šovčíková, 2002), prezentujúci žijúce osobnosti, a *Kto bol kto v histórii Banskej Bystrice 1255–2000* (Klimová-Némethová a kol., 2002) s 2 000 heslami nežijúcich osobností Banskej Bystrice a jej častí. V roku 2003 bol ocenený prémiou Jozefa Miloslava Hurbana v kategórii pôvodných slovenských biografických diel. Vlni sme vydali biografický slovník s názvom *Čím by bola Banská Bystrica a región bez nich* (Albertová-Bôbová, 2009) zostavený zo 64 hesiel osobností prezentovaných v rámci cyklu *Osobnosti za uplynulých desať rokov*. Literárne a hudobné múzeum vydalo *Krátky slovník folklorizmu okresu Banská Bystrica v 20. storočí* (Šípka, 2003).

Osobitným vkladom k výskumu osobností sú početné personálne bibliografie, zostavované počas celej existencie bibliografického oddelenia knižnice. Mimo edície vyšli bibliografie Ladislava Exnára, Ladislava Sáru, Mikuláša Kováča, Zdenka Mikulu, Petra Karvaša. Od roku 1999 vychádzajú v edícii *Osobnosti, ktorá má dnes 15 zväzkov – Jur Hronec* (Klimová-Polakovičová, 1999), *Ján Findra* (Hrúzová-Némethová, 2000), *Milan Rastislav Štefánik* (Klimová et al., 2000), *Dominik Skutecký* (Hrúzová-Némethová, 2001), *Beloslav Riečan* (Hrúzová-Némethová, 2001), *Vladimír Oleríny* (Hrúzová, 2001), *Hana Ponická* (Hrúzová, 2002), *Stanislav Ondrejka* (Lauková, 2003), *Ladislav Novomeský* (Hrúzová, 2004), *Zdenko Kasáč* (Šváčová, 2004), *Július Alberty* (Snopková, 2005), *Pavel Hrúz* (Šváčová, 2006), *Valéria Chromeková* (Snopková, 2006), *Ján Mikleš* (Garaiová et al., 2006), *Alexander Dubček* (Šváčová et al., 2007), *Jozef Gindl* (Snopková, 2007), *Ján Golian* (Šváčová et al., 2008), *Karol Fremal* (Snopková, 2008), *Zlata Solivajsová* (Šváčová, 2008), *Ladislav Ťažký* (Šváčová, 2009). Už tradične zaraďujeme na ich úvod biografické eseje alebo štúdie z pera renomovaných odborníkov a podrobné kalendária o živote a diele osobnosti.

Bohaté literárne a hudobné tradície regiónu viedli už v roku 1969 k založeniu Literárneho a hudobného múzea. Po rokoch mnohých organizačných zmien sa múzeum roku 2001 zlúčilo so Štátnou vedeckou knižnicou a pôsobí ako špecializovaný organizačný útvar ŠVK. Zbiera a prezentuje materiál o významných osobnostiach literárneho a hudobného života, organizuje rôznorodé podujatia, spravuje múzejné expozície: Múzeum – domov múz, Pamätný dom Jozefa Gregora Tajovského v Tajove, Pamätná izba Pavla Tonkoviča v Podkoniciach. Reálne o literátoch a hudobníkoch oživuje prostredníctvom pestrých aktivít – besied, tvorivých dielní, špecializovaných vyučovacích hodín pre školy, prezentácií kníh, koncertov, ale aj vďaka publikačnej a edičnej činnosti.

Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici pôsobí v regióne ako multikultúrne centrum. Snaží sa o neustále skvalitňovanie svojej primárnej knižnično-informačnej funkcie, ale čoraz väčší priestor venuje rozvíjaniu kultúrnych, vzdelávacích a výskumných aktivít vo vzťahu k regionálnym i nadregionálnym reáliám v plodnej spolupráci s ostatnými inštitúciami.

PRÍNOS KOŠÍC DO LITERATÚRY PRE DETI A MLÁDEŽ

Tatiana Klimková, Košice

Košice. Pri počutí názvu tohto mesta sa každému človeku vynorí iná asociácia. Väčšinou sú to národné kultúrne pamiatky – Dóm svätej Alžbety, Urbanova veža a kaplnka svätého Michala, erbová listina mesta, mimochodom, najstaršia známa erbová listina v Európe, či US Steel – bývalé Východoslovenské železiarne. Samozrejme, Košice sú známe aj Medzinárodným maratónom mieru a hokejom.

V poslednom čase sa o Košiciach hovorí ako o meste kultúry. O Európskom hlavnom meste kultúry 2013. Prívlastok Mesto kultúry však Košiciam patrí už dávno. Košice sú mestom s bohatou kultúrnou a historickou tradíciou. Už od 16. storočia sa v Košiciach tlačili knihy, v 17. storočí bola založená Košická univerzita. Pôsobili tu významní umelci – sochári, stavitelia, maliari, ale aj spisovatelia. Košice sú mestom kultúrnych inštitúcií – divadiel, múzeí, knižníc. Kultúra je spojnicou medzi minulosťou, prítomnosťou a budúcnosťou, vplýva na kultúrnosť človeka a kultúrnosť jednotlivca sa odzrkadľuje v kultúre národa.

Jedným z prvých umeleckých diel, ktoré sprevádza dieťa na ceste za poznáním, je nepochybne detská kniha. Na jej vzniku sa podieľa množstvo tvorcov – autori textu (spisovateľ, prekladateľ, zostavovateľ), výtvarníci (ilustrátori, grafici, fotografi), tlačiarí a v neposlednom rade aj distribútori hotových výrobkov – predajcovia či knižnice. S Košicami sú spojené mená mnohých spisovateľov, prekladateľov, ilustrátorov či kníhtlačiarov. Na tomto mieste je nemožné ich spomenúť všetkých, preto sa zameriam iba na spisovateľov, ktorých tvorba je určená predovšetkým deťom a mládeži.

Aj po tejto selekcii však zostáva otázka, ktorých autorov vybrať? Tých, čo sa v Košiciach narodili? Tých, čo tu študovali alebo pracovali? Tých, čo tu v súčasnosti pôsobia? Alebo tých, ktorí tu ukončili svoju životnú púť? Mohli by sme hovoriť aj o tých, ktorí Košice zobrazili vo svojich dielach... Zložité, ťažké rozhodovanie. Skúsme to systémom „z každého rožka troška“.

Medzi prvých autorov, ktorí písali texty určené deťom, patrí **Rehor Uram-Podtatranský** (1846–1924). Vo svojej prozaickej tvorbe sa zamerával na rozprávky, povesti a historické poviedky. V poézii kládol dôraz na moralisticko-didaktické postuláty, redigoval časopis *Priateľ dielok*. Celý život pracoval ako učiteľ, od r. 1920, už na dôchodku, žil v Košiciach.

S knižnicou pre mládež mesta Košice je neodmysliteľne spojená trojica autorov – Darina Harmanová, Božena Mačingová a Ján Štiavnický. Mohli by sme povedať, že to boli kmeňoví autori knižnice, stretávali sa v nej so svojimi čitateľmi, zapájali sa do jej aktivít a vždy v nej radi trávili čas. **Darina Harmanová** (1912–1993) žila a pracovala v Košiciach od r. 1946. Vo svojich básnických zbierkach ponúkla deťom láskavý svet antropomorfizovaných kvetínok,

zvieratiek a prírodných javov. V prozaickej oblasti sa pokúsila o vytvorenie moderných rozprávok na základe imaginatívnej hry s oblakmi *Oblačné rozprávky*. Podľa autentických zážitkov s nevidiacimi deťmi napísala knihu *Svetlo v dlani*, kde citlivo stvárnila špecifiká ich spôsobu vnímania sveta.

Božena Mačingová (1922) je jedna z autorov, o ktorých môžeme plným právom povedať, že sú košickí. V Košiciach sa narodila, študovala a až na 11 rokov, ktoré strávila v Prešove a Veľkom Šariši, tu stále žije a pracuje. Jej prvé práce sa spájajú so žánrom animovanej rozprávky (napr. *Šibalstvá mravčeka Štipka*, *Lapajove dobrodružstvá*, *Gaštanko a Gaštaník*). Trvalú hodnotu majú jej príbehy zo života súčasných detí (*Danuška*, *Taký veľký deň*, *My spod Vrabčej skaly*). Autobiograficky ladený príbeh *Betka a Veterné mesto* rozpráva aj o Košiciach a ich histórii. Okrem próz pre deti písala aj rozhlasové pásma, črty, fejtóny.

Spisovateľ **Ján Štiavnický** (1937–1993) prišiel do Košíc študovať a už v Košiciach zostal nastálo. Patril k najproduktívnejším spisovateľom pre deti a mládež v 70. rokoch 20. storočia. Literárne najhodnotnejšie sú jeho povestové a rozprávkové knižky (*Kamenný kráľ*, *Strážsa pokladu*, *Farbiar a krásna Zuzana*, *Dobrý zmok a iné rozprávky*, *Povesti z dávnych vekov*, *Povesti zo Spišského hradu*, *Lipenka*, *Studničky*).

Jedným z prvých autorov, ktorí v tvorbe pre deti využíva nonsense, intelektuálny humor a satiru, je **Tomáš Janovic** (1937). V Košiciach študoval na strednej škole, neskôr rád chodieval na besedy medzi svojich čitateľov. Deti majú veľmi radi jeho trilógiu rodinno-satirických básní *Rozprávkové varechy*, *Dín a Dán* a *Drevený tato*, ako aj ďalšie zbierky, v ktorých sa hrá so slovami a príbehmi (*Jeleňovízor*, *Kto sa nehrá, z kola von*).

Ján Uličiansky (1955) rovnako ako Tomáš Janovic maturoval v Košiciach a sem sa aj vrátil ako dramaturg a režisér v Bábkovom divadle. Jeho rozprávky sú imaginatívne a pritom zostávajú epické. Charakterizuje ich symbióza veselého s vážnym; komický rozmer rozprávok čitateľ objavuje so vzrušujúcou dávkou intelektuálnej námahy. Dejovo príťažlivé príbehy jeho rozprávok dokážu vyjadriť životný pocit súčasného človeka, vypovedajú o slobodnej fantázii, priateľstve, veľkodušnosti a schopnosti vnímať svet v jeho zázračnosti. Čitateľsky najpríťažlivejšie sú jeho diela *Podivuhodné príbehy siedmich morí*, *Kocúr na kolieskových korčuľiach*, *Veveričky*, *Malá princezná*, *Štyria škriatkovia a víla*.

Karol Pém (1942) sa v Košiciach narodil, vyučil a po rokoch, strávených v Bratislave i v Prahe, sa do Košíc vrátil a strávil tu posledné roky života. Jeho rozprávky zo zbierky *Malá víla* ponúkajú postrehy o zdanlivo všedných veciach a odkrývajú ich nezbadaný pôvab. Láska, jemný humor a nostalgiu vypovedajú o tom, čo uviazlo v citovej pamäti rozprávača. S metaforami o hodnote priateľstva zaznamenávajú pocity, impresie, sú výsledkom ozvláštneného pohľadu na svet každodennosti. Z pozostalosti autora bola zostavená kniha *Rozprávky pre dobré deti*.

Jozef Urban (1964–1999) sa v Košiciach narodil a jeden čas aj pôsobil. Jeho básne, ale aj texty k populárnej hudbe spontánne oslovujú mládežníckeho čitateľa i poslucháča hlavne autenticitou zmyslového zážitku (*Výstrel z motyky*). Literatúru pre deti kvalitatívne obohatil súborom autorských rozprávok *Dobrodružstvá vranky Danky*. Postavy v rozprávkach prevažne symbolizujú rôzne polohy ľudskej „inakosti“ – či už ide o fyzické, zdravotné alebo sociálne odlišnosti. Rozprávky však prinášajú aj vieru v ľudské dobro, spojenú s hľadaním a odkrývaním ľudských hodnôt.

Erik Jakub Groch (1957) bol členom košickej undergroundovej a samizdatovej skupiny, ktorá si sformovala svoj vlastný estetický a myšlienkový model umeleckej tvorby. Do detskej kultúry kvalitatívne zasiahol rozhlasovými rozprávkovými cyklami *Cililink* a *Rozprávokolamy*. Jeho knižný debut *Tuláčik a Klára* je jedinečným umeleckým počinom. V čase infantilizácie autorskej rozprávky dokázal adresovať dieťaťu myšlienky o dôležitosti tepla domova, priateľstva a o tom, že „svet je oveľa kúzelnejší ako tie najrafinovanejšie kúzla“. Jeho ďalšie dielo *Píšťalkár* možno čítať ako rozprávku a putovanie jedného nahého človeka, ktorý nevidí dôvod na to, aby sa obliekol, nevie, kam kráča, a nepremýšľa ani o tom, prečo píska stále tú istú pesničku. A možno ju čítať ako podobenstvo o hľadaní zmyslu života, cieľov a ich naplnenia. Rovnako ako jeho *Abé, Aha a spol.* sa dá zarátať medzi ojedinelé diela, ktoré posúvajú knižnú kultúru k neznámym oblastiam.

Daniel Pastirčák (1957) síce v Košiciach študoval iba pomerne krátky čas, s našim mestom ho však spája množstvo osobných kontaktov. Do detskej literatúry 90. rokov 20. storočia vniesol moderné princípy kresťanskej duchovnej estetiky. Poetologicky i noeticky sa inšpiroval tvorbou Andersena, Wilda a Hesseho. Meditatívne rozprávky *Damianova rieka* prinášajú podobenstvá o hľadaní zdrojov duchovných hodnôt života i umeleckej tvorby. Kniha *Čintet alebo more na konci sveta* je príbehom putovania šiestich detí viacdimenzionálnym priestorom. Napriek ťažšie dešifrovateľným významom má kniha ambície pritiahnúť detského čitateľa magnetizmom fantastiky, syntézou farieb, zvukov, vôní, dobrodružným prekonávaním nebezpečenstiev či očariť tajomnou atmosférou nedopovedaných vecí.

Košice vždy boli multinárodnostné a multikultúrne mesto. Pre starých Košičanov bolo samozrejme, že rozprávajú štyrmi jazykmi: slovensky, maďarsky, nemecky a česky. Často sa do toho primiešala aj rusínčina či ukrajinčina. Je preto samozrejme, že v Košiciach žili a žijú autori, ktorí tvoria v týchto jazykoch. Jedným z najvýznamnejších autorov pre deti, ktorý písal po maďarsky a do maďarčiny aj prekladal, je **Oliver Rácz** (1918–1997). Z literatúry pre deti a mládež preložil napr. Dobšinského rozprávky a diela Ľudmily Podjavorinskej. Najznámejším dielom pre deti, ktoré vyšlo aj v slovenčine, je *Cirkus Rezeda a X dvadsaťsedem odhalený*. Obe knižky sú príbehy, ktoré zažívajú deti zo sídliska. Chýba im príroda, tak si ju chcú nahradiť aspoň chovaním a cvičením zvieratiek, alebo pobytom v škole v prírode. Oliver Rácz

v týchto dielach zúročil svoje dlhoročné pedagogické skúsenosti. Dielka sú svieže, plné radosti a humoru, v dobe svojho vzniku boli obľúbeným čítaním.

Košice sú mestom kultúry. Ako také sú plné umelcov – výtvarníkov, hudobníkov, spisovateľov... Veľa z nich svoju tvorbu venuje deťom a mládeži. Veď deti sú naša budúcnosť. Vzťah ku kultúre a kultúrnosť nie je vrodenu vlastnosťou, musí sa v človeku pestovať a rozvíjať a práve v tom má nezastupiteľné miesto detská kniha a jej autori.

PREHĽAD SPRACOVANIA HUNGARIK V ŽITNOOSTROVNEJ KNIŽNICI V DUNAJSKEJ STREDE

Marta Vargová, Dunajská Streda

Dovoľte mi, aby som Vás oboznámila s činnosťou nášho bibliografického oddelenia v Žitnoostrovnej knižnici v Dunajskej Strede, kde spracovávame hungariká. Maďarská tlač vychádzajúca na Slovensku tvorí integrálnu súčasť predmetu spracovávania Slovenskej národnej bibliografie. Na podnet Slovenskej národnej knižnice zastúpenej Národným bibliografickým ústavom a z poverenia Ministerstva kultúry Slovenskej republiky vzniklo 1. januára 1991 oddelenie Bibliografia Hungarica, ktorá bibliograficky spracováva na Slovensku vydávané noviny a časopisy v maďarskom jazyku. Slovenská národná knižnica zaškolila príslušných pracovníkov a zabezpečila inštaláciu potrebného softvéru. Od 1. januára 1991 dve naše pracovníčky sa podieľajú na tvorbe súbežnej článkovej bibliografie. Spracovávajú bibliografické záznamy z maďarských periodík vydávaných na Slovensku a svoje záznamy sprístupňujú v ústrednej báze dát Slovenskej národnej bibliografie.

Počet spracovávaných časopisov sa mení podľa vydávaných periodík na Slovensku. Zo začiatku bolo excerptovaných 23 titulov, medzičasom sa tento počet zvýšil na 26 a dôsledkom politických diania sa v súčasnosti zredukovalo na 16 titulov. Na Slovensku v súčasnosti vychádza jeden denník Új Szó, týždenník Szabad Újság, dva náboženské noviny Remény a Kálvinista Szemle, učiteľské noviny Katedra, Pedagógusfórum, vedecký časopis Fórum Társadalomtudományi Szemle, literárnovedné časopisy Irodalmi Szemle, Kalligram a Opus, magazín Vasárnap a Új Nő, výtvarný časopis Atelier a detské časopisy Tücsök, Tábortűz a Cserkész. Periodiká sa spracovávajú výberovo, so zameraním na informácie o činnosti Maďarov žijúcich na Slovensku. Našou snahou je vyhľadávať a podávať spoľahlivé informácie o kultúrno-spoločenskom dianí v živote maďarskej národnostnej menšiny, ktorá tvorí asi 10 % obyvateľstva. Ročne je to asi 4–5 000 záznamov, od roku 1991 sme spracovali okolo 74 000 záznamov.

Do roku 1996 sa záznamy zapisovali do výmenného formulára a mesačne sa odosielali poštou do Národného bibliografického ústavu. Od r. 1996 sa záznamy zapisovali vo formáte CDS ISIS a takisto mesačne boli odoslané na disketách do ústrednej databázy. V r. 1998–2004 sa využíval formát UNIMARC v systéme Aleph a od septembra 2004 až po dnes sa záznamy zapisujú vo formáte MARC 21 v systéme VIRTUA. Bibliografické spracovanie záznamov sa zakladá na Medzinárodnom desatinnom triedení s využitím pravidiel AACR2 a ISBDN. Záznamy tvoria pevnú súčasť ústrednej databázy Slovenskej národnej knižnice v Martine. Z toho vyplýva, že aj ich spätné vyhľadávanie prebieha v tejto databáze.

Zdrojové dokumenty sa archivujú a sú dostupné v Žitnoostrovej knižnici, na bibliografickom oddelení.

Naša spolupráca s Národným bibliografickým ústavom Slovenskej národnej knižnice je veľmi dobrá. Dovoľte mi, aby som sa v mene mojich kolegýň poďakovala menovite dr. Anne Križanovej (na dôchodku), pani Kataríne Chovanovej a pani Mgr. Ľudmile Rohoňovej za ich ochotu a všestrannú odbornú pomoc.

ČESKÍ A MORAVSKÍ DIVADELNÍCI V ŠTÁTNUM DIVADLE V KOŠICIACH OD 20. ROKOV 20. STOROČIA

Valéria Farah, Košice

Podnet na tento príspevok mi dala výstava, pripravená Štátnou vedecskou knižnicou v Košiciach, s názvom *Českí divadelníci a hudobníci v Košiciach po roku 1918*. Výstava bola pripravená z knižného fondu ŠVK v Košiciach, VKJB v Košiciach, z archívov Divadelného ústavu v Bratislave a Štátneho divadla v Košiciach a s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR v rámci programu Kultúra národnostných menšín. Vychádzala som z podkladov Danky Slezákovej, ktorá výstavu pripravila, a z bibliografickej databázy REOS našej knižnice.

Súčasná budova Štátneho divadla v Košiciach vznikla pred vyše sto rokmi, a je adekvátnym reprezentantom veľkej tradície divadelníctva v Košiciach. Je významnou kultúrnou pamiatkou a dôležitou dominantou historického jadra mesta Košice. Jej autorom je rodák z pražského Smíchova **Adolf Lang**. Budova svojou dokonalosťou budí dojem, že ju tento nadaný umelec priam vysníval.

Divadlo na Slovensku sa začalo formovať pod taktovkou českých divadelníkov. V začiatkoch svojej existencie zápasilo najmä s úlohou presadiť sa u slovenských divákov, ktorí boli zvyknutí na vysokú úroveň maďarských a nemeckých divadelných predstavení. Nástup československého divadla v Košiciach sa začína v roku 1920. Otvára ho Slovenské národné divadlo z Bratislavy dvojtýždňovým zájazdom činohry už v apríli, pričom divadlo existovalo iba od 1. marca 1920. Hrali sa české hry s českými hercami. Potom od 4. júla 1920 nasledovala opera. Prvá košická sezóna SND trvala šesť týždňov. Aj v nasledujúcich rokoch dochádzalo Slovenské národné divadlo z Bratislavy do Košíc na dlhodobé zájazdy, prichádzali však najmä v letných mesiacoch, čo vyvolávalo oprávnenú nespokojnosť po slovensky i po česky hovoriacej verejnosti v Košiciach. A práve z tejto nespokojnosti sa zrodilo v Košiciach samostatné Východoslovenské národné divadlo. V roku 1924 vzniklo **Družstvo** Východoslovenského národného divadla, ktoré sa ujíma aj budovy a vymenúva za riaditeľa nového divadla českého režiséra **Josefa Hurta**, ktorý tu pôsobil s českým súborom dva roky. Vybudoval iba činohru a operetu. Tvrdil, že k ľudu treba hovoriť rečou, ktorej rozumie. Hurt odstúpil pre neriešiteľné finančné problémy. Vo vedení divadla sa potom vystriedalo niekoľko ďalších českých osobností: Oto Alferi, Oto Novák, Karol Želenský, jeho syn Drahoš Želenský. Z hospodárskych príčin nastal v roku 1930 rozpad oboch súborov. Po zániku Východoslovenského národného divadla nebolo v Košiciach stále profesionálne divadlo a v budove Mestského divadla striedavo hosťovali súbory olomouckého divadla a SND z Bratislavy.

Obnoviť činnosť po 6 rokoch sa podarilo **Antonínovi Drašarovi**. Ale len na krátko, do roku 1938 – do pripojenia Košíc k Maďarsku. Okrem činohry sa začala budovať aj opera, opereta a balet. Prvou hudobnou premiérou bola opereta *Poľská krv* od Oskara Nedbala, prvou opernou premiérou bola Verdiho *La Traviata*. V sezóne 1947–1948 začali hrať aj celovečerný balet. Od sezóny 1946–1947 nieslo divadlo názov **Národné divadlo v Košiciach**, v roku 1955 bolo premenované na **Štátne divadlo Košice**.

Vzťah oboch národných kultúr, českej i slovenskej, sa po roku 1945 naďalej mnohostranne rozvíjal, pričom závislosť slovenského divadla od českého sa zmierňovala. Od priamej pomoci, ktorá bola spočiatku nevyhnutnosťou, sa postupne prechádzalo k obojstrannému partnerstvu. Zakladatelia novodobého divadla v Košiciach, Janko Borodáč s manželkou a pár nadšencami, prišli do východoslovenskej metropoly v auguste 1945, aby vytvorili divadlo slovenské a realistické. Neuzatvárali sa však pred spoluprácou s českými umelcami z radov režisérov, dirigentov, choreografov a scénografov. Tí pôsobili na Slovensku buď ako hostia, alebo ako angažovaní členovia súboru: choreografi – **Stanislav Remar**, **Rudolf Macharovský** a **Miroslav Kůra**, české osobnosti, ktoré kládli základy baletného súboru – **Jitka Mňačková** či **Eliška Slancová**, dirigenti – **Josef Vincourek**, **Juraj Viliam Schöffler**, pražský rodák **Ladislav Holoubek**, **Josef Bartl**, **Zdeněk Bílek** či **Boris Velat**. V košickom súbore zakotvilo niekoľko českých sólistov: **Josef Staník**, **Josef Hromádka**, **Hynek Rohan**, **Imrich Godin**, **Jarmila Winklerová**, neskôr **Ladislav Neshyba st.**, v sedemdesiatych rokoch **Eliška Pappová**, **Ludmila Šomorjaiová** a i.

V 90. rokoch prešlo divadlo rozsiahlou rekonštrukciou, ktorá citlivo zachovala jeho pôvodný ráz. Počas druhej Mečiarovej vlády (1994–1998) sa uskutočnil pokus zlúčiť košické divadlo s prešovským. Takto sa divadlo pod názvom **Divadlo Janka Borodáča** stalo súčasťou **Východoslovenského divadla**. V roku 1998 získalo divadlo opäť samostatnosť a vrátilo sa k názvu **Štátne divadlo Košice**.

Toto je iba stručný prehľad z dejín košického divadla. No mnohostranná a aktívna spolupráca s českými umelcami pokračuje aj v súčasnosti. Sú to práve osobnosti, ktoré vnášajú život na dosky, ktoré znamenajú svet, ale zároveň zanechávajú svoju pečať v kultúrnom dianí. Oni sú predstaviteľmi, ktorí určujú umeleckú úroveň v tom-ktorom historickom období. Preto je dôležité venovať pozornosť biografickému výskumu nielen v regionálnom, ale aj v národnom kontexte. Biografistike sa venuje aj naša knižnica. Už vyššie som uviedla niekoľko významných mien reprezentantov, ktorí sa zaslúžili o históriu nášho divadla a divadelníctva, rada by som teraz bližšie predstavila jednotlivé osobnosti. Sú abecedne radené.

ALFERI Oto, tiež **Alfieri** (24. 8. 1885 Praha – 27. 1. 1944 Dolní Bousov, okr. Mladá Boleslav)

Ťažisko jeho divadelnej aktivity od roku 1904 bolo v Čechách. Na Slovensku pôsobil v rokoch 1926–1928 ako riaditeľ Východoslovenského národného divadla v Košiciach. Z pôvodných zámerov rozšíriť repertoár uviedol len *Hoffmanove poviedky*. Zrežimoval 11 činoherných predstavení. Dvojiročné obdobie jeho účinkovania vo VND nedokázalo vymaniť košické divadlo ani z umeleckej, ani z finančnej krízy.

AUBRECHTOVÁ Marta (11. 9. 1903 Praha – 25. 1. 1986 Praha)

Tanec študovala v Prahe u A. Bergera, neskôr súkromne u Achille Viscusioho a roku 1926 v Paríži krátkodobo u Olgy Iosifovnej Preobraženskej. V sezóne 1922/1923 primabalerína a choreografka SND v Bratislave a vo VND v Košiciach. V rokoch 1924–1926 pôsobila ako baletná majsterka v Plzni, po roku 1926 ako choreografka viacerých pražských. V 30. rokoch vytvorila vlastnú dievčenskú skupinu, s ktorou podnikala zájazdy aj do zahraničia (Taliansko, Egypt). Po 1945 sa v Prahe venovala pedagogickej činnosti (balet, akrobacia, step, špeciálny výcvik krasokorčuliarov), prvá choreografka Pražskej ľadovej revue. Počas pôsobenia na Slovensku sa usilovala zvýšiť umeleckú úroveň baletného súboru SND. V roku 1923 naštudovala balet *Coppélia*, v ktorom zároveň tancovala titulnú úlohu *Swanildy*.

BÁRTŮ Nina, vl. m. Anna, vyd. Kašková (3. 4. 1904 Protivín, okr. Písek – 1992 Praha)

V rokoch 1921–1925 študovala herectvo na pražskom konzervatóriu. V sezóne 1925/1926 bola členkou divadelnej spoločnosti J. O. Martina, v sezóne 1926/1927 bola členkou Východoslovenského národného divadla v Košiciach, v rokoch 1927–1971 viacerých českých divadiel. Na košickom javisku vytvorila 9 postáv. Dve z nich – *Blaženu* v Urbanovičovských Pokleskoch (1926) a *Milku* v Stodolovej hre *Náš pán minister* (1926) naštudovala v slovenskom jazyku.

FUCHSOVÁ-LEHOTSKÁ Ella (24. 8. 1905 Ostrava – 9. 5. 1967 Piešťany)

Od 1919 členka ostravského divadla a žiačka A. Viscusioho. V sezóne 1923/1924 sólistka baletu SND v Bratislave, v rokoch 1924–1926 primabalerína a choreografka Východoslovenského národného divadla v Košiciach, 1926–1930 Východočeského divadla v Olomouci, 1931–1933 a 1935–1937 primabalerína, choreografka a šéfkba baletu SND. Roku 1930 založila a s prestávkami viedla baletnú školu v Bratislave. Do Bratislavy prišla s Achille Viscusiom a účinkovala ako sólová tanečnica v SND, roku 1924 prešla z poverenia Oskara Nedbala do Košíc za baletnú choreografku novovznikajúceho divadelného súboru. Na svoju dobu bola technicky vynikajúcou tanečnicou. S partnerom Viktorom Jassikom absolvovala turné po Nemecku, Švajčiarsku,

Talianisku a Poľsku. Vo **VND v Košiciach** pripravila choreografiu Smetanovej opery *Predaná nevesta* a ďalších troch oper, 28 operiet jedného baletného predstavenia.

HEMERKA Oldřich (13. 11. 1862 Vrdy Bučice – 19. 12. 1946 Košice)

V rokoch 1878–1882 študoval na organovej škole v Prahe, 1883–1899 bol regenschorim v Bardejove, kde propagoval nielen českú hudobnú tvorbu, ale aj ľudové piesne. V Košiciach pôsobil od mája 1899 ako organista Dómu sv. Alžbety, od roku 1902 ako regenschori až do roku 1943, do odchodu do dôchodku. V tejto funkcii pozdvihol úroveň cirkevnej hudby. Od roku 1910 organizoval chrámové koncerty a v roku 1911 vežové koncerty za účasti vojenských trubáčov. Okrem tohto hlavného poľa pôsobenia sa zapájal do všetkých aktivít košického hudobného života. Do koncertnej činnosti až do roku 1918 zapájal aj svojho syna **Júliusa Hemerku**, ktorý pôsobil ako dirigent, skladateľ a hudobný pedagóg mimo Košíc, a dcéru **Máriu**, vyd. Mašíkovú, klaviristku a učiteľku hudby v Košiciach.

HURT Josef (11. 6. 1881 Olešnice – 15. 4. 1945 Terezín)

V rokoch 1906–1919 bol členom viacerých divadelných spoločností, 1921–1924 herec a režisér, 1922–1923 aj umelecký šéf činohry a riaditeľ SND v Bratislave, v rokoch 1924–1926 režisér a riaditeľ Východoslovenského národného divadla v Košiciach. V marci 1945 ho za ukrývanie sovietskych partizánov nacisti zatkli a v apríli 1945 popravili.

MACHNÍK Bohuš, tiež **Bohumil** (12. 10. 1897 Drachkov, okr. Strakonice – 27. 2. 1954 Praha)

Pôvodne zámočník v Škodových závodoch v Plzni a štatista v plzenskom divadle. V rokoch 1918–1926 člen viacerých českých divadelných spoločností, v rokoch 1926–1929 člen činohry Východoslovenského národného divadla v Košiciach, 1931–1934 činohry SND v Bratislave, od r. 1934 člen pražských divadiel. V košickej činohre sa jeho zrelé realistické herectvo uplatňovalo v dramatických charakterových i salónnych postavách.

MĚRKA Vojtech, tiež **Mierka Vojtech** (5. 2. 1888 Vřesovice – 24. 12. 1974 Ostrava)

V roku 1912 absolvoval štúdium slavistiky, estetiky a hudobnej vedy na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. V rokoch 1913–1919 pôsobil ako pedagóg na Obchodnej akadémii v Prostějove, neskôr v Košiciach, riaditeľ obchodnej akadémie v Nitre, 1939–1942 učiteľ v Brne a v Ostrave. V slovenskej regionálnej tlači písal o umeleckom živote, o operných, operetných a baletných vystúpeniach domácich a hosťujúcich súborov, o opere SND v Košiciach. V rokoch 1927–1929 redigoval časopisy *Za oponou*, resp. *Divadelní svět*, 1928 dvojazyčný týždenník *Divadelný život na Slovensku – Szlovenszkói színházi élet*. Roku 1927 organizoval košickú odbočku Radiojournalu, 1927–1929

ju viedol ako externista, 1927–1931 vedúci hudobného vysielania odbočky Radiojournalu.

NOVÁK Otakar (1880 Liptovský Mikuláš – 15. 6. 1929 Liptovský Mikuláš)

Roku 1904 začínal ako herec v kočovnej divadelnej spoločnosti na južnej Morave. Počas I. svetovej vojny získal divadelnú koncesiu a založil vlastnú spoločnosť, ktorá od r. 1919 vystupovala aj vo väčších mestách stredného, západného a čiastočne aj východného Slovenska. V júni 1922 získal od **Družstva SND** subvenciu a vystupoval pod názvom Vidiecky súbor SND, od roku 1923 po zamietnutí subvencie opäť ako Novákova divadelná spoločnosť. Zo slovenských hier uviedol *Hanu* (1921), *Komasáciu* (1922, na počesť návratu M. Kukučina na Slovensko), *Statky-zmätky* (1922), *Záveje* (1925). Spoločnosť hrávala zväčša po česky, v súbore boli len dvaja slovenskí herci. V roku 1928 mu Družstvo Východoslovenského národného divadla v Košiciach ponúklo divadelnú koncesiu a po Otom Alferim sa stal riaditeľom Východoslovenského národného divadla v Košiciach. Neustále finančné problémy, nedostatok obecnstva a hroziaci finančný úpadok ho dohnali k samovražde. Jeho manželka Mária Nováková-Rosenkranzová pokračovala v činnosti spoločnosti, ktorá pod názvom Stredoslovenské divadlo pôsobila na Slovensku v 30. rokoch.

ORNEST Ota, vlastným menom Ota Ohrenstein (6. 7. 1913 Kutná Hora – 2002 Praha)

Roku 1936 absolvoval štúdium herectva na konzervatóriu v Prahe. V sezóne 1937/1938 člen činohry Východoslovenského národného divadla v Košiciach. Ornestovo pôsobenie na Slovensku súviselo s jeho umeleckými začiatkami v herectve i réžii.

POKORNÝ Miloš (9. 2. 1892 Jedovnice – 28. 1. 1977 Brno)

V rokoch 1920–1922 a 1930–1931 sólista baletu SND v Bratislave, v sezóne 1924–1925 pôsobil v Košiciach, neskôr v Brne a v zahraničí.

SCHÖFFER Juraj Viliam (18. 3. 1897 Praha – 19. 3. 1972 Bratislava)

Roku 1915 študoval organovú hru a kompozíciu na konzervatóriu vo Viedni, 1919 absolvoval štúdium na konzervatóriu v Prahe (J. Křička, J. B. Foerster). V rokoch 1924–1927 šéfom spevohry Východoslovenského národného divadla v Košiciach, 1931–1960 dirigentom opery SND v Bratislave, z toho v roku 1945 a v sezóne 1947/1948 dirigentom opery Štátneho divadla v Košiciach. Naštudoval vyše 100 diel. Veľkú pozornosť venoval operete.

SÝKORA Ján (26. 2. 1888 Netín – 19. 6. 1948 Bratislava)

Do roku 1924 člen viacerých českých divadelných spoločností, v rokoch 1924–1929 herec, režisér a šéf činohry Východoslovenského národného divadla v Košiciach, 1922–1923 a 1929–1948 člen činohry SND v Bratislave. Už v prvom období pôsobenia v SND hrával v slovenských predstaveniach. Do

utvoreného Východoslovenského národného divadla v Košiciach (1924) prešiel na žiadosť riaditeľa Josefa Hurta ako herec, režisér a umelecký šéf činohry.

ŠKODA Jan (2. 5. 1896 Praha – 17. 11. 1981 Praha)

V rokoch 1921–1924 bol členom činohry Národného divadla v Prahe, kde sa pod vplyvom Hilarovej osobnosti a jeho tvorby preorientoval na réžiu. V rokoch 1924–1926 pôsobil ako herec a režisér v činohre Východoslovenského národného divadla v Košiciach, 1926–1931 režisér viacerých českých divadiel, 1931–1932 režisér a umelecký šéf činohry SND v Bratislave. V košickom divadle sa popri hereckej práci zameriaval aj na réžiu.

VIPLER Vlastislav Antonín (12. 6. 1903 Bílá Třemešná – 4. 6. 1971 Praha)

V rokoch 1923–1936 bol dirigentom vo Východočeskom divadle v Pardubiciach, v sezóne 1924/1925 vo Východoslovenskom národnom divadle v Košiciach, v pražských operetných divadlách (Švandovo divadlo, Urania, Malá opereta), v rokoch 1936–1939 bol dirigentom a programovým pracovníkom rozhlasu v Košiciach a v Bratislave. Zložil 25 operiet, ktoré sa s veľkým úspechom hrali na pražských predmestských, ale najmä vidieckych operetných scénach.

ŽELENSKÝ Drahoš, vl. m. Karel Drápal, pseud. K. Šohard (23. 12. 1896 Praha – 15. 2. 1959 Praha)

V rokoch 1913–1929 člen viacerých divadiel v Čechách a na Morave, v rokoch 1929–1931 herec a režisér, do roku 1930 aj riaditeľ Východoslovenského národného divadla v Košiciach, v rokoch 1931–1945 člen SND v Bratislave – od 1932 herec a režisér českej činohry SND, od 1938 režisér opery SND, 1946–1951 režisér a umelecký šéf činohry Novej scény SND v Bratislave, 1950–1951 riaditeľ zájazdového Dedinského divadla, externý pedagóg VŠMU v Bratislave. Na Slovensko prišiel ako úspešný herec českých javísk s bohatými skúsenosťami a žánrovo diferencovaným hereckým repertoárom. Hoci zámer umeleckého a finančného sanovania košického divadla, ktorý chcel so svojim otcom Karolom Želenským uskutočniť ako spoluriaditeľ a spolumajiteľ koncesie (1929–1930), sa nevydaril, zotrval v službách slovenského divadla a venoval mu najtvorivejšie roky života.

Poznámka: Autorka zpracovala medailonky i ďalších českých hercov pôsobiacich v Košicích po roce 1945, jejich medailonky najdete na webu Slovenskej národnej knižnice.

PERSONÁLIE VO VÝROČNÝCH SPRÁVACH ŠKÔL 1918/19–1952/53

Bronislava Svobodová, Bratislava

Problematika osobností je obľúbenou témou mnohých podujatí, odborných seminárov a konferencií. Ponúka nevyčerpatelné možnosti pri predstavení viac alebo menej známych osobností. Každodenné dejiny popri významných jednotlivcoch formoval celý rad „obyčajných ľudí“. Aj títo vytvárali svojou činnosťou a aktivitami cestu pre svojich nasledovníkov. V oblasti školstva platí tento fakt so stopercentnou istotou. Svojim dielom k tomu prispeli celé generácie pedagógov – od učiteľov na ľudových školách až po univerzitných profesorov. Tieto osobnosti by nemali zostať v zabudnutí.

Bibliografické spracovanie výročných správ škôl ako jedného z typu dokumentov v kategórii nepravých periodík je pracovnou úlohou Kabinetu retrospektívnej bibliografie v Univerzitetnej knižnici v Bratislave.¹ Výročné správy škôl predstavujú špecifický prameň dôležitý pre výskum dejín školstva a vzdelanosti na celospoločenskej i regionálnej úrovni. Vďaka rozsiahlemu časovému obdobiu ich vydávania,² štruktúre a obsahu sú dôležitým prameňom pre výskum dejín spoločnosti v najširších reláciách.

Základnú štruktúru výročných správ škôl možno rozdeliť na dve hlavné časti: *náučná časť* a tzv. *školská kronika*. Kronika sa týkala najmä školských záležitostí, náučná časť poskytovala pedagogickým pracovníkom priestor na prezentáciu vedeckej, pedagogickej a literárnej činnosti reprezentovanej množstvom pozoruhodných štúdií, vedeckých statí, odborných rozpráv, reflexií, esejí, ale aj príspevkov literárneho charakteru. Nosnou časťou je pedagogicko-didaktická problematika (otázky školstva, modernizácie výchovno-vzdelávacieho

¹ Univerzitná knižnica v Bratislave spracováva nepravé periodiká v rámci Slovenskej národnej retrospektívnej bibliografie. Do kategórie týchto dokumentov patria napr. ročenky, zborníky, almanachy, kalendáre, schematizmy a výročné správy rôznych inštitúcií, o. i. predškolských zariadení a všetkých typov škôl.

² Najstaršie zachované výročné správy škôl z územia Slovenska pochádzajú zo 17. stor. Mali formu jednoduchých pozvánok na slávnostné otvorenie, resp. ukončenie školského roku, spojené so záverečnými skúškami. Dôležitým medzníkom v ich vydávaní bola reforma školského systému v Rakúsku a v roku 1849 vydaný *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich*. Od polovice 19. stor. vychádzali výročné správy vo viac-menej nezmenenej podobe až do prvej polovice 50. rokov 20. stor., kedy v dôsledku viacerých spoločensko-politických a ekonomických zmien postupne prestali vychádzať. Podrobný vývoj v historickom kontexte pozri v úvodných štúdiách k bibliografiám: GEŠKOVÁ, Ž., KRIŠKOVÁ, L. *Historickoprehľadová štúdia*. In Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska za školské roky 1918/19–1952/53, s. 27–66 a KRIŠKOVÁ, L. *Historickoprehľadová štúdia*. In Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska 1701–1850, s. 15–16.

systému, vzdelanostnej úrovne žiactva), ktorú dopĺňajú početné príspevky o dejinách jednotlivých škôl v meste, regióne aj na celoštátnej (slovenskej, resp. česko-slovenskej) úrovni. Zaznamenávajú školskú a mimoškolskú činnosť pedagógov a študentov v spolkoch a záujmových krúžkoch. Ďalšou rozsiahlou a hodnotnou skupinou sú články z regionálnej histórie (o najstarších dejinách, archeologických náleziskách, historických pamiatkach, hradoch, mestách), správy a reakcie na najnovšie udalosti celoslovenského a medzinárodného významu (vznik a rozpad Československej republiky, druhá svetová vojna, atď.). Z ďalších vedných odborov obsahujú výročné správy škôl príspevky z etnografie, jazykovedy, literatúry, umenia, menej z matematiky, fyziky, chémie, geografie a pod. Samostatnú a rozsiahlu skupinu tvoria *biografické články*. Obsahovú pestrosť článkov vo výročných správach škôl plasticky odráža ich databázové spracovanie.

V sledovanom období (prvá polovica 20. storočia) boli politické, kultúrne a národnostné pomery v školstve mimoriadne špecifické. V týchto súvislostiach je potrebné upozorniť na pestrú etnickú príslušnosť osobností vo výročných správach škôl. Českí učitelia a profesori prevažujú najmä počas prvých dvadsiatich rokov (1918–1938), kým v období druhej svetovej vojny takmer úplne absentujú. V školách, ktoré sa dostali po Viedenskej arbitráži na územie Maďarska, ich nahradili pedagógovia maďarskej národnosti. V ústavoch, ktoré zostali na území vojnového slovenského štátu, pribudli pedagógovia nemeckej národnosti. Biografické články vo výročných správach vydaných v rokoch 1945–1953 dokladujú, že sa v pedagogických zboroch už naplno presadili generácie slovenských pedagógov.

Kvalita a rozsah biografických údajov sa rôzni v závislosti od typu článku. Spravidla najúplnejšie informácie sú v profilových článkoch a nekrológoch. Tieto predstavujú spomedzi biografických článkov najpočetnejšiu skupinu. V hodnotiacich, spomienkových a oslavných článkoch, slávnostných prejavoch, smútočných oznámeniach, pozdravných a blahoprajných listoch alebo správach je životopisných údajov podstatne menej. Väčšinou sa zameriavajú na určitú životnú etapu osobnosti. Samostatnú a rozsiahlu skupinu tvoria fotografie.

Niekoľko storočná tradícia vydávania výročných správ škôl na Slovensku, množstvo normatívnych predpisov, dejinný vývoj a staršie bibliografické diela viedli k nasledovnému chronologickému rozdeleniu na tri etapy, podľa ktorých sa pristúpilo aj k ich spracovaniu: 1. 1701–1850, 2. 1850/51–1917/18, 3. 1918/19–1952/53. Výsledky prezentujú viaceré tlačené diela a on-line databázy. Práce na najstaršom období 1701–1850 sú ukončené. Výsledkom je knižná bibliografia a on-line databáza *Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska 1701–1850*.³ K spracovaniu obdobia 1850/51–1917/18 pristúpi

³ KRIŠKOVÁ, Ľ. *Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska 1701–1850*. Bratislava, 2006. On-line databáza je dostupná na internetovej stránke Univerzitetnej knižnice v Bratislave na adrese <<http://retrobib.ulib.sk/wwwisis/retro.htm>>. Vzhľadom na

pracovisko v budúcnosti. Súpisová časť je publikovaná v *Bibliografii výročných správ škôl z územia Slovenska za školské roky 1918/19–1952/53*.⁴ Rozpis článkov publikovaných vo výročných správach vydaných v rokoch 1918/19–1952/53 prebieha v súčasnosti. Priebežne ho aktualizujeme a sprístupňujeme na webovej stránke Univerzitnej knižnice v Bratislave v databázach *Bibliografia článkov z výročných školských správ z územia Slovenska za školské roky 1918/19–1952/53*⁵ a *Biografie vo výročných školských správach 1918/19–1952/53*.⁶ Posledná menovaná vyšla v roku 2009 aj tlačou.⁷

Pri predkladaní projektu databázového spracovania článkov z výročných správ škôl sa pôvodne neuvažovalo o vytvorení samostatnej databázy biografii. Veľký počet biografických článkov, ich podrobné anotovanie a ťažká dostupnosť z dôvodu rozptýlenosti a torzovitosti zdrojových dokumentov nás priviedli k myšlienke vytvoriť okrem databázy článkov aj osobitnú biografickú databázu.

Databáza je dostupná na webovej stránke Univerzitnej knižnice v Bratislave na adrese retrobib.ulib.sk/wwwisis/biografiaVSS.htm od roku 2007. Z technického hľadiska je subbázou spomenutej databázy článkov z výročných správ škôl.⁸ Používateľ ju vníma ako samostatnú databázu. Údaje sú v oboch databázach rovnaké, rozdielny je formát zobrazenia.⁹ Biografická databáza zobrazuje celú anotáciu, článková len krátku informáciu o článku. Toto riešenie poskytuje viacero možností pri práci s článkami. V databáze biografii môže používateľ jednotlivé záznamy prezeráť. Sú zoradené v abecednom poradí podľa priezvisk. Je to uzavretý celok, ktorý obsahuje približne 1 700 záznamov. Biografické heslo tvorí záhlavie, vlastné heslo, poznámková časť a zdroj hesla. Záhlavím je meno osobnosti, roky života, krátka charakteristika činnosti. Vlastné biografické heslo tvorí anotácia článku. Niektoré záznamy obsahujú poznámky k identifikácii autora, obsahu alebo k zdrojovému dokumentu. Heslo uzatvára zdroj s informáciami o názve článku, autorovi (keď je známy), názve zdrojového dokumentu a lokácii článku v ňom. Rozsah jednotlivých biografických hesiel a ich kvalitu podmieňuje typ zdrojového článku (profilový článok, nekrológ, prejav a pod.). Obsah hesiel vychádza výlučne

relatívne malý počet zachovaných ročníkov a článkov (605 ročníkov a 33 článkov) je publikovaná súpisová a rozpisová časť v jednom celku.

⁴ GEŠKOVÁ, Ž., KRIŠKOVÁ, L. *Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska za školské roky 1918/19–1952/53*. Martin, 1998.

⁵ Dostupné na internete: <<http://retrobib.ulib.sk/wwwisis/clankyVSS.htm>>.

⁶ Dostupné na internete: <<http://retrobib.ulib.sk/wwwisis/biografiaVSS.htm>>.

⁷ GEŠKOVÁ, Ž. *Biografie vo výročných správach škôl z územia Slovenska za školské roky 1918/19–1952/53*. Bratislava, 2009.

⁸ Ref. 5.

⁹ Technické riešenie databáz pozri SVOBODOVÁ, B., ZENDULKOVÁ, D. *Nové databázy Univerzitnej knižnice v Bratislave*, s. 18 a 21.

z článkov z výročných správ škôl za sledované obdobie. Upravené je len záhlavie (autorizovaná forma mena, doplnené roky života).

Biografické články sa dajú prezerat' aj v databáze článkov cez *Tematické prezeranie*, v ňom skupina *Biografie*. Tu sú biografické články radené za sebou bez ďalších triediacich kritérií. Vyhľadávanie nie je v databáze biografii riešené samostatne. Vyhľadávať záznamy o konkrétnej osobnosti možno však v článkovej databáze v *Rozšírenom vyhľadávaní*. Ako prvé kritérium vyhľadávania treba zadať MDT 929 pri ponechaní predvoleného nastavenia Všetky polia. V druhom nastavení vybrať možnosť Heslo/Osobnosť a do voľného poľa priamo vpísať alebo cez index vyhľadávania (ikona) zadať meno hľadanej osobnosti. S použitím booleovských operátorov AND/OR dostaneme požadované výsledky hľadania. Používateľovi je k dispozícii jednoduchý a jasný návod.

Biografie vo výročných správach škôl z územia Slovenska za školské roky 1918/19–1952/53 vydala Univerzitná knižnica v Bratislave v roku 2009 tlačou. Základná štruktúra diela zostala rovnaká ako pri databáze. Pramenná báza t. j. biografické články z výročných správ škôl sa nezmenila. Jednotlivé záznamy prešli určitými (väčšinou formálnymi) úpravami. Boli zjednotené, abecedne zoradené podľa priezviska osobnosti. Niektoré boli zlúčené, upozorňujeme sa na ne formou poznámky. Vznikol tak špecifický materiál – *bio-bibliografia*. Jadro práce tvorí 1 584 abecedne radených bibliografických záznamov o 1 219 osobnostiach. Štruktúra bio-bibliografického hesla sa od hesla v on-line databáze čiastočne odlišuje. Heslo tvorí: *záhlavie, číslo záznamu, údaj o zdroji, anotácia, poznámka*. Záhlavie je v autorizovanej, príp. pôvodnej, podobe mena, jeho súčasťou sú roky života a hlavná činnosť. Viacero článkov o jednej osobnosti je združených pod spoločným záhlavím. Číslo záznamov sa viažu k jednotlivým zdrojom, nie záhlaviam. Poznámky uvedené pri niektorých záznamoch upozorňujú a odkazujú na určité zistené fakty, odlišnosti, či jazykové mutácie článkov.¹⁰ V publikácii sú zaradené aj záznamy o fotografiách (nie vlastné fotografie). Dopĺňa ju register autorov a škôl, zoznam použitej literatúry, zoznam skratiek a resumé v maďarskom, nemeckom a anglickom jazyku.

Jediným kritériom zaradenia osobností do Biografií bolo medzinárodné desiatinné triedenie (znak 929). Výber neovplyvnila ich etnická príslušnosť, politické názory či spoločenské postavenie. Toto kritérium výberu umožnilo, aby sa pri známých politických a kultúrnych osobnostiach objavilo aj množstvo menej známych osobností regionálneho významu. Pri týchto sú biografické články z výročných správ podstatným, možno aj jediným zdrojom informácií.¹¹

Publikácia je dostupná v Kabinete retrospektívnej bibliografie v Univerzitej knižnici v Bratislave.

¹⁰ Jednotlivé časti podrobne vysvetlené v úvode k Biografiám. Ref. 7, s. 8–10.

¹¹ Slovenský biografický slovník eviduje z celkového počtu 1 219 osobností 43 %, Pedagogická encyklopédia Slovenska 16 %. Ref. 7, s. 11.

DRUHÁ ČÁST

ZPRÁVY O ČINNOSTI SDRUŽENÍ KNIHOVEN

ZPRÁVA O ČINNOSTI SDRUŽENÍ KNIHOVEN ČR ZA ROK 2010

Lea Prchalová

Sdružení knihoven ČR realizovalo v roce 2010 mnohostranné aktivity organizované Radou SDRUK i v rámci činnosti jednotlivých sekcí.

Zasedání rady a valná hromada

První loňské zasedání Rady SDRUK proběhlo v Moravskoslezské vědecké knihovně v Ostravě 30. 3. 2010, přičemž na programu byly především informace o převodu SDRUKu z Brna do Ostravy (15. 1. 2010 registrace SDRUK na KÚ MSK), finální příprava valné hromady a příprava konference v Seči. Jako pravidelně se na zasedání Rady probírala publikační činnost (tentokrát obsah ročenky), příprava zahraničních studijních cest a obsah chystaných seminářů či programů na jednání sekcí.

1. 4. 2010 následovalo setkání členů SDRUK na valné hromadě obohacené předchozím kulturním programem – návštěvou hornického skanzenu a Galerie výtvarného umění v Ostravě. Po zahájení valné hromady náměstkem hejtmana MSK Ing. RSDr. S. Recmanem proběhla na valné hromadě přednáška Fenomény výtvarného umění na Ostravsku. Následovaly zprávy o činnosti a hospodaření a především volby do Rady SDRUK.

Po ukončení valné hromady se sešla Rada SDRUK v novém složení: A. Brožek, K. Cempírková, Z. Friedlová, T. Gec, J. Kádnerová, L. Prchalová, T. Řehák, E. Svobodová, E. Žáková. Jediným programem zasedání Rady byly volby vedení SDRUK (L. Prchalová – předsedkyně, E. Svobodová – místopředsedkyně, A. Brožek – tajemník) a volby revizní komise (P. Kárník, K. Kotová, M. Kejzar).

Mimořádně se sešla většina členů Rady SDRUK v Olomouci v srpnu při velmi smutné příležitosti – posledním rozloučení s Ing. Hanou Študentovou.

Rada dále zasedala 8. 9. 2010 v Jihočeské vědecké knihovně v Českých Budějovicích. Nosným tématem tohoto jednání byly principy financování a kofinancování vzdělávacích akcí SDRUK a publikační činnosti a samozřejmě příprava sečské konference. Pozornost byla věnována také novým webovým stránkám SDRUK. Před jednáním si někteří členové Rady prohlédli prostorové

možnosti areálu Jihočeské univerzity, místa budoucího konání konference Knihovny současnosti.

Rada zvolila RNDr. Jitku Holáskovou do funkce předsedkyně sekce SDRUK pro historické fondy.

3. 11. 2010 se členové Rady sešli ve Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje. Účastníci vyhodnotili konferenci v Seči i zahraniční studijní cesty, probíraly se tematické bloky pro příští KKS, programy seminářů, tvorba Slovníku českých knihovníků, valná hromada apod. Ing. Prchalová navrhla, aby se vedení sekce SDRUK pro regionální funkce ujala místo ní od 1. 1. 2011 Mgr. Blanka Konvalinková. Rada tento návrh akceptovala.

Konference Knihovny současnosti 2010

Zájem o účast na konferenci předčil očekávání organizátorů, a to i zájem o aktivní vystoupení. Sborník proto obsahuje také příspěvky, které nebyly odprezentovány. Současně však bohužel mnoho vystupujících vůbec své referáty do sborníku nedodalo. Ačkoliv tedy sborník přináší řadu velmi zajímavých informací, není věrným obrazem konferenčních příspěvků.

Prezentace z KKS 2010 jsou jako obvykle vystaveny na webových stránkách SDRUK.

Konferenci zahájil náměstek ministra kultury MgA. Radek Zdráhal, který se také zúčastnil slavnostního předávání medailí Z. V. Tobolky. Úvodní tematický blok moderovaný PhDr. Richterem se věnoval přípravě Koncepce rozvoje knihoven ČR na období 2011–2014. Ve druhém dni proběhlo několik sekcí: „Technologie v knihovnách aneb strojům dřinu – lidem myšlení“ moderovaná Ing. Kaňkou, sekce „Knihovny po drátě“ řízená PhDr. Římanovou, Mgr. Žižkovou a Ing. Svobodou, sekce „Od standardu ke spokojenosti“ moderovaná Ing. Prchalovou, sekce „Škola základ života“, kterou vedla Mgr. Houšková. Nově byla zařazena forma workshopu „E-knihy jako budoucnost knihoven?“ moderovaného Ing. Kaňkou.

Závěrečný den, který moderovala Mgr. Svobodová, byl věnován problematice interiérů knihoven.

První den se konference zúčastnilo 315 osob, druhý den 352 a třetí 243 osob, přičemž největší zájem byl o jednání v sekcích. Vystavovalo 19 firem.

Konferenci zajišťovala SVK v Hradci Králové s administrativní pomocí MSVK v Ostravě.

Konference měla velmi pozitivní ohlas po programové stránce, velmi se vydařil také společenský večer s rautem. Pokud však šlo o ubytování a stav přednáškových místností, převládaly u většiny účastníků opět velké rozpaky. Rada SDRUK se proto rozhodla o ukončení konání konference v Seči u Chrudimi. Pro rok 2011 byl vybrán vzhledem k relaci „kapacita – kvalita – cena“ areál Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Bibliografické kolokvium, semináře a jednání sekcí

Viz následující zprávy sekcí SDRUK.

Studijní cesty

Zahraniční studijní cesta směřovala do Lince a Salcburku, a to v červnu 1.-3. Účastníci konstatovali, že kromě extrémně nevlídného počasí (téměř po celou dobu lilo jako z vědra) byl zájezd, který připravila PhDr. Cempírková s kolegyněmi (s administrativní pomocí z MSVK v Ostravě), vzorně zajištěn jak po stránce odborného programu, tak po stránce ubytování a dopravy. Při studijní cestě byly navštíveny tyto knihovny: Zemská knihovna v Linci, Městská knihovna v Linci (umístěna ve Věži vědění), Univerzitní a zemská knihovna v Salcburku, Městská knihovna v Salcburku a Univerzitní knihovna Jihočeské univerzity.

Studijní cestu ředitelů krajských knihoven do Dublinu zajišťoval Ing. Brožek a Ing. Prchalová. Na přípravě programu se podílela předsedkyně Irské asociace knihovníků a informačních pracovníků Siobhan Fitzpatricková. Bylo navštíveno velvyslanectví ČR v Dublinu a následující knihovny: Chester Beatty Library, Trinity College Library (včetně Book of Kells), National Library of Ireland, Library of the Royal Irish Academy, South Dublin County Library.

Publikační činnost

Knihovny současnosti 2010 : sborník z 18. konference, konané ve dnech 14.-16. září 2010 v Seči u Chrudimi. 1. vydání. Ostrava : Sdružení knihoven ČR, 2010. 290 s. ISBN 978-80-86249-59-9.

Problematika historických a vzácných knižních fondů 2009. Olomouc : Vědecká knihovna v Olomouci; Sdružení knihoven České republiky, 2010. 264 s. ISBN 978-80-7053-285-0
ISBN 978-80-86249-58-2

Sdružení knihoven České republiky : the Czech Republic Library Association : Bibliotheksverband der Tschechischen Republik. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2010. 118 s. ISBN 978-80-86249-57-5

Účetní vypořádání za rok 2010 (v Kč)

Počáteční zůstatek	629 053,00
Příjmy	
konference a seminář	556 831,00
zahraniční cesty	194 158,00
členské příspěvky	43 000,00
úroky	112,21
ostatní	237,00
Celkem	794 338,21
Výdaje	
konference a seminář	465 936,00
zahraniční cesty	177 146,04
bankovní poplatky	4 407,00
vedení účetnictví	9 185,00
ostatní náklady	32 381,00
Celkem	689 055,04
Konečný zůstatek	734 336,17

SEKCE PRO AKVIZICI

Aleš Brožek

V roce 2010 uspořádala sekce pro akvizici obdobně jako v předchozích letech akviziční seminář a poradu knihoven s povinným výtiskem a nabídkovou povinností. Novinkou však bylo, že se sekce zabývala nejen povinným výtiskem monografií, ale tentokrát i povinným výtiskem periodického tisku, a to především povinného výtisku v elektronické podobě.

K této speciální poradě došlo 19. dubna 2010. Na ní účastníci reagovali na dopis Ministerstva kultury ČR z 22. března 2010 a na návrh možné úpravy tiskového zákona, jak jej formuloval PhDr. Martin Sekera z Knihovny Národního muzea v Praze v r. 2009. Návrh měl umožnit knihovnám, aby se na základě zaslaného prvního čísla periodika vyjádřily, zda mají o povinný výtisk určitého periodika zájem. Po zevrubné diskusi, kde účastníci zvažovali výhody a nevýhody daného návrhu, se ustavila pracovní skupina, která by měla zjistit, jaká by byla podpora ředitelů knihoven pro změnu tiskového zákona. Co se týče zpřístupňování periodik v elektronické podobě, několikrát zaznělo upozornění na nutnost dodržovat autorský zákon. Jeho novela se však zatím nepřipravuje.

Akviziční seminář byl uspořádán již po dvacáté. Letošní jubilejní ročník se uskutečnil v nové budově Národní technické knihovny 17. června 2010 a měl skutečně důstojný průběh. Zúčastnil se ho rekordní počet 146 osob, které vyslechly sedm referátů a dva drobnější příspěvky. Nejprve předseda sekce ve svém vystoupení zhodnotil předchozích 19 seminářů a vysvětlil, proč se 4. září 1991 poprvé sešli akvizitěři v Kladně. Zmínil též zajímavosti (nejaktivnějšího přednášejícího i zapisovatele) a na závěr ukázal v tabulkách faktografický přehled údajů o jednotlivých seminářích. PhDr. Jiřina Kádnerová a Jana Lichtenbergová poté obdržely květiny jako poděkování za zásluhy při organizaci těchto seminářů.

Tematicky nebyl tentokrát seminář zaměřen na určitý typ dokumentů. Naopak byla snaha, aby se hovořilo o všech typech. Monografiemi se zabýval PhDr. Jaroslav Císař v referátu nazvaném Od státu k privátu aneb Cesty vydávání knih v ČR za uplynulých 20 let. Problematiku periodického tisku si zvolila pro referát s názvem České noviny a časopisy včera, dnes a zítra PhDr. Hana Nová z Národní knihovny ČR. Akvizicí zvukových knih se zabýval ředitel Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana Bohdan Roule. Referát nazval přílehavě Audioknihy nejsou jen pro těžce zrakově postižené. O elektronických dokumentech z pohledu akvizitéra se uvolila hovořit Mgr. Vlasta Havrdová ze Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové. Zajímavý referát nazvaný Jak blízka je rekonstrukce akviziční práce ve velkých knihovnách České republiky a popisující budování koncepce nákupu on-line e-zdrojů v Městské

knihovně v Praze byl jen přečten. Jeho autorka Mgr. Klára Sušická byla totiž v tu dobu mimo území naší republiky.

Zpestřením semináře bylo i vystoupení ing. Libora Coufala z Národní knihovny ČR o možnostech automatizované akvizice elektronických časopisů pomocí nástrojů pro archivaci webu. S výsledky průzkumu využívání čteček elektronických dokumentů v našich knihovnách seznámila přítomná Mgr. Monika Myslivečková z Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích. Na závěr pohovořil Tomáš Zilvar z firmy Ringier o čtečkách elektronických knih a projektu Gutenberg. Někteří účastníci ještě využili možnost prohlédnout si budovu Národní technické knihovny včetně jejího zázemí.

Porada knihoven k nabídkové povinnosti dle zákona 37/1995 Sb. o neperiodických publikacích, 320/2002 Sb. o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů ve znění Vyhlášky MK ČR 156/2003 Sb. proběhla v Národní knihovně ČR v Praze 23. listopadu 2010. O její důležitosti svědčil fakt, že se jí zúčastnili i zástupci Literárních novin a Knižních novinek. Poprvé mezi akvizitéry přišel zástupce Ministerstva kultury ČR, konkrétně právník samostatného oddělení umění Mgr. Jirí Klusoň. Akvizitéři se sjeli do Prahy několik měsíců poté, co Svaz českých knihkupců a nakladatelů vypověděl nakladatelům smlouvy o zajištění nabídkové povinnosti a otištění záznamů v bibliografické příloze časopisu Knižní novinky. Důvodem byl fakt, že pro Svaz už bylo neúnosné poskytovat zdarma prostor pro bibliografický záznam v Knižních novinkách těm nakladatelům, kteří sami vkládali záznamy do databáze České knihy. Přítomný šéfredaktor Knižních novinek Milan Šilhan ujistil akvizitéry, že elektronická podoba záznamu v databázi vydaných titulů (DVT) zpoplatněna není, takže nabídkovou povinnost mohou tímto způsobem plnit nakladatelé nadále, i když novou smlouvu nepodepíší. Dosavadní čísla ukazují, že sice novou smlouvu podepsalo zatím jen 175 nakladatelů oproti 350, kteří uzavřeli starou smlouvu, ale počet nakladatelů, kteří vkládají do DVT, i počet záznamů v DVT rok od roku stoupá. Přesto je to stále zlomek celkového počtu nakladatelů. Někteří nakladatelé sice sami informují knihovníky dopisy nebo e-maily o nově vydaných publikacích, většina tak však nepostupuje a porušuje zákon. Akvizitéři se proto dohodli, že začnou více využívat možnosti sankcionovat nakladatele, kteří nabídkovou povinnost neplní.

Zpracoval A. Brožek podle zápisů a prezentací vystavených na <http://www.svkos.cz/sdruk/odborne-sekce/sekce-pro-akvizici/clanek/sekce-pro-akvizici/>.

SEKCE PRO BIBLIOGRAFIÍ

Jiřina Kádnerová

Sekce pro bibliografii SDRUK pokračovala další rok ve své činnosti. Standardně se její členové sešli dvakrát – na jaře ve Středočeské vědecké knihovně v Kladně. Na podzim se téměř všichni členové sekce pro bibliografii zúčastnili 12. bibliografického kolokvia v Trnavě.

22. zasedání sekce pro bibliografii SDRUK se konalo v Kladně ve dnech 4.-5. května 2010.

První den zasedání se uskutečnil ve Sládečkově vlastivědném muzeu v Kladně. Po zahájení předsedkyně sekce účastníky uvítal ředitel Sládečkova vlastivědného muzea PhDr. Zdeněk Kuchyňka, který přítomné seznámil s historií muzea. Vlastní jednání vedla PhDr. Jiřina Kádnerová. Bylo zhodnoceno předcházející 21. zasedání v dubnu 2009 v Českých Budějovicích.

Podstatným bodem jednání byl Slovník českých knihovníků. Byly shrnuty dosavadní výsledky a doporučení z jednání Rady SDRUK. Základní fakta o databázi jsou zveřejněna v článku bývalé správkyňe databáze Moniky Kratochvilové (Čtenář, 2010, č. 4, s. 144–146). Novou správkyňí se stala RNDr. Blanka Sapáková, která mj. zajistí jednotný formát záznamů a zamezí jejich duplicitě. V současnosti báze obsahuje celkem 547 hesel. Chybějící hesla za pražské knihovníky bude doplňovat PhDr. Jarmila Burgetová. Byla zdůrazněna potřeba dalšího rozšiřování a doplňování slovníku. Též se diskutovala kritéria výběru osobností, zásady ke zpracování databáze a její aktualizace. Předběžně byl také dohodnut maximální rozsah záznamu na tři normostrany.

Připravoval se tradičně podíl sekce pro bibliografii SDRUK na českomoravsko-slovenském bibliografickém kolokviu, které v roce 2010 pořádala slovenská strana ve dnech 3.–5. října v Krajské knihovně v Trnavě. Navržená témata pro kolokvium byla:

- ↳ Významné osobnosti v regionech v kontextu bibliografického zpracování
- ↳ Regionální články z periodického tisku, regionální monografie měst a obcí
- ↳ Zpracování kalendárií regionálních osobností
- ↳ Bibliografie věnované česko-slovenským vztahům v rámci jednotlivých měst a obcí a významným osobnostem.

Předpokládalo se 7–8 českých, 7–8 slovenských příspěvků, každý v rozsahu 20–25 minut. Na kladenské poradě bylo předběžně přislíbeno šest příspěvků, termín na přihlášení byl stanoven do 15. června 2010.

Posledním bodem programu prvního dne byla prohlídka expozic Sládečkova vlastivědného muzea v Kladně s odborným výkladem PhDr. Zdeňka Kuchyňky.

Druhý den se uskutečnil tradičně v prostorách knihovny. Bibliografičtí pracovníci byli v Kladně poprvé od doby rekonstrukce její hlavní budovy, kterou si s velkým zájmem prohlédli včetně jejího zákulisí, tj. především půdy s obzvlášť pěkně zachovaným původním trámovím.

Na doprovodné výstavě byly představeny tituly bibliografických soupisů přítomných knihoven vydaných v roce 2009.

Mgr. Edita Lichtenbergová (Národní knihovna ČR) důkladně informovala o současném stavu České národní bibliografie, následovaly stejně důkladné zprávy o činnosti všech přítomných bibliografických pracovišť. Začlenění do organizační struktury v každé knihovně je zcela odlišné, náplň pracoviště rovněž. Podrobné zprávy byly přílohou zápisu, takže všichni přítomní se s organizačním začleněním a pracovní náplní mohli důkladně seznámit i dodatečně.

3. října se do Trnavy sjeli čeští, moravští a slovenští bibliografové, aby na třídním setkání 12. bibliografického kolokvia českých, moravských a slovenských bibliografů vyslechli celkem 24 příspěvků. Jednání zahájila a první den řídila Mgr. Lívia Koleková, ředitelka Knížnice Juraja Fándlyho v Trnavě, která také uvítala a představila zástupce Trnavského samosprávného kraje.

Po úvodních referátech nastal doslova maraton příspěvků, předsedající (1. den Mgr. Koleková, 2. den Mgr. Eva Svobodová, ředitelka Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové) měly nesnadnou úlohu stále upozorňovat přednášející, že vyměřený čas již uplynul. Z 24 příspěvků se jich nejvíce věnovalo tématu významné osobnosti v regionech v kontextu bibliografického zpracování – celkem 12. Každý z příspěvků byl pojat originálně a zcela jinak. Rok 2010 byl rokem 200. výročí Karla Hynka Máchy, nebylo možno se tomuto tématu vyhnout – originálně pojatý příspěvek Jiřího Míky ze Středoecké vědecké knihovny v Kladně Střední Čechy spatřen: několik poznámek k máchovské literatuře a bibliografii a samozřejmě v příspěvku „severočeském“ Jitky Hainzové Historie a současnost zpracování kalendářů v Severočeské vědecké knihovně v Ústí nad Labem a poutník Karel Hynek Mácha. Dalším hodně využitým tématem bylo téma regionální články z periodického tisku, regionální monografie měst a obcí – sedm příspěvků, každý pojat zcela odlišně od pohledů celostátních (Obraz historických i současných regionů v českých, moravských a slezských periodikách se zaměřením na regionální dějiny a vlastivědu, dr. Horčáková, Historický ústav AV ČR) po regionální jednotlivých krajů: Monografie jihočeských měst a obcí 1995–2010 (Mgr. Libuše Straková, Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích) nebo Regionální monografie Královéhradecka (Bc. Ivana Novotná, Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové) až k Historii středních Čech očima bibliografa (PhDr. Jiřina Kádnerová, Středoecká vědecká knihovna v Kladně). Sestavování kalendářů regionálních osobností se ve svém příspěvku dotkla Jitka Hainzová ze Severočeské vědecké knihovny v Ústí nad Labem, zpracování hungarik, popř. publikací jiných menšin, zaznělo samozřejmě ve slovenských příspěvcích (2).

Stejně tak i téma Bibliografie věnované česko-slovenským bibliografickým vztahům v rámci jednotlivých měst a obcí a významným osobnostem bylo obsahem příspěvku Mgr. Eleny Matiskové z Krajské knihnice Ľudovíta Štúra ve Zvolene Jan Bezrouk a Jan Koutný ve sportovním dění Zvolena. Druhého dne jednání se zúčastnily ředitelky městských knihoven zvolenského kraje a informovaly o bibliografické činnosti jednotlivých knihoven.

Článek hodnotící bibliografické kolokvium v Trnavě z pera Dariny Kráľové je zveřejněn v časopise Čtenář (KRÁĽOVÁ, D., Kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografů 2010. *Čtenář*, 2010, roč. 62, č. 12, s. 446–448.). Poněkud zkrácené příspěvky jsou uveřejněny v této ročence a také na webu Slovenské národní knihovny – Národního bibliografického ústavu Martin <http://www.snk.sk>.

Tradiční závěrečné hodnocení (nezaznělo z úst obou protagonistů – doc. Jaromíra Kubíčka a doc. Michala Kovačky) provedla předsedkyně sekce SDRUK pro bibliografii. Shrnula dvoudenní zasedání, poděkovala organizátorům, tj. trnavské Krajské knihnici i nepřítomné PhDr. Anně Kucianové (toho dne obhajovala svoji habilitační práci na univerzitě v Bratislavě). Předsedkyně konstatovala, že pro příští rok budou vybrána vhodná bibliografická témata; dala podnět k návrhu na snížení počtu referátů, aby nemuselo docházet k jejich nucenému krácení a pozvala všechny zúčastněné na 13. bibliografické kolokvium do Jihlavy, které se bude konat 2.–4. října.

SEKCE PRO INFORMAČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ UŽIVATELŮ

Eva Svobodová

V roce 2010 se sekce stabilizovala. Pracovalo v ní 18 členů, kteří se sešli na dvou zasedáních a jednom semináři.

V pořadí celkově druhé zasedání se konalo 8.–9. 2. 2010 v Krajské knihovně Vysočiny v Havlíčkově Brodě. Mgr. J. Nejezchlebová prezentovala výsledky dotazníkového šetření z roku 2009. Informační vzdělávání uživatelů bylo do této doby nejvíce určeno pro cílovou skupinu žáků 1. stupně ZŠ, z dospělých na seniory a hendikepované občany, nejméně na studenty nematuritních oborů středních škol. Je převážně zaměřeno na orientaci v knihovně, v informačním aparátu knihy, nejméně na orientaci v databázích. Nejpoužívanějšími metodami jsou přednáška a praktická ukázka, nejméně se využívá kombinace metod. K informačnímu vzdělávání se nejvíce využívá vlastní web knihovny, nejméně Jednotná informační brána. Knihovny nejvíce využívají vlastní metodické materiály, většina z nich by přivítala celostátní materiál k informačnímu vzdělávání, který by měl návodný a praktický charakter. Většina respondentů neabsolvovala žádné školení pro lektory informačního vzdělávání uživatelů, a tudíž by toto školení přivítala. Dále se obsáhle diskutovalo o tom, co lze a nelze považovat za informační vzdělávání. Na základě diskuse a výsledků dotazníkového šetření byly vytvořeny tři pracovní týmy. Tým *Čtenářská gramotnost* vede Bc. Helena Selucká (Dětská knihovna Knihovny Jiřího Mahena Brno), *Knihovny – zdroje informací* řídí PhDr. Zuzana Hájková (Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích) a *Informační zdroje – tištěné, elektronické, audiovizuální* má na starosti Mgr. Jana Leparová (Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě).

20. a 21. 4. 2010 se konal v MZK v Brně seminář *Informační vzdělávání ve veřejných knihovnách*. Mgr. Eva Svobodová informovala ve svém vystoupení o vzniku a činnosti sekce IVU, vedoucí jednotlivých týmů o činnosti a úkolech svých pracovních skupin. PhDr. Eva Marvanová z Národní knihovny ČR seznámila účastníky s projekty informačního vzdělávání v zahraničí. Zaznělo také několik příspěvků o informačním vzdělávání v rámci školních vzdělávacích programů na vybraných školách a o spolupráci knihoven a škol v této oblasti.

Třetí zasedání sekce IVU se konalo v Krajské knihovně v Pardubicích dne 10. 11. 2010. Pracovní týmy se navzájem informovaly o své činnosti, Mgr. J. Nejezchlebová zrekapitulovala předcházející seminář. Zopakovala potřebu vzdělávání knihovníků v oblasti informačního vzdělávání uživatelů. V některých krajích se již pořádají jednodenní praktické semináře s ukázkami metod vhodných pro knihovnické lekce. Členové sekce informovali, jak postupovali v inovacích informačního vzdělávání ve svých knihovnách a krajích. Dohodli se na vytvoření diskusní skupiny na Google groups, aby si mohli vyměňovat informace pružněji. Dále se zabývali obsahovou přípravou semináře, který se bude konat 12.–13. 4. 2011 v Hradci Králové.

SEKCE PRO INFORMAČNÍ TECHNOLOGIE

Tomáš Gec

V roce 2010 byly prioritami činnosti sekce výměna informací ohledně připravovaných projektů regionální digitalizace a oblast on-line služeb knihoven.

V oblasti digitalizace byly v rámci sekce zorganizovány dva semináře. První z nich se konal 1. 3. 2010 v prostorách Národní technické knihovny v Praze a soustředil se na přípravu projektů krajské digitalizace. Tomu odpovídal i jeho program – ing. Petr Pavlinec (KrU kraje Vysočina) přednesl příspěvek o projektu digitalizace a ukládání v regionech (zejména provazba na technologická centra krajů, podoba typizovaného projektu digitalizace), dr. Jiří Polišenský (NK ČR) navázal prezentací o kalkulaci objemů digitalizovaných dokumentů. Mgr. Pavla Švástová (MZK Brno) se ve své prezentaci věnovala Registru digitalizace a možnostmi zapojení dalších subjektů do něj. Mgr. Jan Hutař (NK ČR) pak Národní knihovně a předpokladům pro českou infrastrukturu trvalé identifikace digitálních dokumentů (především řešení identifikátorů záznamů klasických děl (číslo ČNB), představa řešení identifikátorů digitálních děl a záměry NK v této oblasti do budoucna). Prezentace jsou vystaveny na adrese <http://www.svkos.cz/sdruk/odborne-sekce/sekce-pro-informacni-technologie/clanek/sekce-pro-informacni-technologie/>.

V návaznosti na tento seminář MZK dohodla s tvůrci Registru digitalizace způsob spolupráce mezi ním a zájemci z řad krajských knihoven. Knihovny si mohou vybrat ze dvou možností – lze vyplnit importní tabulku nebo vystavit MARCXML záznamy ke stažení, což v praxi obnáší přidat vybraný příznak k záznamům v knihovním katalogu a set z těchto záznamů poskytnout přes protokol OAI-PMH či poslat vyexportované MARCXML správcům registru s tím, že knihovny dostanou práva své záznamy editovat.

Druhý seminář se konal na krajském úřadě v Jihlavě 7. 5. 2010 a jádro řešitelského týmu NDK na něm prezentovalo základní parametry projektu pro informatiky krajských úřadů. Dr. Bohdana Stoklasová představila historii projektu, současný stav a výhled, dále pak hlavní cíle, součásti, širší kontext a řešitelský tým. Dr. Jiří Polišenský parametry vlastní digitalizace, priority pro NDK a možnosti dělby práce s regiony. Jiří Vrbický technologie centrálního datového úložiště NK ČR a Mgr. Jan Hutař systém pro dlouhodobou ochranu digitálních dat – tzv. LTP systém. Souhrnná prezentace je vystavena na adrese <http://www.ndk.cz/narodni-dk/prezentace-k-projektu-iop/prezentace-ndk-pro-kraje-jihlava/>. Prezentace NK ČR byly doplněny vystoupením zástupců Ministerstva vnitra pro oblast archivů.

Oblasti on-line služeb knihoven byl věnován seminář orientovaný na kolaborativní projekty řešené Moravskou zemskou knihovnou, který se konal v Brně dne 25. 11. 2010. Jednalo se zejména o představení aktuálního stavu projektu Obálky knih (s cílem získání zpětné vazby, domluvě na možné spolupráci

v rámci SDRUK-IT a debaty ohledně dalšího rozvoje). Dále byly představeny služby GeoReferencer.org a prototyp geografického vyhledávání map MapRank Search (zatím nad mapovou sbírkou MZK, do konce roku nad mapami ze Souborného katalogu) integrovatelný do webových stránek případných zájemců. Na závěr pak metadatový editor k digitální knihovně Kramerius. Dále byly zmíněny novinky v nabídce on-line služeb MZK (mj. nové rozhraní katalogu knihovny na bázi open source systému VUfind, který byl doplněn o funkční vazbu na Aleph a obalkyknih.cz - <http://vufind.mzk.cz/>). Jedním z praktických výstupů semináře byl zájem Městské knihovny v Praze participovat na dalším vývoji projektu ObalkyKnih.cz (provozování serveru se stávajícími funkcími zůstává nadále pod patronací MZK).

Předseda sekce SDRUK pro informační technologie se v rámci přípravy Koncepce rozvoje knihoven 2011–2014 stal členem pracovní skupiny pro oblast centralizovaných on-line služeb pod vedením ing. Lhotáka. Výstupem pracovní skupiny je text příslušné části v koncepci, která bude od r. 2011 postupně naplňována.

SEKCE PRO HISTORICKÉ FONDY

Jitka Holásková, Rostislav Krušínský

Sekce SDRUK pro historické fondy zajišťovala v roce 2010 vydání sborníku příspěvků z 18. ročníku celostátní konference **Problematika historických a vzácných knižních fondů**, pořádané ve spolupráci s Vědeckou knihovnou v Olomouci (VKOL), a to ve dnech 14.–15. října 2009. Sborník sestavený pracovníkem VKOL, Rostislavem Krušínským, byl vydán v nákladu 200 výtisků a zahrnuje 27 referátů. V intencích každoročních obměn grafické výzdoby obálky byl na přebalu sborníku z 18. konference použit nový motiv, a to dřevorez „Illuminator imaginum. Briefmaler“ švýcarského umělce Josta Ammana z díla *Panoplia omnium iliberalium mechanicarum aut sedentariarum artium genera continens*. Účastníci konference obdrželi sborník v 1. pololetí r. 2010. Více než 100 výtisků si objednaly archivy, řada univerzit z České republiky i ze zahraničí, vědecké knihovny, muzea, pracoviště Akademie věd ČR a další instituce. VKOL zajistila vystavení na webových stránkách SDRUK (<http://www.svkos.cz/sdruk/publikacni-cinnost/clanek/publikacni-cinnost/>) a VKOL (<http://www.vkol.cz/cs/aktivity/konference-a-odborna-setkani/17--rocnik-odborne-konference/clanek/referaty-v-plnem-zneni/>).

Nad rámec činnosti sekce pro historické fondy proběhlo neoficiální setkání některých zástupců knihoven a institucí ke katalogizaci starých tisků. Byl avizován záměr znova ustanovit Pracovní skupinu pod patronátem NK ČR, která by se zabývala metodickou činností. Přizvání jednotlivých institucí k účasti bude provedeno po konzultaci vedoucí sekce RNDr. J. Holáskové a zástupce NK ČR PhDr. M. Hejnové.

Sekce SDRUK pro historické fondy spoluorganizovala další, **19. ročník odborné konference Problematika historických a vzácných knižních fondů** (<http://www.vkol.cz/cs/aktivity/konference-a-odborna-setkani/19--rocnik-odborne-konference/>), který proběhl ve dnech 20.–21. října 2010 v sále Mozarteum Arcidiecézního muzea Olomouc. Konference se zúčastnilo 68 zástupců z několika desítek institucí z ČR, Slovenska a Maďarska. Z původně přihlášených 27 příspěvků se uskutečnilo 26 vystoupení, zahrnujících širokou tematiku z oblastí rukopisů a prvotisků, map, knižní ilustrace a grafiky, pozůstalostí, kronik nebo učebnic. Ve spolupráci s Římskokatolickou farností sv. Václava si mohli účastníci konference prohlédnout dóm sv. Václava. Komentovaná prohlídka zahrnovala také prohlídku krypty a výstup na věž.

Příspěvky z konference budou shromážděny do konce roku. Po nezbytných jazykových korekturách, které proběhnou v zimních měsících, je na jaro 2011 plánováno vydání sborníku.

SEKCE PRO REGIONÁLNÍ FUNKCE

Lea Prchalová

Sekce SDRUK pro regionální funkce se sešla v loňském roce na dvou jednáních 18. 5. a 10. 11. 2010 v Národní knihovně ČR. Převážná většina krajských metodiků (ne-li všichni) se dále setkala v programovém bloku s názvem Od standardu ke spokojenosti, který proběhl v rámci konference Knihovny současnosti 2010 v Seči u Chrudimi. Obě jednání i programový blok moderovala vedoucí sekce SDRUK pro regionální funkce L. Prchalová.

Ústředním tématem každého jednání sekce byla problematika dotací a diskuse nad následky, které výkyvy dotací způsobovaly v posledních letech. Ekonomická krize postihla v roce 2010 ve většině případů také oblast regionálních funkcí, v níž došlo k nárůstu dotace pouze tam, kde byla dotace v předchozím období krácena.

Pro květnové jednání připravila Mgr. Zemánková z Knihovnického institutu mimořádné pětileté srovnání, v němž se objevila řada důkazů o službách podporujících obsluhované knihovny, a tudíž o rozvoji veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných v malých obcích. Nárůst výkonu se projevil např. v poradenství, v cirkulaci výměnných souborů (průměrně byly poskytnuty čtyři výměnné soubory, které obsahovaly 223 k. j.) a vzdělávání (s průměrným počtem 45 akcí na kraj).

Z pětiletého srovnání však vyplynuly také některé negativní závěry, zejména:

- ↳ V r. 2009 působilo 243 metodiků, což představuje pokles proti r. 2005 o 26.
- ↳ Výdaje na nákup knihovního fondu v obcích mají klesající trend (celkem o více než 3 mil. Kč). Starostové se stále více spoléhají jen na výměnné soubory. V r. 2005 přispívalo 20 % obcí na nákup, v r. 2009 jen 17 %.
- ↳ Ačkoliv byla v r. 2009 vydána vyšší částka na nákup výměnných souborů, nakoupilo se méně svazků.
- ↳ Od r. 2005 ubylo 62 obsluhovaných knihoven a 10 pověřených.

Celým uplynulým rokem se prolínala problematika aktualizace standardu veřejných knihovnických a informačních služeb. Nejedná se sice o téma, které by patřilo výhradně k regionálním funkcím, souvislost je však tak zřejmá, že bylo zařazeno na obě jednání sekce a stalo se také jedním z nosných témat pro jednání zmíněného bloku v Seči.

Návrh změn připravil na základě diskuse z roku 2009 a na základě analýzy dat získaných celostátním statistickým šetřením a dat z projektu benchmarking

PhDr. Richter, který návrh předložil k dalšímu projednávání a posouzení, a to zejména krajským metodikům. V předloženém materiálu bylo zohledněno, že je zapotřebí ponechat hodnoty indikátorů jako optimální, některé hodnoty standardů aktualizovat, některé standardy doplnit, příp. zrušit.

Na listopadovém jednání sekce SDRUK pak probíhala živá diskuse k jednotlivým standardům a jejich indikátorům, přičemž v naprosté většině případů účastníci dospěli ke konsensu.

Aktualizované standardy budou předloženy Ministerstvu kultury. Se Samostatným oddělením knihoven je dohodnuto, že standardy budou v roce 2011 vydány formou metodického pokynu.

Sekce SDRUK se také průběžně zabývala drobnými změnami ve statistických ukazatelích, v jejich výkladu i metodách sběru. Zvláštní pozornost byla dále věnována vývoji počtu a kvality webových stránek malých knihoven a nárůstu online katalogů.

Z potřeby neustálého zlepšování služeb veřejnosti (i ze zahraničních zkušeností) vyplynulo, že další prioritou v metodické práci by se měla stát propagace a pomoc při organizaci průzkumů uživatelské spokojenosti v knihovnách.

Sdružení knihoven České republiky v roce 2010 : ročenka
Odpovědný redaktor první části Jaromír Kubíček
Odpovědný redaktor druhé části Lea Prchalová
Jazyková korektura a typografická úprava Michaela Shejbalová
Vydavatel Sdružení knihoven ČR
Vyšlo v Ostravě v roce 2011
ISBN 978-80-86249-60-5

<http://www.sdruk.cz>